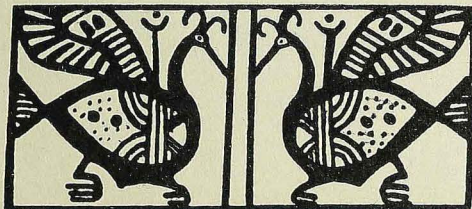

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

+Ο ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΣ, ΣΑΡ. ΠΑΥΛΕΑΣ, Γ. ΜΑΝΟΥ-
ΣΑΚΗΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟ-
ΣΤΟΜΟΥ, ΤΑΣΟΣ ΠΕΤΡΗΣ, ΑΡΗΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, ΜΑ-
ΡΙΑ ΚΙΛΕ, ΜΙΧΕΛΕ ΙΑΝΝΕΛΛΙ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ.

210

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Υπεύθυνος έκδοτης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900.

Ετήσια συνδρομή	£1.500 μίλε
Ετήσια συνδρομή δια βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	£3.000 μίλε
Ετήσια συνδρομή εξωτερικού	300 δραχμές ή \$9 (δολάρια)
Τιμή Τεύχους	£0.300 μίλε
Τιμή διπλοῦ τεύχους	£0.600 μίλε

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
100 ἀνάτυπα πρὸς 750 μίλε τὴ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ: Ὡδὴ στὸν Γρηγόρη Αὔξεντίου	123
Γ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ: Ἰδεαλιστής, Προσπάθεια ἀναπλήρωσης	126
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Κολλάζ γιὰ τὴν ποίηση	126
ΧΡ. ΠΑΠΑΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ: Μία ἐπιστολὴ τοῦ Μακαρίου ἀπὸ τῆς Σευχέλλεσ	127
+Ο ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΣ: Ἐπιστολὴ	128
ΤΑΣΟΣ ΠΕΤΡΗΣ: Γεῦση εὐτυχίας	129
ΑΡΗΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ: Τὸ πανηγύρι	134
ΜΑΡΙΑ ΚΙΛΕ: Ἀγαπημένη, πονεμένη γῆ μου	134

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Ὁ Μακάριος ὡς ἐπιστήμονας — ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ
— Κ. Χρυσάνθη: Ἀπολογισμὸς τοῦ Ε.Π.Ο.Κ. — ΒΙΒΛΙΑ — Μ. Iannelli: Κ. Χρυσάνθη «Πέρα ἀπ' τὴν Ἑλλάδα ὁ ἥλιος» — Γ. Χατζήκωστή: Κείμενα καὶ μελέται νεοελληνικῆς φιλολαγίας, Νίκου Ὁρφανίδη «Ὁ νεοελληνικὸς περίγυρος» — Κ. Χρυσάνθη: Θ. Παπαθανασόπουλου «Πρόσωπα στὴ νύχτα», Φρ. Χατζίνη «Μετεωρισμοί», Μνήμη Σουλίου (τρεῖς τόμοι), Γ. Χουρμουζιάδη «Ἱμπερίος καὶ Μαργάρωνα» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Λάρνακας.
ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ: Κ. Χρυσάνθη «Ὁ περίπαθὴ ὀδοιπόρος» (συνέχεια).

Α. Α. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ—ΚΥΠΡΟΛΕΟΝΤΑ

Η ΑΠΟΘΕΩΣΗ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

(Ἱστορικὸ μυθιστόρημα ἀπὸ τὴν πολιορκία καὶ ἔξοδο
τοῦ Μέσολογγίου)

Τιμὴ £2,500

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθησ.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣΣ» Λτδ., Τηλ. 44940 - 48883, Λευκωσία

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΗ'

ΜΑΡΤΗΣ 1978

ΑΡ. 210

ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΗ ΑΥΞΕΝΤΙΟΥ

Πρέπει να πλένουμε την καρδιά μας, όταν πλησιάζουμε τους ήρωες
κι έσένα μεγάλε αίτε της Κύπρου, Γρηγόρη Αύξεντίου
πώς να πλησιάσουμε το μεγάλο θάρρος της λευτεριάς σου;
Σε γνώριζαν όλες οι βουνοκορφές, όλες οι κρυφές φωλιές
οι προσάτριες, σε γνώριζε το μυθικό το χιόνι. Οι γιορτινές
καμπάνες σε λίγο θ' αναγγείλουν την ταφή και τη γέννηση
και τη φανερή ανάσταση του Θεού μας.

Θα πάρουμε λίγον αίμα από το αίμα σου, για να το κυκλοφορήσουμε
μέσα στο δικό μας αίμα. Θα πάρουμε από το θάρρος σου
ένα μόριο να διαπλατύνουμε και το δικό μας θάρρος.
Θα πάρουμε μια σταγόνα τόλμη από την τόλμη σου, για να
πνίξουμε τους εισβολείς μας τους τυράννους.

Τα δέντρα στολίζονται την άνοιξη κι έμεις με την έλευθερία μας.
Το καλοκαίρι στολίζεται με καρπούς κι έμεις με τους
καρπούς στολιζόμαστε των θανάτων μας.

Νηστεύετε, νηστεύετε, μάς φώναζες τις βιοτικές
τις μέριμνες, για να εισέλθετε στ' άγια των αγίων,
Νηστεύετε, νηστεύετε τις έπιθυμίες σας,
για να μπορείτε τους ήρωες ν' άντικρύζετε.

Σε συλλογιζόμαστε το Μάρτιο μήνα, όταν
πρωταρχινάει μιιά σαύρα να καταστρέφει
τήν νάρκη της με τη θερμότητα του ήλιου!
Θέλαμε τὰ κοπάδια μας να βόσκουν ασκλάβωτα,
τὰ γελάδια να τρώγουν τη χλόη τους στα μεγάλα λειβάδια,
γιατί έσύ ήσουν μιιά περήφανη θέληση θανάτου.

(Έλευθερία και θάνατος μαζί βαδίζουνε.)
Την άγρύπνια φώναζες πάντα της λευτεριάς μας.
Προσευχηθείτε, προσευχηθείτε, το σώμα του Γρηγόρη
Αύξεντίου είναι μιιά σημαία ζωντανή, μιιά πολιτεία

λεύτερη με τούς τοίχους τῶν σπιτιῶν της
γεμάτους ἀπὸ τούς τύπους τῶν σφαιρῶν, μνήμη
τῆς πεισματικῆς τῆς μάχης.

Τὸ ποτάμι παίρνει τὴ φωνή του ἀπὸ τίς ριζιμιές
τίς πέτρες του καὶ κατευθύνεται στὴ θάλασσα·
οἱ πορφυρὲς ἀστραπὲς κυκλώνουνε τίς φωλιές
τῶν πελαργῶν στὰ καμπαναριά, στίς σιταποθήκες
τῆς πεδιάδας, στίς κολόνες τίς ἠλεκτρικές. Κάθε
μέρα γεμίζουν τὰ φτερά τους με τὸν πόθο τῆς
ἀποδημίας τους, κι ἔμεις με τὸν πόθο τῆς λευτεριάς μας!

Προῦπαντούσαμε γελαστά τὸν ἀποφασισμένο μας
θάνατο. Ἦσουν φανερά ἄφοβος ὅπως εἶναι φυσικὴ
τῶν ὑδάτων ἡ βαρύτητα μέσα σὲ μιὰν ὀγκοῦμενη
νεφέλη, νὰ τρέφεται τῶν καταρραχτῶν ἀνεροστρόβιλος
καθὼς εἶναι φυσικὴ ἡ καρποφορία τῶν ταξιδιῶν
Καὶ τῶν ἀγρῶν, τῶν πόλεων καὶ τῶν λιμένων, καθὼς εἶναι
φυσικὴ καὶ ἡ καρποφορία τοῦ δικοῦ σου τοῦ θανάτου,
Γρηγόρη Αὐξεντίου, γιατί γιὰ σένα λάμπει πάλι
τὸ στάρι χρυσὸ κι ἐλεύθερο. Θυμόσουν τίς Μανιάτισσες,
πού κάποτε καὶ τούς στρατιῶτες τοῦ Ἰμπραήμ δρεπάνισαν:

(Μόνο με τίς ἥρωικὲς πράξεις μπορεῖ στὴν καρδιά
τοῦ Θεοῦ νὰ κατοικήσουμε.)

Γι' αὐτὸ λέγαμε πὼς κάθε φόβος πρέπει νὰ κατα-
στραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ, κάθε φόβος πρέπει
νὰ καταστραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ, κάθε
φόβος, πρέπει νὰ καταστραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ,
νὰ καταστραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ.

(Λέγαμε πὼς ὁ θάνατος εἶναι μιὰ μείζων ἀποδημία.)

Γι' αὐτὸ κάθε φόβος τοῦ θανάτου σήμερα κιόλας. Πρέπει
νὰ καταστραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ, νὰ καταστραφεῖ.

Μεγάλωναν οἱ σπόροι καὶ γίνονταν κλαδιά.

(Μεγάλωναν τὰ γεμάτα κλουβιά καὶ γίνονταν ταξίδια.)

Μαζὶ με σένα τὴ λευτερίαν ἀγαπούσαμε
καθὼς ὁ μουσικὸς Ὀρφέας τὴν Εὐρυδίκη του,
ναί, καθὼς ὁ μουσικὸς Ὀρφέας τὴν Εὐρυδίκη του.

Ποῦ πηγαίνατε μᾶς ἔλεγαν, κι ἔμεις λέγαμε
πὼς πηγαίναμε στὸ θάνατο καὶ στὴν ἐλευθερία μας.

Μᾶς ἔλεγαν νὰ πλησιάσουμε τὸ Θεὸ, κι ἔμεις ἀποκρινόμασταν
πὼς νὰ πλησιάσουμε τὸ Θεὸ χωρὶς ἐσένα, πὼς νὰ ψηλαφίσου-
με τὸ Θεὸ χωρὶς ἡν ἀφή τῆς ἐλευθερίας μας,
χωρὶς τὴ μαγικὴ τὴν ἀφή τῆς θεϊκῆς ἐλευθερίας μας;

(Δὲν μπορούμε χωρὶς ἐσένα τὸ Θεὸ νὰ ψηλαφίσουμε!)

Θέλαμε λεύτερες οἱ καρίνες τῶν καράβιῶν μας
νὰ κόβουν τίς πάτριες τίς Ποσειδῶνιες πεδιάδες μας.

Ἦταν μιὰ νύχτα κι ἔμπαιναν οἱ πρῶτες μέρες τοῦ Μάρτη
καὶ μερικοὶ αὐτοκρατορικοὶ στρατιῶτες βρῆκαν
τὸ Κρουσφήγετό σου μέσα σὲ μιὰ νύχτα κεραυνῶν

πού σ' ἔδειχναν νὰ φωνάζεις «μολών λαβέ»,
 τὸ πατροπαράδοτο καὶ πάντοτε καινούριο
 κι ἀντρειωμένο τὸ σημερινό μας τὸ «μολών λαβέ»
 γιὰ νὰ τὸ γράφουν οἱ ἀποστάσεις πάνω στὶς φτεροῦγες τοῦ ἀντίλαλου
 μὲ χίλιες εἰκόνες πάνω στὴν
 ἠχώ ὅταν τὸ φώναζες ἐκεῖνο τὸ πάντα πάτριο
 καὶ σύγχρονο μαζί «μολών λαβέ» κι ἡ θύελλα
 βοῦιζε γύρω στοὺς αὐτοκρατορικοὺς στρατιῶτες
 τὸ φτερό της κι ἐσύ ἀπαντοῦσες μὲ τὸ «μολών λαβέ»
 Παραδώσου, γιὰ νὰ χαίρῃσε τὸν ἥλιο, Γρηγόρη
 Αὐξεντίου κι Ἐσύ ἀπαντοῦσες «μολών λαβέ» Παραδώσου
 γιὰ νὰ κοιτᾷς τὸν ἥλιο μὲ τὰ μάτια σου, τὸν ἥλιο
 πού θερμαίνει τὴν ὀμορφιὰ τῶν γυναικῶν, τίς φτεροῦγες
 τῶν πουλιῶν καὶ τῶν Κήπων, τὸν ἥλιο πού ζεσταίνει
 τὰ νύχια τῶν ἀγριμιῶν.
 Μονάχος σου ἐσύ καὶ τὸ Σύμπαν.
 Πῶς νὰ σὲ χωρέσει τὸ Σύμπαν;
 Κι ἦταν ἀπαρτη σ' ὅλο τὸ σίδηρο καὶ τὸ ἀτσάλι
 γύρω σου ἢ σπηλιά σου. Ἄνθιζαν οἱ μυγδαλιές,
 ἀνθίζαν οἱ πληγές στὸ σῶμα σου. Κι ὅταν
 σὲ περικύκλωσαν μὲ τὰ ἐλικόπτερά τους
 οἱ αὐτοκρατορικοὶ στρατιῶτες, κ' ἔχυσαν
 βαρέλια πάνω σου βενζίνης γιὰ νὰ σωπά-
 σουν, νὰ μὴν ἀκούνε ἐκεῖνη τὴν ἄσβηστη
 φωνή σου νὰ τοὺς φωνάζει «μολών λαβέ».
 Κι ἔτσι ἔγινε φωτιά τὸ σῶμα σου καὶ στὴ
 φωτιά γύρισε τὸ μέγεθος, τῆς ψυχῆς σου.
 Κι ἔτσι σῶπασε νὰ φωνάζει ἡ φωλιά σας
 μολών λαβέ, μὰ συνέχιζε νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνει
 σὰν ἠχώ τὸ σῶμα σου τὸ καμένο, ἢ στάχτη
 του γιὰ νὰ σκορπιέται παντοῦ καὶ νὰ
 γίνεται φῶς, καὶ πράξη ἐλευθερίας,
 νὰ γίνεται τροφή μας τὸ «μολών λαβέ»
 νὰ γίνεται ἐλευθερία καὶ καρπὸς γλυκὸς καὶ θάνατος,
 γιὰ νὰ χαίρομαστε ὅλοι μας μὲ τίς ἐλληνικές μας
 τίς καρδιές τὸ ἱερό Πάσχα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἱερό
 Πάσχα τῶν Ἑλλήνων, διάβαση ἱερή, ἱερὴ
 διάβαση τῆς ἐλευθερίας μας,
 τῆς ἐλευθερίας μας τῆς πρώτης.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

ΙΔΕΑΛΙΣΤΗΣ

Ἐφέθηκε στή γοητεία τῶν ἴσκιων.
 Δὲν ὑποπεύουνταν τῇ δύναμῃ τοῦ ἀπόλυτου,
 Τώρα διαβρωμένος ἀπ' τ' ἀνέφικτο
 σέρνεται ἀνήμπορος κι ἀστεῖος
 μέσα στὸ βουερὸ συνωστισμό τῶν σωμάτων.
 Τόσο κοντὰ και τόσο ἀπόμακτρα
 ἀπ' τὸ ζεστὸ πηλὸ ποῦ περιφρόνησε.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΑΝΑΠΛΗΡΩΣΗΣ

Ὅταν ἡ μόνωση γίνεται ἀσφυκτική
 ἀποκολλώντας ἰσχνές γραμμές
 ἀπὸ τὸ μαῦρο τῆς νύχτας
 σχεδιάζει στὸ γύρω του κενὸ
 ἰδανικὰ ἀνθρώπινα σχήματα
μορφές πρόθυμες
 γιὰ τὴ μύχια συνάντηση τῆ μουσικῆ.

Ἐκούσια ὀλισθαίνει ὡς τὴν παραίτηση.
 Σκηνοθετεῖ συνομιλίες κι ἐκμυστηρεύσεις
 περιδινήσεις σὲ στρόβιλους παθῶν

Ποτὲ δὲν ξεφεύγει
 ἀπ' τὸ χῶρο τῆς ἔνδειας.

Ἐδιάκοπα ξέρει: ὁ μεσονύχτιος θίασος
 δὲν εἶναι παρὰ ἴσκιοι
πικρὲς καταβολάδες
 τῆς ἐσώτερῆς του ἐμμημῆς.

Γ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ

ARS POETICA

ΚΟΛΛΑΖ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

(ἀπὸ διάφορες ποιήσεις)

Πολλοὶ τοῦ στίχου πρίγκηπες
 ἐπάργυρα μιλῆσαν γιὰ τὴν τέχνη τους:
 ἢ πέννα ἀξίζει σὰν τ' ἀλέτρι
 ἢ ἡ ποίηση εἶναι
 ὁ ἐλάχιστος πυρήνας
 ποῦ συμπυκνώνει αἰῶνες.

Κι' ὁ φίλτατος ἐν τῇ λιγολεξία του Ἐγγονόπουλος;
 εἶθισται
 νὰ δολοφονοῦν
 τοὺς ποιητές.

Στοῦ πνεύματος τὴ μάχη προτιμῶ
 τὴ δυνατὴ ὁμιλία τοῦ Δημάκη:
 Κύριε, ἓνας στίχος κάμε ν' ἀπομείνει...

Πολὺ ὑψηλὴ τῆς ποιήσεως ἡ σκάλα...!

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΕΣ ΣΕΥΧΕΛΛΕΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ

«Ο κόσμος είναι μιὰ ἀπέραντη ἄρμονία, δημιουργός καὶ συνεκτική δύναμη τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Θεός. Χιλιάδες χρόνια τώρα ἡ ἄρμονία αὐτὴ δὲ διασαλεύθηκε στὸ σύνολό της, γιατί διασάλευση θὰ ἐσήμαινε τὴ διάλυσή της!

Ἡ ἀδικία εἶναι ἡ δυσἄρμονία στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν Λαῶν, κι' ἔχει σὰν ἀφετηρία της τὸ ὑλικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς. Εἶναι ἀσφαλῶς περαστικὸ φαινόμενο κι' αὐτὴ, γιατί, ἂν ἦταν μόνιμο, θὰ ἐξαφάνιζε τὴ ζωὴ. Ὅπου ἐκδηλώνεται, καταστρέφει τὴ ζωὴ ἐκείνων, πού τὴν ἀποδέχονται καί, πολὺ περισσότερο, ἐκείνων πού προσπαθοῦν νὰ τὴν κάνουν μόνιμο στοιχεῖο τοῦ εἶναι των, εἴτε ἄτομα εἶναι αὐτοὶ ἢ Λαοί. Ἀπόδειξη, ὅτι ὅλοι οἱ Λαοὶ πού προσπάθησαν νὰ τὴν κάνουν κανόνα τῆς ζωῆς των ξέφτησαν, καὶ σήνουν διαρκῶς.

Δὲν μπορεῖ λοιπὸν τὸ Δίκαιο, ὁ βασικὸς κανόνας τῆς ζωῆς, νὰ ξεγραφτῆ ἀπὸ τὴ ζωὴ, γιατί αὐτὸ θὰ ἐπέφερε τὴν κατάλυση τῆς ζωῆς. Ὅπως ἡ πίστη στὴν ἰδέα τοῦ Δικαίου εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ τὸ ἀντίθετο, ἡ πίστη στὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀναπόσπαστη ἀπὸ τὴν πίστη στὴν ὑπαρξὴ τοῦ Δικαίου».

Τὲς πρὸ πάνω σκέψεις ἐξέφραξα σὲ μιὰ ἐπιστολὴ μου, πού εἶχα στείλει στὸν ἀ. Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο, ὅταν ἔρισκόταν στὶς Σευχέλλες, θέλοντας ν' ἀλαφρώσω τὴν πικρία του, καὶ νὰ τοῦ διατρανώσω ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀφοσίωσή μου. Συγχρόνως τοῦ στελλα, σὰν δῶρο, κι' ἓνα βιβλίο, τὲς περίφημες ΔΙΔΑΧΕΣ τοῦ Ἡλία Μηνιάτη, τοῦ μεγαλύτερου ἐκκλησιαστικοῦ ρήτορος τοῦ 17ου αἰῶνος.

Ἡ ἀπάντησή του ἦταν ὑποδειγματικὴ γιὰ τὸ πνεῦμα τῆς καρτερίας καὶ τῆς πίστεώς του στὴν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου, πού ἀποτελοῦσαν τὰ ἀκαταμάμητα ὄπλα τῆς ζωῆς του. Καμιά κραυγὴ ὀδύνης, κανένα ξέσπασμα πικρίας, καμιά σκιὰ ἀπελπισίας ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ Μεγάλου Ἐξόριστου τῶν Σευχελλῶν. Ἡ ἐπιστολὴ ὀμιλεῖ μόνη της:

«...Συμμερίζομαι ἀπολύτως τὴν πίστιν σας ἐπὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Δικαίου.

Αἱ πονηραὶ ἡμέραι ταχέως θὰ παρέλθουν.

Στηρίζω τὰς ἐλπίδας μου ἐπὶ τὸν Θεὸν τῆς Δικαιοσύνης.

Ὁὐ φοδηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος...»

Αὐτὸς ἦταν ὁ ΜΑΚΑΡΙΟΣ. Πιστὸς λάτρης τοῦ Θεοῦ, ἀκαμπτος ἀγωνιστής, ἀνυποχώρητος ἐργάτης τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀγαθοῦ.

Μαθε Σεγελιλλες 23-9-1986

Αγαυόι κ. Παπαγεωργίου

Εύχαριστώ θερμά για την από
5^{ην} δεξίτερη φωτο ερωτοζών και για το
δεξίτερο μήλο και "Διδάχαι" το κεντρικό, το δ.
από μετά από και ευχαριστώ θερμά.
Οι "Διδάχαι" είναι στην από της δικής
δράσης από και τα άρτια και τα ενισχυτικά
είναι στην δεξίτερη φωτοζών.

Συμπροσέγγισμα από και την δική και
είναι στην δεξίτερη και κεντρική. "Οι φωτοζών
είναι οι κεντρικές, κεντρικές κεντρικές
και άρτια άρτια. "Βόρεια κεντρική
και κεντρική για κεντρική και κεντρική
και κεντρική. "Οι κεντρικές κεντρικές
κέντρικες και, κεντρική και κεντρική
"Οι κεντρικές και κεντρική και κεντρική"

Οι κεντρικές κεντρικές και κεντρική
και κεντρική κεντρική και κεντρική
και κεντρική κεντρική και κεντρική

ΗΜ
κ. Παπαγεωργίου
κ. Γεωργίου
Αναμνήσια

Οι κεντρικές και κεντρική
Οι κεντρικές κεντρική

ΓΕΥΣΗ ΕΥΤΥΧΙΑΣ

Δέν είχε σκεφτή ποτέ πόσο παράξενη γεύση μπορεί νάχει ή εϋτυχία. Ἄπό μικρός, εἶχε μάθει πώς ή εϋτυχία εἶναι κάτι πολύ μακρυνό κι ἀπιαστο, δημιουργημένο μονάχα γιά τούς ἐκλεκτούς τῆς ζωῆς. Εἶχαν συντελέσει σ' αὐτό οἱ γύρω του. Ἄπό τήν παιδική του ἡλικία, γνώρισε τήν πίκρα τοῦ νά μή σοῦ συγχωροῦν οἱ ἄλλοι τή μειονεκτικότητά σου ἀπέναντί τους. Ἐμαθε πώς τὸ νά εἶσαι κοινός ἢ ψηλός, παχύς ἢ ἀδύνατος, ὁμορφος ἢ ἀσχημος, γιά τούς ἄλλους μεταφράζεται σέ χαιρεκακία. Καί κάθε φορά, πού βρίσκουν εὐκαιρία, σοῦ θυμίζουσιν, ὅσο μποροῦν πιδ σκληρά, πώς ἐσὺ εἶσαι διαφορετικός ἀπό ἄλλους — καί πώς πρέπει νά ντρέπῃσαι γι' αὐτό, ἀδιάφορο ἂν εἶσαι καλύτερός τους. Δέν τὸν προφύλαξε κανένας ἀπό τή διαβρωτικὴ ἐπίδραση τῆς αἰσθησης τῆς μειονεκτικότητας. Χρειάστηκε νά περάσουν πολλά χρόνια, νά πληγωθεῖ πολύ, νά νιώσει ὀλίγετα μόνος, νά φτάσει σέ ἀρχαία σημεία ἀπόγνωσης, γιά νά μπορέσει ὁ ἴδιος νά βοηθήσει τὸν ἑαυτό του. Εἶδε τότε πόσο σχετικὰ ἦταν ὅλα ἐκεῖνα, πού ἄλλοτε τὸν πείραζαν, ἐπειδὴ τὰ νόμιζε μειονεκτικὰ γιά τὸ ἀτομὸ του. Κατάλαβε πώς οἱ ἄνθρωποι βλέπουν τὴ ζωὴ καθένας μὲ τὰ δικά του μάτια. Ἀνακάλυψε πώς τὸ ἴδιο γεγονός ἢ ἡ ἴδια κατάσταση εἶναι δυνατὸ νά κρίνεται καί νά ἀξιολογεῖται διαφορετικὰ, ἀνάλογα μὲ τὸ νοῦ κάθε κριτῆ. Καί τότε ἀποφάσισε «νά πεί τὴν ἀλήθεια στὸν ἑαυτό του».

Προσπάθησε νά διακρίνει μέσα του ὅ,τι καλὸ καί ἀσχημὸ ὑπῆρχε — καί νά τὸ βάλει σέ μιὰ κάποια τάξη. Βασανίστηκε πολύ καιρό, μέχρι νά καταφέρει νά ὁμολογήσει στὸν ἑαυτό του μερικὲς ἀλήθειες, πού τὸν εἶχαν πληγώσει καί τὸν εἶχαν κάνει νά νιώθει μειονεκτικὰ. Κι' ὅσο περισσότερο ἀναστατωνόταν, τόσο καί περισσότερο γαλήνευε. Ὑπῆρχαν μερικὰ στοιχεῖα, πού ἦταν δυνατὸ νά διορθωθοῦν. Κι' ὑπῆρχαν ἄλλα, πού δέν γινόταν ν' ἀλλάξουν. Γιά τὰ πρῶτα, ἄρχισε ν' ἀγωνίζεται. Γιά τὰ δευτέρτα, προσπάθησε νά τὰ δεχτεῖ ὅπως ἦταν καί νά συμφιλιωθεῖ μαζί τους.

Ἄπό ἄλλο τὸν καιρό, ἔνωθε πολύ πιδ σίγουρος καί ἤρεμος. Βλέποντας γύρω του πιδ καθαρά, διαπίστωσε πόση δυστυχία σέρνεται ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Εἶδε πόσο εἶναι κλεισμένοι στοὺς ἑαυτούς τους καί πόσο ἀρέσει νά μεγαλοποιοῦν τὴ δική τους πίκρα, ἀδιαφορῶντας γιά τὴν πίκρα τοῦ διπλανοῦ. Ἦ, ἀκόμα χειρότερα, νιώθοντας χαρὰ γιά τὴν πίκρα τοῦ ἄλλου.

Ἀναζήτησε τὴ φυγὴ. Ὁ Κινηματογράφος, τὸ Θέατρο, τὸ Μυθιστόρημα, ἡ Ποίηση, ἡ Μουσικὴ, ἔχουν ζωγραφίσει μ' ἔξοχους τρόπους τὴν εϋτυχία. Μποροῦσε νά τὴ βρῆκε ἐκεῖ....

Ἐπειτα, ξεθάρρεψε περισσότερο. Κατάλαβε πώς, μερικὲς φορές, ἦταν δυνατὸ νά ἐξαπατᾷ τούς ἄλλους, χωρὶς νά τούς κάνει κακὸ. Ἀντίθετα, μὲ μιὰ μικρὴ προσπάθεια προσποίησης, μπόρεσε κι' ἔδωσε πάρα πολλά, σέ ἀνθρώπους, πού τὰ εἶχαν ἀνάγκη.

Κάποια μέρα, ἦρθε ἡ σιγουριά τῆς μοναξιάς. Ἦ συναίσθησις τῆς γαλήνιας πίκρας, πού δέν χρειάζεται πιά νά ἐξωτερικευτεῖ. Κι' ἡ εϋτυχία ξεχάστηκε σὺν πιθανότητα ζωῆς. Γινόταν μονάχα μιὰ γκριμάτσα θλίψης στὸ πρόσωπό του, κάθε φορά, πού ἡ ἀπεικόνισή της πρόβαλλε, στὸν Κινηματογράφο, στὸ Θέατρο, στὶς γραμμὲς κάποιας σελίδας ἢ σέ μιὰ μουσικὴ φράση.

Ὅταν ξαναεἶδε τὴν ἀγαπημένη του, ἔπειτα ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, ἔνωσε τὴν ἴδια συγκίνηση, πού εἶχε νιώσει ὅταν τὴν πρωτογνώρισε. Ἐκεῖνη ἦταν πιδ κουρασμένη καί πιδ πικραμένη, μὲ πολλὴ πίκρα γραμμμένη στὶς ἄκρες τῶν χειλιῶν. Τὰ μάτια της, φωτεινὰ καί μεγάλα, χαμογελοῦσαν ζεστά. Καί μέσα στὸ χαμό-

γελό τους ξεχώρισε θλίψη και μοναξιά και λαχτάρα κι' απογοήτευση. Τὸν φίλησε αὐθόρμητα και τοῦδειξε τὴ χαρὰ της, ποὺ εἶχαν ξαναβρεθῆ. Τὴν πρώτη φορά, ἐκεῖνος ἦταν ἕνας δεῖλός κι' ἀπροστοίμαστος νέος. Ἀδέξια κι' ἄτολμα, προσπάθησε νὰ τῆς δείξει τὴν ἀγάπη του. Δὲν εἶχε τὸ κουράγιο νὰ τῆς μιλήσει....

Ἐκείνη, τὸ κατάλαβε. Στὴν ἀρχή, ἀφέθηκε στὴν αἴσθησή της ἀγνόητας και τῆς ἀπειρίας τῶν συναισθημάτων του. Μὰ ὄχι γιὰ πολὺ. Τοῦ εἶπε πὼς ἦταν ἀνώφελο νὰ συνεχίσουν νὰ βλέπονται, μὲ τὴν προοπτικὴ τῆς ἀγάπης. Τοῦ εἶπε πὼς δὲν ταίριαζαν και πὼς ἐκείνη ἦταν μεγαλύτερη του. Ὁ κόσμος θεωρεῖ ἀταίριαστα τὰ ζευγάρια, ποὺ ἔχουν διαφορά ἡλικίας. Ἰδιαίτερα, ὅταν ἡ γυναίκα τυχαίνει νὰναι μεγαλύτερη.

Δὲν ἔνιωθε τὸν ἑαυτὸ του σίγουρο, γιὰ ν' ἀντιδράσει. Ποῦ νὰ τὴν ἔβρισκε τὴ σουβουριά; Ἦταν μικρόσωμος και νέος. Ἐκείνη, τὸν ἔβλεπε σὰν παιδί. Τὸν εἶχε, μάλιστα, πειράξει γιὰ τὸ ἀνάστημα και γιὰ τὰ μικρὰ χέρια του. Ἐκεῖνος εἶχε γελάσει μὲ τὸ πείραγμα της. Τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ κάνει;

Ὅμως, στὴν πραγματικότητα, τοῦχε δώσει κουράγιο. Τοῦ εἶχε μιλήσει ζεστά, φιλικὰ, ἀνθρώπινα. Τοῦ εἶχε πεί πὼς οἱ ἄνθρωποι ἀγαπιούνται γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους — κι' ὄχι γιὰ τοὺς ἑαυτούς, ποὺ θᾶβελαν νὰ εἶχαν. Τοῦ εἶχε ἀποκλείσει τὴν πιθανότητα νὰ τὸν δεχτοῦν οἱ ἄλλοι χωρὶς τὰ μειονεκτήματά του. Και τὸν εἶχε παροτρύνει νὰ καλλιεργήσει τὰ καλὰ του στοιχεία, γιὰ νὰ εἶναι δυνατό νὰ τὸν δεχτοῦν οἱ ἄλλοι εὐκολώτερα. Στὴν ἀρχή, τὸν εἶχαν πληγώσει τὰ λόγια της. Λαχταροῦσε μ' ὅλη του τὴν καρδιά νὰ τὸν ἀγαπήσει ἐκείνη και νὰ τὸν θεωρήσει σὰν συγκροτημένο και διαλεχτό, ἄξιο γι' ἀγαπημένο της. Εἶχε πικραθῆ, ποὺ τὸν ἔβλεπε ἀνῆμπορο κι ἀνῶριμο.

Ἀργότερα, ὅταν ξανασκέφτηκε τὰ λόγια της μὲ περισσότερη ἡρεμία, παραδέχτηκε πὼς ἦταν ἀνόητος, μὲ τὴν ὑπερφίαλη ἀπαίτησή του. Ἦταν, ἄραγε, σωστό ν' ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν ἀγαπημένου του νὰ παραβλέψει τὴν πραγματικότητα και νὰ τὸν δεχτεῖ ὅπως ἐκεῖνος λαχταροῦσε νὰ ἦταν;

Ἡ πίκρα καταστάλαξε κι' ἔμεινε βαθιά του, ἡσυχῃ, χωρὶς δάκρυα ἢ διαμαρτυρίες. Και τὰ λόγια τῆς ἀγαπημένης του ἔγιναν φάροι και τοῦ φώτιζαν τὸ δρόμο. Σχεδὸν ἄλλαξε ὑπόσταση. Παραδέχτηκε τὰ μειονεκτικά του στοιχεία — κι' ἀπὸ τὴ στιγμή ἐκείνη δὲν ἔνιωθε πιά τὴν ἀνάγκη νὰ τὰ κρύβει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἄρχισε μιὰ προσπάθεια νὰ καλύτερέψει τὸν ἑαυτὸ του. Ἀντλοῦσε δύναμη ἀπὸ τὴ χαρὰ τῶν ἄλλων κι' ἀπὸ τίς ψευδαισθήσεις τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Κι' ἔπειτα ἀπὸ χρόνια, τὴν ξαναβρῆκε!

Αὐτὴ τὴ φορά, ἐκείνη βρισκόταν σὲ δύσκολη θέση. Ἡ ὠριμότητά της εἶχε δοκιμαστῆ σκληρὰ. Ὁ Καιρὸς κι' οἱ ἄνθρωποι τῆς εἶχαν ἀφήσει ρυτίδες, στὴν καρδιά και στὸ πρόσωπο. Καί, πάνω ἀπ' ὅλα, μιὰν ἀπόλυτη, κυριαρχικὴ ἀμφιβολία γιὰ ὄλους και γιὰ ὅλα.

Θέλησε νὰ τὴν πλησιάσει. Ἐνῶσε ἔντονα τὴν ἐνοχὴ του, γιατί ἦταν μέλος μιᾶς κοινωνίας, ποὺ τῆς εἶχε τσακίσει τὰ φτερὰ και τὴν εἶχε σχεδὸν λυγίσει, σὲ σημεῖο, ποὺ νὰ μὴν ἀναγνωρίζει πιά τὴν παλιά της δύναμη κι' ἀντοχή. Ἐπιασε τὸν ἑαυτὸ του νὰ λείε ψέματα. Στὴν ἀρχή, σκέφτηκε πὼς λαχταροῦσε νὰ τὴ βοηθήσει, ὅπως ἀκριβῶς κι' ἐκείνη τὸν εἶχε βοηθήσει, τότε ποὺ ἦταν ἕνα δεῖλό κι' ἄμαθο παιδί. Μὰ, ὅταν στέφτηκε ὠριμότερα, βρῆκε στὸ θάθος του μιὰ πονηρὴ σκέψη ὑπολογισμοῦ. Τώρα, ποὺ ἐκείνη βρισκόταν σὲ στιγμὲς ἀδυναμίας, ἴσως ἦταν ἡ εὐκαιρία νὰ τὸν δεχτεῖ δίπλα της, ὅπως κι' ἂν ἦταν. Ἦξερε καλά, πὼς ἐκείνη δὲν ἔκανε στὴ ζωὴ της συμβιβασμούς. Ἦξερε, ὅμως, πὼς οἱ στιγμὲς τῆς ἀδυναμίας εἶναι πολὺ κακοὶ σύμβουλοι. Ἀκόμη κι' ἂν ἐκείνη δὲν ἔνιωθε τίποτε ἰδιαίτερο, θὰ ἦταν, ἴσως, δυνατό νὰ τὸν δεχτεῖ δίπλα της, τοῦλάχιστο μέχρι νὰ

Ξαναβρεί τή δύναμη και τήν ισορροπία της. Ξαφνικά, ξεπήδησε μέσα του ή έλπίδα πώς δέν θά ήταν άπίθανο νά καταλήξει στό νά τόν αγαπήσει!...

Άρχισε νά κάνει σχέδια. Όνειρεύτηκε τόν έαυτό του σπουδαίο, μέ κοινωνική αναγνώριση και πολλή σιγουριά. Κι' εκείνη δίπλα του, νά του χαμογελάει ζεστά, μέ θαυμασμό κι' αγάπη. Και νά τήν έχει βοηθήσει τόσο, πού εκείνη νάχει Ξαναβρεί τόν παλιό καλό της έαυτό και νά'ναι μιá λαμπερή προσωπικότητα, πού νά τήν αγαπούν και νά τή θαυμάζουν όλοι!

Τούμεινε ένα πικρό χαμόγελο και μιá αίσθηση αúταπάτης.

Έκείνη, τού μίλησε για τήν άμφιβολία της και για τή μοναξιά της. Έκείνος, θιάστηκε, μñν τυχόν και περάσει ή «εύκαιρία». Τής είπε για τήν αγάπη του και για τή λαχτάρα του νά τή βοηθήσει. Όταν κατάλαβε τήν άστοχη ένέργειά του, ήταν άργά. Έκείνη, είχε πληγωθή. Δέν τής ήταν δυνατό νά παραδεχτεί πώς είχε ανάγκη άπό τή δική του βοήθεια. Η άλήθεια ήταν πώς τά είχε μπερδεμένα όλα μέσα της. Είχε περάσει μιá δυνατή δοκιμασία κι' ένιωθε καταπονημένη κι' άδικημένη.

Έκείνος, δοκίμασε νά διορθώσει τó λάθος του. Τής είπε πώς τού ήταν μοιρολόι νά τή συντροφέψει σάν φίλος, άφου εκείνη τού άπέκλεισε τήν πιθανότητα νά τόν δει διαφορετικά. Η αντίδρασή της ήρθε βιάιη. Έφτασε λίγο πριν άπό τήν άρνηση νά δεχτεί αúτ ή τήν καινούργια κατάσταση. Έκείνος, επέμεινε. Είχε πάρει τήν άπόφασή του.

Τά πράγματα μπλέχτηκαν χειρότερα. Στή ζωή της, βρίσκονταν ακόμα σι επιδράσεις μιás πρόσφατης ιστορίας, πού τήν είχε πληγώσει και τής είχε άφήσει αναπάντητα ένα πλήθος έρωτηματικά. Έκείνος, τήν είδε σέ στιγμές παλινδρόμησης και άδυναμίας. Τόν αναζήτησε ένα θράδυ, πού ένιωσε πολλή άπελπισία και πολλή μοναξιά. Πιάστηκε άπό τήν αγάπη του, ίσως κι' ύποσυνείδητα, για νά βρεί κάποιον στήριγμα. Ζητούσε έναν ώμο για νά κλάψει κι' ένα χέρι για νά τή χαϊδέψει καθησυχαστικά. Ήταν μεθυσμένη και τού είπε πώς ένιωσε κατάπληξη, όταν διαπίστωσε ότι τά «χεράκια» του είχαν δύναμη και τήν έκαναν νά βρεί τήν αίσθηση τής σιγουριάς και τής γαλήνης. Έκείνος, γέλασε πικρά και θυμήθηκε μιá παρατήρησή της. Τού είπε πώς δέν μπορούσε νά σκεφτεί σάν έρωτική μονάδα και πώς τής φαινόταν άστείο, όταν συλλογιζόταν πώς εκείνος θά ήταν δυνατό νά κάνει έρωτα!...

Μέρα μέ τή μέρα, τó κάθε τι όλοένα και μπερδεύονταν. Έκείνος ζούσε μέσα σ' ένα παραλήρημα. Ήταν μερικές φορές, πού τού γελοούσε ή τόν χαϊδεύε,, μ' εκείνη τήν τέλεια αúθορμησιά της. Τó χαμόγελο και τó χάδι της τόν έκαναν ν' ανατριχιάζει. Τά δεχόταν μέ τόν τρόπο, πού ή μακρόχρονα ξεραμένη γή δέχεται τó πρωτοβόρχι. Μέσα του, γινόταν μιá περίεργη διεργασία. Ξεχνούσε ποιός ήταν και πο ά ήταν. Η λαχτάρα του τόν έφτανε στήν ψευδαίσθηση. Ένωθε σάν νά τόν αγαπούσε κι' εκείνη και σάν νά ζούσε τήν εύτυχία τής ζωής του, δίπλα στή γυναίκα πού λάτρευε. Πολλές φορές έπιανε στό βλέμμα τών παιώνων τή ζήλεια για τήν εύτυχία τους. Κι' άφηνόταν μέ ήδονή σ' αúτ ή τή σκέψη, προσπαθώντας μάλιστα νά δείξει πώς ή εύτυχία του ήταν μιá συνηθισμένη για 'κεινον κατάσταση, γνωστή άπό πολύν καιρό κι' άπόλυτα δική του!

Οί μέρες κυλούσαν μέσα στήν άνησυχία και στήν άνάταση. Έκείνη, είχε άρχίσει νά δέχεται τήν παρουσία του. Τόν ρωτούσε κάθε τόσο, αν «επέμεινε» στήν αγάπη του κι' αν ήταν σίγουρος πώς θά μπορούσε νά σταθεί δίπλα της, σάν σύντροφος, άποφασισμένος νά μοιραστεί τή ζωή της. Έκείνος, δίσταζε. Τήν είχε διαβεβαιώσει πώς αúτ ήταν ή μεγαλύτερη έπιθυμία του. Κι' έτσι ήταν. Νύχτες όλόκληρες είχε μείνει άγρυπνος, νά νευρέεται μέ άνοιχτά μάτια μιá συντροφική ζωή μαζί της. Όμως, έρχονταν στιγμές, πού άρχιζε ν' άμφιβάλλη για όλα. Η άμφι-

βολία είχε φωλιάσει μέσα του από πολλά χρόνια. Ήταν ένα συναίσθημα άδυνηρό και ψυχρό. Κάθε φορά, που κάποιος τον απογοήτευε, ξινόθε κάτι μέσα του να υποχωρεί και όλοένα ν' απομακρύνεται. Ήταν ή έμπιστοσύνη του για τους ανθρώπους κι' ή πίστη του για τήν αλήθεια και τήν ανθρωπιά τους.

Στήν προσωπική του ζωή, δέν υπήρχαν πολλές χαρές, που νά τον κάνουν νά γιώθει ίκανοποίηση κι' ανάταση. Είχε ανάγκη νά πιστέψει σέ κάτι ζεστό και μεγάλο, νά στηρίξει πάνω του τίς προσπάθειές του και ν' άντλεί απ' αυτό κουράγιο και υπομονή. Μά κάτι τέτοιο δέν τόχε βρεί ποτέ. Αντίθετα, οί άνθρωποι, που είχε γνωρίσει, τον είχαν πληγώσει, τον είχαν εξαπατήσει και του είχαν προξενήσει μιá κυριαρχική αίσθηση μόνωσης κι' απελπισίας.

Ή άμφιβολία του γινόταν έντονότερη, γιατί εκείνη ήταν ένα παράξενο κράμα από παιδιάστικη άθωότητα, τυραννισμένη γνώση, ιδιότυπη ώριμότητα, νεανική δίψα, μπλαζέδικη διάθεση και κυριαρχική θηλυκότητα. "Άλλες φορές ταύδινε τήν αίσθηση ένός πλάσματος πληγωμένου κι' άπροστάτευτου, που άναζητούσε απελπισμένα ένα γερό ζεστό χέρι ή μιá γαλήνια και προστατευτική άγκαλιά. "Άλλοτε αντιδρούσε πεισματικά, μέ ύφος ανεξάρτητης και πολύ δυνατής γυναίκας, που δέν έχει ανάγκη από κανένα. "Άλλοτε δεχόταν τή στοργή του και τήν άγάπη του σαν στερημένο παιδί. Κι' άλλοτε ύφωνα άπέναντί του τή θηλυκία της ύπόστασης, ένσχυμένη από τήν πίκρα και τίς δοκιμασίες τόσων χρόνων, συυφασμένη μέ τή θεβαιότητα τής δικής της άμφιβολίας για τους ανθρώπους και τίς προσφορές τους.

"Έτσι, εκείνος δέν ήξερε τί νά πρωτοπιστέψει. "Αν ήταν άπόλυτα σίγουρος για τόν εαυτό του, θά ήταν ίσως δυνατό νά βρεί ένα δρόμο, για νά εξηγήσει όλες εκείνες τίς αντιφατικές έκδηλώσεις. Μά τή σιγουριά αυτή δέν τήν είχε νιώσει. Καθένας μας συμπληρώνεται και γίνεται σίγουρος, μέσα στον άνθρωπό, που αγαπάει. Διαφορετικά, όσο κι' αν πιστεύει τό αντίθετο, ή σιγουριά του είναι πλαστή κι' εύάλωτη.

Δέν είχε σκεφτή ποτέ πόσο παράξενη γεύση μπορεί νάχει ή εύτυχία. Κι' εκείνο τό βράδυ, βρέθηκε μέ τά μάτια του άνοιχτά, σαν τά μάτια παιδιού, που πρωτανικρύζει χριστουγεννιάτικο δέντρο. Του έδειχνε φωτογραφίες από τήν προηγούμενη ζωή της. Εικόνες από ταξίδια, μαζί μ' έναν άντρα που αγαπούσε και που θά γινόταν σύζυγός της. Σέ μιá στιγμή, εκείνη νόμισε πώς διέκρινε στό πρόσωπό του κάποια έκφραση ζήλειας και πίκρας. Του άνασάηωσε τό πρόσωπο, που ήταν σκυμμένο στις φωτογραφίες, και του είπε, μέ χαμηλή, ζεστή φωνή:

—Χαζούλη, σ' αγαπώ!

Για μιá στιγμή, τό μυαλό του σταμάτησε. Ήταν τόσο άναπάντεχο και τόσο μεγάλο!...

Έπειτα, του ήρθαν στό νοϋ φωτεινά πολύχρωμα βιτρώ. Γυαλιά κόκκινα, κίτρινα, μώβ, γαλάζια, πράσινα, καφετί, πορτοκαλί. Προσπάθησε νά τής χαμογελάσει, μά δέν τό κατάφερε. Τά χείλη του τραβήχτηκαν για λίγο στό πλάϊ, μά έμειναν σέ μιάν ακαθόριστη γκριμάτσα κατάπληξης κι' ύποψίας.

Εκείνη, δέν έδειξε πώς κατάλαβε τήν ταραχή του. Συνέχισε νά του δείχνει τίς φωτογραφίες και νά του μιλάει για τίς άναμνήσεις της, στα μέρη που ταύδειχνε. "Όμως, μέσα του είχε γίνει όλόκληρη άνασάτωση. Έφαχνε νά βρεί μιá όμορφη άγκαλιά στήν καρδιά του, για ν' άποθέσει εκείνες τίς τρεις λέξεις, που του φαίνονταν τόσο μεγάλες και τόσο άπίθανες για τόν εαυτό του. Εκείνη του μιλούσε κι' εκείνος κυλούσε μέσα του τή φωνή της, νά τήν ταξιδέψει σ' όλο του τό είναι και νά τής γνωρίσει όλες τίς γωνίες του. Νά τήν ένώσει μέ τή μοναξιά και τή θλίψη τόσου καιρού και νά τή νιώσει νά σβήνει όλα τά παλιά και νά τόν ζεσταίνει, μέ μιá ζεστασιά πρωτόγνωρη και κυριαρχική.

Όταν έφυγε από τὸ σπίτι της, οἱ νυχτερινοὶ δρόμοι τοῦ φάνηκαν πιδ χαρωποί. Στὸ μισοσκόταδο κάποιας γωνιάς, ἓνα ζευγάρι φιλιόταν, ἀπομονωμένο στὴν εὐτυχία του. Τὸ κοίταξε χαμογελῶντας καὶ κούνησε τὸ χέρι του, ὅπως τὸ κουνούσε χαρωπά, ὅταν ἦταν μικρὸς κι' ἔβλεπε κάποιο ἀγαπημένο του πρόσωπο. Λίγο πιδ κάτω, μέσα σ' ἓνα σταματημένο αὐτοκίνητο, μιὰ γυναίκα ἦταν γυρμένη στὴν ἀγκυλιά τοῦ ἀγαπημένου της καὶ σιγοκουβέντιαζαν. Τοῦ ἤρθε ἡ ἐπιθυμία νὰ τοὺς χτυπήσει τὸ τζάμι καὶ νὰ τοὺς πει πὺς τοὺς ἀγαποῦσε πολὺ. Ἄρχισε νὰ σφυρίζει ἓνα χαρωπὸ σκοπὸ. Δοκίμαζε νὰ τονίσει μουσικὰ τρεῖς λέξεις, ποὺ ἤχουσαν μέσα του πανηγυρικά:

—Χαζούλη, σ' ἀγαπῶ!

Μιὰ γριούλα ζητιάνα δάδιζε σκυφτὴ στὸ ἴδιο πεζοδρόμο. Ἄδειασε τὴν τσέπη του στὸ χέρι της καὶ διάστηχε ν' ἀπομακρυνθεῖ, γιὰ νὰ μὴν ἀκούει τὴ φωνή της, ποὺ τὸν εὐχαριστοῦσε μὲ περιέργες φράσεις.

Περνῶντας ἀπὸ τὸ πάρκο, στάθηκε κι' ἔκανε μιὰ μεγαλόπρεπη ὑπόκλιση στὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς. «Ταπεινὸς σας δούλος, δεσποσύνη!... Ἰππότης Λεοντόκαρδος!...».

Μὰ ἦταν, ἄραγε, ἀλήθεια;

Ἡ ἀμφιβολία ξανασηκώθηκε μέσα του. Δὲν ἀποκλειόταν νὰ τοῦ μίλησε ἔτσι, γιὰτι ἴσως εἶχε σκεφτῆ πὺς τὸν στενοχωροῦσαν οἱ φωτογραφίες! Νευρίασε.

—Στὸ διάβολο κι' αὐτὴ ἡ ἀμφιβολία! φώναξε μ' ἔμφαση.

Γιατι νὰ μὴν μπορεῖ νάχει κι' αὐτὸς στὴ ζωὴ του μιὰ ἰλόκληρη χαρά; Γιατι ἔπρεπε τὸ κάθε τι νὰ τὸ περνάει ἀπὸ τὸ δίχτυ τῆς ἀμφιβολίας;

Στὴν πρόσοψη ἑνὸς κινηματογράφου, σταμάτησε νὰ δεῖ τις φωτογραφίες. Μιὰ ἠθοποιὸς, καθισμένη σὲ κάποιο κουπέ τραίνου, κρατοῦσε ἀνοιχτὸ στὰ χέρια της ἓνα βιβλίο, μὰ δὲν τὸ διάβαζε. Κοίταξε μ' ἓνα χαμόγελο λατρείας τὸ σύντροφό της, ποὺ ἦταν καθισμένος δίπλα της καὶ διάβαζε τὴν ἐφημερίδα του. Τὸ πρόσωπό της φωτιζόταν ἀπὸ ἓνα ἀπίστευτα γλυκὸ φῶς. Τὰ μάτια της γελοῦσαν τρυφερά καὶ τὰ χεῖλη της ἦταν ἔτοιμα νὰ τοῦ ψιθυρίσουν ἀδάσταχα ἄμορφες λέξεις, κάτι σάν:

—Χαζούλη, σ' ἀγαπῶ!

Ἡ γνώριμη γκριμάτσα θλίψης σχεδιάστηκε στὸ πρόσωπό του. Ἐσκυψε τὸ κεφάλι καὶ συνέχισε τὸ δρόμο του.

ΤΑΣΟΣ Ν. ΠΕΤΡΗΣ

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ

- Πενήντα Λεβέντες προχωροῦν
 πενήντα παλληκάρια...
 Κί' ἄλλοι πενήντα ἀπέναντι
 μέ τὸν ἥλιο στὸ μέτωπο νὰ
 περιμένουν...
 Ποιὸς θὰ γευθῆ τῆ μαχαιριά
 ποιὸς θὰ γευθῆ τὸ αἶμα...
- Τώρα ὁ ἕνας βρίσκεται νεκρὸς
 ἀνάσκελα...
 ἀνάμεσα σὲ δυὸ φραγγοσυκιές
 καὶ στ' ὄνειρό του...
 Κί' ὁ ἄλλος,
 ἀγκαλιασμένος μέ τῆ γῆ
 μονάχος του
 χαροπαλεύει...
- ὦ! πόσο θέλει νὰ μᾶς δῆ
 κατάματα,
 νὰ ξαναδῆ τὸν ἥλιο!
 Νὰ πιῆ φωτιά
 νὰ πιῆ ρακὴ
 καὶ νὰ μᾶς τραγουδήσῃ...
- Ἐλάτε Ἀδέλφια
 ὁ ἴδιος ἥλιος εἶναι μέσα μας
 τὸ ἴδιο μοιρολόϊ,
 — Ἐλάτε, δῶ νὰ κάτσουμε μέσα σ'
 αὐτὰ τὰ ἀλώνια.
 Μάρμαρα, πέτρες καὶ ἄλογα, ν'
 ν' ἀγκαλιαστοῦμε ἕνα
 πικρὸ ψωμί,
 πικρὴ μας γῆ,
 νὰ ξανασπείρουμε πάλι!...
- Σὲ ποιούς ἀγρούς, σὲ ποιὰ χωριά
 νὰ σᾶς ξανανταμώσω!
 καὶ μέ νταούλια καὶ βιολιὰ νὰ
 σύρουμε χορὸ,
 νὰρχίσουμε τραγούδι
 — τραγούδι καὶ χορὸ —
 μαζὶ ἐκατὸ
 νὰ γίνῃ πανηγύρι!...
- ὦ! Λεβεντιά μου ἀθάνατη,
 παντοτεινὴ
 περήφανοι ἀετοὶ μου!...

ΑΡΗΣ ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

ΑΓΑΠΗΜΕΝΗ, ΠΟΝΕΜΕΝΗ ΓΗ ΜΟΥ.

Ἀγαπημένη πατρίδα πῶς σὲ μόλεψαν
 ἔτσι οἱ θάρβαρες ἰαχές μας
 καὶ τὰ φονικὰ ὄπλα τῶν παιδιῶν σου.
 Κάθε μέρα κί' ἕνας θάνατος στὰ στήθια σου.
 Τὰ χέρια σου μέ τοὺς κάτασπρους ἀνθοῦς
 τῆς ἀνοιξῆς ἀπ' τὰ λειβάδια τῆς γῆς
 ματωμένες χειλιδονοφωλιές
 γιὰ τὰ τρομαγμένα πουλιά.
 Τὸ χαμόγελό σου σὰ πικρὴ μυγδαλιά
 κί' ὁ πόνος σου ἀπέραντος
 σὰν τῆ δίψα στὸ χῶμα.
 Ἀγαπημένη μου Κύπρος
 βασανισμένη γῆ τῶν πατέρων
 καὶ τῶν ὠραίων Θεῶν μας

πόσα μᾶς ἔμαθε ἡ μορφή σου
χιλιάδες ἀγνὰ ὄνειρα στὰ παιδικὰ μας μάτια.
Κάποια Ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια
καρφώθηκαν ἥλιοι μὲς στὴν καρδιά
καὶ μὲς στὸ νοῦ μας ξάστερος στοχασμός.
Ἡ καρδιά μας πάντα δοσμένη στὸ ὄνειρο
Μὰ τούτη ἡ πίκρα μᾶς ράγισε
τὴν περηφάνεια.
Οἱ ψυχές μας μὲ τίς ἀναμνήσεις
λαβώθηκαν
Κάποιος ἐφιάλτης ριζώθηκε
μαῦρο σύννεφο καὶ στίγμα ἀνάμεσά του.
Καὶ τί θὰ ποῦμε, ἀδέλφια, στὰ παιδιὰ μας
θὰ τοὺς διδάξουμε τὸ μῖσος
καὶ τὴν κατάρα γιὰ τὴ γῆ μας;
Θὰ τοὺς μὴσοῦμε στὴν τέχνη
τοῦ ἀδελφοκτόνου φονικοῦ;
Κι' αὐτὰ ποὺ μολευτήκανε
καὶ γκρεμιστήκανε ἀπ' τ' ἄνομά μας χέρια
θὰ τὰ κάνουμε ἱστορία καὶ διδάγματα
γιὰ τίς ἀγνές ψυχές τους;
Καὶ περηφάνεια τῆς φυλῆς;
Καὶ δόξα καὶ ἡρωϊσμό;
Τοὺς φόνους μὲς τ' ἀμπέλια κι' ὅλα
τὰ ὄμορφα τῆς Κύπρου μας
καὶ ἐκρήξεις καὶ τὴ λάβα
ποὺ τῆς γυμνώσαν τὸ κορμί
πῶς θὰ τὸ ντύσουμε;
Μὲ ποιά λόγια θὰ σκοτώσουμε
τὰ ὄνειρα ποὺ ἀρμόζουν στίς ἀθῶες καρδιές
καὶ ἐμεῖς, ἀδέλφια, πῶς θὰ τὰ λησμονήσουμε;
ποὺ τόσα χρόνια πίκρα βαρειά
μᾶς κρατᾷ γονατιστοὺς στὸ χῶμα
καὶ κλαῖμε γιὰ τίς συμφορές
ποὺ μάτωσαν τὸ πανάγιο
κορμί τῆς γῆς μας καὶ τοὺς θεοὺς
παρακαλοῦμε γιὰ τὴν κάθαρση
μὲ προσευχές, δεήσεις καὶ σπονδές.

ΜΑΡΙΑ ΚΙΛΕ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο ΜΑΚΑΡΙΟΣ Γ' ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΑΣ

Όλοι αρχίζουν από τη λογοτεχνία, προπάντος την ποίηση. Η έφηβική ζωή με τον υπέροχο συναισθηματισμό και ρωμαντισμό της σε σπρώχνει προς την έκφραση εκείνου που βράζει μέσα στα στήθη σου. Άργότερα έρχεται η κρίση μετά τη γνώση για να ένωθούν κ' οι δυο με το συναισθηματικό και να ευνωήσουν άλλες μορφές έκφρασης.

Η επιστημονική έκφραση μπορεί να χειριστεί ελάχιστο βαθμό το συναισθηματικό, αλλά δεν το αποκλείει. Ίσα - ίσα αυτό δίνει μιαν ωραιότερη δομή στο μελέτημα κι' ένα πειστικότερο χαρακτήρα, ιδίως στον κύκλο των θεωρητικών επιστημών. Τι τάχατε άλλο είναι η φιλοσοφική πραγματεία παρά μιάν σε πολλά σημεία λογοτεχνική έκφραση συχνά με άρκετη ποίηση; Και τι άλλο είναι η θεωρία και υπόθεση στην επιστήμη παρά δημιουργημένο δημιουργικής φαντασίας, δηλ. του βασικού πυρήνα της ποιητικής έκφρασης; Και πολλές φορές αυτές οι θεωρίες περισσότερο πεύθουν διά της αισθητικής οδού και ως έλκυστικές και μουσικές (θάλαγα) παρά διά της κριτικής λειτουργίας του ανθρώπινου μυαλού.

Ο πρόλογος αυτός χρειάζοταν γιατί ο άοιδμος Έθνάρχης και Αρχιεπίσκοπος Κύπρου σαν φυσιολογικό άτομο από τη λογοτεχνία ξεκίνησε γράφοντας ποιήματα και πεζογραφήματα (ως τελευταία φύλαγε το πρώτο χειρόγραφο ποιημάτων με ξεχωριστή στοργή). Άργότερα η εκκλησιαστική υποχρέωση τον οδήγησε προς την θεολογική ρητορεία για να καταλήξει πια στον πολιτικό ρητορικό λόγο. Το μέγεθος του λόγου αυτού άργότερα θα μπορεί να αποτιμηθεί, όταν το ύλικό κωδικοποιηθεί σε τόμους (η εργασία αυτή άρχισε από καιρό) και όταν τα πολιτικά πάθη κατασιγάσουν και κάποιοι διαφωτιστικοί φάκελοι άνοιχτούν και δοθούν στην Έπιστήμη προς μελέτη και εκτίμηση προσώπων, γεγονότων και καταστάσεων.

Μέσα όμως από τούτον τον πολιτικό και εκκλησιαστικό χείμαρρο ξεπετάχτηκε και μιάν καθαρή επιστημονική πραγματεία, με τίτλο «Κύπρος, ή Άγία νήσος». Ο τίτλος είναι ώραιος και άσυνήθιστος, γιατί συχνότερα ή γλυκεία χώρα Κύπρος λέγεται «Κύπρος, ή νήσος των Άγίων». Η πραγματεία αυτή γράφτηκε ως έκφραση εύχαριστίας και περιελήφθηκε σε άφιερωματικό τόμο, που συνθέσασε μαθητές του Βασιλείου Μ. Βέλλα, «έπι

τη τεσσαρακονταετηρίδι της συγγραφικής δράσης του και τη τριακονταπενταετηρίδι της καθηγεσίας του». Ο τόμος εκείνος είχαν τότε ώραιό τίτλο «Πάνημα εύγνωμων» (Άθήναι, 1968).

Σ' αυτή την πραγματεία, που κυκλοφόρησε και σε ξεχωριστό βιβλίο, προτάσσονται γενικά για την Κύπρο καιρίες και ούσιαστικές παρατηρήσεις πάνω στο επίμαχο θέμα του χριστιανισμού στο νησί αυτό. Πρώτα άπ' όλα ο συγγραφέας δηλώνει την προέλευση του τίτλου που έδωσε στην πραγματεία του. Ο χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς, τον 15ον αιώνα, στο Χρονικό του άποκαλεί την Κύπρο «Άγιαν Νήσον». Ο Μαχαιράς γράφει: «Χρησιείνε να φουμίωμεν την άγιαν νήσον, και όσον την φουμίωμεν δεν θέλω πείν ψέματα».

Στην συνέχεια ο συγγραφέας έξάγει μερικά τιμητικά για την Κύπρο συμπεράσματα, τά έξης: (α) Η εκκλησία της Κύπρου σε σχέση με την έκταση της Νήσου και τον άριθμό των κατοίκων της μπορεί να καυχηθεί πως έχει την μεγαλύτερη στρατιά άγιων και μαρτύρων. (β) Ο Μαχαιράς έχει συντάξει τον πρώτο κατάλογο Κυπρίων Άγίων και γιαυτό μπορεί να θεωρείται «πάτερας της Κυπριακής άγιολογίας». (γ) Η Κύπρος είναι ή πρώτη από τις ελληνικές χώρες, που είχε όλότελα έχριστιανισθεί. Από τον 4ον κίολα μ.Χ. αιώνα ή Έκκλησία της Κύπρου ήταν οργανωμένη και είχε 13 επισκόπους. (δ) Η Κύπρος παρουσιάζει 5.000 ναούς, από τους όποιους οι 500 διασώζονται βυζαντινές τοιχογραφίες. (ε) Ο άριθμός των μονών υπερβαίνει τις 200, από τις όποιες μερικές χρονολογούνται από τον 4ον μ.Χ. αιώνα: (στ) Έκτός από τον οργανωμένο μοναχικό βίο στην Κύπρο υπήρχε και ο άναχωρητισμός. (ζ) Από πληροφορίες άγιων υπάρχουν στην Κύπρο λείψανα άγιων, όπως π.χ. του άποστόλου Βαρνάβα, Άγίου Λαζάρου, Άγίου Έπιφανίου, Άγίου Θεράποντος κ.ά.

Μετά τά γενικά αυτά και την κριτική των πηγών ο συγγραφέας άπαριθμεί με άλφαθητική σειρά τους 239 Κυπρίους Άγίους, είτε αυτοί έδώ στην Νήσο γεννηθήκανε, είτε σ' αυτήν άγίασανε και μαρτυρήσανε. Η άναφορά σ' αυτούς γίνεται με πλήρεις παραπομπές στις πηγές και με ό,τι έχει διασωθεί γραπτώς γιατούς.

Στον επίλογο ο συγγραφέας δίνει μερικές άλλες έξηγήσεις, π.χ. γράφει πως 88 άγιοι δεν ήταν Κύπριοι, αλλά παρατηρεί ότι ο Λεόντιος Μαχαιράς σημειώνει πως ήλθαν από την Παλαιστίνη 300 και μνημονεύει τά όνόματα μόνον 54. Έξ άλλου μγάλος άριθ-

μός ανωνύμων αγίων λατρεύεται σε διάφορα μέρη της Κύπρου ή πολλοί απ' αυτούς αναφέρονται σε χειρόγραφα και συναξάρια. Τέλος ο συγγραφέας αναγράφει πως 3000 τοποθεσίες στην Κύπρο φέρουν το όνομα αγίου και από τις 634 πόλεις και χωριά του νησιού τα 77 έχουν το όνομα Κυηρίου Άγίου. Τουτό ο συγγραφέας θεωρεί ένδεικτικό της ευσέβειας των Κυπρίων.

Στό τέλος της πραγματείας αυτής δημοσιεύεται πλούσια βιβλιογραφία, που αποτελείται από 145 δημοσιεύσεις.

Από τη σύντομη μου αυτή έκθεση φαίνεται ολοκάθαρα η σημασία της πραγματείας αυτής του αείδιμου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Στο κάτω - κάτω είναι στοιχειώδης υποχρέωση του προκαθημένου να γνωρίζει το κάθε τι από κάθε πλευρά του ό,τι η λαϊκή ψήφος του έχει εμπιστευθεί. Δηλαδή να ξέρει τα οικονομικά, τις εκκλησιαστικές και εθναρχικές υποχρεώσεις και την ιστορία πάνω στην οποία θά προγραμματίσει το μέλλον. Ο Μακάριος με απλόν τρόπο και απλή γλώσσα, απόλυτα επιστημονικά, είδε το θέμα του και μας εισήγαγε χωρίς πολυλογίες και ρητορισμούς στην εκκλησιαστική μας ιστορία. "Αν σ' αυτή την μικρή εργασία του θυμηθούμε τον ιδιαίτερό του ζήλο να περιώσει κάθε τι σχετικό με την Έκκλησία μας (κώδικες, εικόνες κ.λπ.) και να χρηματοδοτήσει περαιτέρω έρευνες και εκδόσεις (όνειρευόταν την έκδοση των Άκολουθιών Κυπρίων Άγίων) θάχουμε τότε ολοκληρωμένη την εικόνα του Επιστήμονα κι' ως είναι λινοστό το πρωτότυπο του επιστημονικό έργο. Η Μαργαρίτα Δαλαμάτι, που δούλεψε για την Κύπρο, όσο λίνοι Έλλαδίτες, αποκαλύπτει σε κείμενό της τα έξης: (α) Πώς όταν οπύδαζε ο Έθναρχης στην Βοστώνη όνειρευόταν να γίνει καθηγητής Πανεπιστημίου και στενοχωρήθηκε πολύ που θά εγκατέλειπε το ακαδημαϊκό στάδιο για να γίνει Μητροπολίτης Κιτίου και (β) Πώς ο Έθναρχης είχε δώσει έντολή στο Κτηματολόγιο να του μαζέψει τα τοπωνύμια της Κύπρου που είχαν σχέση με Άγιους. Άλλά και σε μιά παλιά του χειρόγραφο επιστολή από την Βοστώνη, που δημοσίευσα στην «Πνευματική Κύπρο», γράφει ανάμεσα σ' άλλα πως εργάζεται πάνω σε διάφορες πραγματείες και πως προτιμά τη μόρφωση παρά κάποια Μητροπολιτική Έδρα.

Ο κύκλος της επίγειας ζωής του Έθναρχη Μακαρίου τελείωσε. Άνήκει πια αυτός όλόκληρος στην Ιστορία. Έμεις, ο μικρός κύκλος των επιστημόνων της Κύπρου, έχουμε ένθια μια μικρή του συμβολή με την Πραγματεία του «Κύπρος, ή νήσος των αγίων», ώστε να μπορούμε να τον μνημονεύουμε πάντα στον τομέα αυτό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΤΗΣΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
ΠΑΛΑΙΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟΝ ΜΕΓΑΡΟ
22 ΓΕΝΑΡΗ 1978

Άγ. μέλη,

Κάποτε — μόλις προχθές — μόνο τρία - τέσσερα σωματεία κρατούσαν την πνευματική κίνηση στο νησί μας. Από τη μεταπολίτευση του 1959 κι' έδω, διαρκώς εμφανίζονται διάφορα σωματεία και σύλλογοι με ποικίλους σκοπούς και ποικίλη διάρκεια ζωής. Αυτό σημαίνει πως αύξηθηκαν τα ενδιαφέροντα και πολλά πρόσωπα θέλουν να πούν τον λόγο τους και να συμβάλουν στην ανόρθωση αυτού του τόπου. Τουτό όμως περιόρισε την «άκτινα δράσεως» του δικού μας όμιλου, χωρίς να εκφράζουμε γι' αυτό παράπονο. Το αντίθετο: Χαιρόμαστε γι' αυτή τη δραστηριότητα, που δείχνει το Έυπνημά μας. Δέν έχει σημασία ή πολιτική κατάληξη, που ετοιμάζεται από έμενους για τα δικά τους συμφέροντα, κι' έμεις, λιγάριθμοι κι' αδύνατοι, σκύβουμε πολιτικώς το κεφάλι, ενώ πνευματικώς αντίδρούμε, ίσως μάταια, αλλά δέν μπορεί να γίνη κι' άλλωώς: Έθνα ντροπή να σωπήσουμε και να πέσουμε σε μιά μοιρολατρική άδιαφορία.

Μέσα στο λίγο πεδίο για δράση, που άπέμεινε στον όμιλό μας, έχουμε κινηθή κατά το 1977 και σας ανακοινώνουμε τα κυριώτερα στοιχεία, τις πραγματοποιήσεις μας και όχι τις προθέσεις.

1) Σ υ γ κ ε ν τ ρ ώ σ ε ι ς : Πραγματοποιήσαμε τις έξης:

α) Συγκέντρωση προς άπονομή του «Βραβείου Γραμμάτων» 1974—1976 στις 2 του Μάρτη 1977 στη Σεβέρειο Βιβλιοθήκη. Σ' αυτή μιλήσαν ο Κ. Χρυσάνθος, ο Χρυσότομος Σοφιανός, ο τιμώμενος Κυριάκος Χατζηγιάννου, ο Χρυσάνθος Κυπριανού και ο Νίκος Παναγιώτου που διάβασε ως εισηγητής το πρακτικό της βράβευσης. Όλες αυτές οι όμιλιες έχουν δημοσιευτή στη «Φιλολογική Κύπρο» 1975—1977.

β) Δύο συναντήσεις με «Κριτικές Παρουσιάσεις Βιβλίων» στη Σεβέρειο Βιβλιοθήκη, στις 24 του Οκτώβρη 1977 και στις 2 του Δεκέμβρη 1977. Σ' αυτές έχουν παρουσίαση και συζητηθή τα έξης βιβλία: Τρία βιβλία του Χρ. Παπαχρυσότομου σχετικά με τον Άπελευθερωτικό Άγώνα μας 1955 — 1959 (από τον Κ. Χρυσάνθη), τα «Κυπριακά Μελετήματα» του Χρυσάνθου Κυπριανού (από τον Νίκο Παναγιώτου), «Το ανέκδοτο ποιητικό έργο» του Θεοδόση Πιερύδη (από τον Κ. Χρυσάνθη), «Η Λεμεσός σ' άλλους καιρούς» του Κώστα Πηλαβάκη (από τον Κ. Χρυσάνθη), «Η περιπέτεια μιάς γενιάς» του

Αιμ. Χουρμούζιου (από τόν Χρ. Κολιό) και η «Κατανόηση κι' ανάλυση λογοτεχνημάτων» του Π. Περαϊάνη (από τόν Νίκο Σπανό).

2) **Σ υ ν ε σ τ ι ά σ ε ι ς:** Πραγματοποιήσαμε τίς εξής:

α) Μιά συνεστίαση στις 2 τού Μάρτη 1977 πρὸς τμή τού δ'ρα Κυριάκου Χατζηιωάννου στήν ὁποία μιλήσανε οἱ Χρ. Σοφινός, Κυριάκος Χατζηιωάννου και Κύπρος Χρυσάνθη.

β) Δείπνο πρὸς τμή τού κ. 'Ι. Κακριδῆ τόν Φεβ'ἄρη 1977 στό ὁποῖο μιλήσανε ὁ 'Ι. Κακριδῆς, Χρυσάνθος Κυπριανοῦ και Κ. Χρυσάνθη.

γ) Συνεστίαση στις 18 τού Νιόβρη 1977 μέ ὁμιλητή τὸ μέλος μας Μιχαλάκη Τριανταφυλλιδῆ και θέμα «Προβληματισμοί γιά τὸ Κυπριακό». Προλόγισε ὁ Κ. Χρυσάνθης μ' ἐπίκεντρο τή σημασία τῶν συνεστιάσεων. Ἀπάγγειλε ἡ Φρόσω Κυνηγοῦ ἕνα δημοτικό τραγούδι. Τά σημεία τῆς ὁμιλίας συζητηθήκανε εὐρύτατα ἀπό τὰ μέλη. Παρευρίσκονταν στή συνεστίαση οἱ Ὑπουργοὶ Δικαιοσύνης Γεώργιος Ἰωαννιδῆς και Παδείας Χρυσόστομος Σοφινός.

3) **Δ ι α λ ἔ ξ ε ι ς:**

Πραγματοποιήθηκε μία σέ συνεργασία μέ τήν «Πνευματικὴ Στέγη» στις 4 τού Νιόβρη 1977 μέ ὁμιλητή τὸν πρύτανη τού Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ε. Μουτσόπουλο και θέμα «Ἡ Παιδευτικὴ προσπάθεια τού Μακαριωτάτου και ἡ οἰκουμεινικότητά του». Τόν ὁμιλητή εἶχε εἰσαγάγει ὁ Πάτροκλος Σταύρου.

4) **Ἐ κ δ ὄ σ ε ι ς:**

Κυκλοφόρησε ἡ «Φιλολογικὴ Κύπρος» 1975—1977 μέ σημείωση «Μακάριος Γ'» σέ μαῦρο πλαίσιο. Ὑποχρεωτικά καθυστερήσαμε τήν ἐπίστιά μας αὐτὴ ἐκδοσὴ γιά λόγους καθαρὸ οικονομικούς. Στόν τόμο αὐτὸ δημοσιεύονται κείμενα τῶν μελῶν μας: Χρ. Σοφινῶ, Κώστα Βασιλείου, Κ. Χρυσάνθη, Γ. Χατζηκωστή, Νίκης Φιλίππου, Γ. Προδροῦμου, Γ. Σάντη, Ἰάνθης Θεοχαρίδου, Ν. Ὁρφανίδη, Ν. Σπανοῦ, Κυρ. Χατζηιωάννου, Χρῆς. Κυπριανοῦ, Νίκου Παναγιώτου, Χρ. Κολιοῦ.

5) **Δ ω ρ ε ἔ ς β ι β λ ι ῶ ν.** Ἐδώσαμε:

Στήν Παιδαγωγικὴν Ἀκαδημία Κύπρου γιά νά προσφέρῃ δῶρο σέ ἐπίσημους μὴ Κύπριους ἐπισκέπτες τῆς εἰκοσι «Ἀνθολογίες Κυπριακῆς Πεζογραφίας» και στό Παγκύπριο Γυμνάσιο γιά τὸν ἴδιο σκοπὸ πέντε. Μέ ἐκπομπὴ ἑκατὸν «Ἀνθολογίες Κυπριακῆς Πεζογραφίας» στή Μορφωτικὴ Ὑπηρεσία τού Ὑπουργεῖου Παιδείας γιά νά τίς ἀποστείλῃ στό ἐξωτερικό. Στους σπουδαστὲς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου ἑκατὸν τριάντα «Ἐκλογὴ ἀπό τὸ ἔργο τού Νικόλαου Πολίτη». Τόμος τῆς «Φιλολογικῆς Κύπρου» 1975—77 και τού βιβλίου «Μνήμη Κ. Σπυριδάκη» σέ πολλές δημοτικές βιβλιοθήκες τῆς Ἑλλάδος και σέ πολλοὺς πνευματικούς ὁμίλους τῆς Πενήντα ἀνθολογίες και πενήντα «Ἐκλογές

ἀπό τὸ ἔργο τού Νικόλαου Πολίτη» σέ ὅλα τὰ Γυμνάσια τῆς Κύπρου.

6) **Σ υ μ μ ε τ ο χ ἔ ς:**

α) Στό παγκύπριο πένθος γιά τὸ θάνατο τού ἀειμνήστου Ἐθνάρχου Μακαρίου Γ' μέ ἐκπρόσωπο τὸν πρόεδρο και σχετικὰ τηλεγραφήματα και ἀνακοινωθέντα.

β) Τηλεγραφήματα συμπάραστασης στόν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας κ. Σπύρο Κυπριανοῦ κατὰ τήν ἀπαγωγὴ τού γιοῦ τού.

γ) Συγχαρητήρια στόν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἀναλήψεως τῆς προεδρίας.

δ) Συγχαρητήρια στόν νέο Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου και Ἐθνάρχη κ. Χρυσόστομο.

ε) Παρουσίαση τού προέδρου και ἄλλων μελῶν τού Δ.Σ. στήν καθιερωμένη δεξίωση τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας κατὰ τήν Ἑθνικὴ μας Ἐπέτειο.

7) **Φ ι λ ο φ ρ ο ν η τ ι κ ἔ ς Ἐ π ι σ κ ἔ ψ ε ι ς.** Πραγματοποιήσαμε τίς εξής:

α) στόν Πρόεδρο τῆς Ἑλλάδος κ. Μιχ. Δούντα.

β) στόν Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου κ. Χρυσόστομο.

Μέ λίγα λόγια και χωρίς σχετικὰ σχόλια σὰς ἔχω ἐκθέσει τίς δραστηριότητες τού Ὁμίλου μας κατὰ τὸ 1977. Μπορεῖ νά φιλοδοξούσαμε περισσότερα. Ὅμως τοῦτα τὰ λίγα μπορέσαμε νά πραγματοποιήσουμε. Ὁμολογοῦμε πὼς μένου πολλὰ ἀκόμα, εἰδικὰ κατὰ τίς σημερινές δύσκολες περιστάσεις και τὸ ἀπρόβλεπτα σκοτεινὸ μέλλον τού τόπου μας κι' ἄς διατυμπανίζονται ἀπὸ πολλοὺς οἱ περιβόητες «επαναδραστηριοποιήσεις».

Ἐφέτος ὅμως στις 30 τού Μάρτη κλείουν τὰ τριάντα χρόνια ζωῆς τού ὁμίλου μας. Τὸ Δ. Σ. προγραμματίζει σχετικὲς ἐκδηλώσεις. Εἶναι πρόφρο ν' ἀναγγείλουμε ὁ,τιδήποτε ἐκτός ἀπὸ τὸ ἐξῆς, πού θά παρακαλοῦσα τὴ Γενικὴ αὐτῆ Συνέλευση νά τὸ ἐγκρίνη γιά νάχη τοῦτο μεγαλύτερη βαρῆτητα.

Ἀνακήρυξη τού ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, ἔστω και μεταθανάτια, σέ ἐπίτιμο πρόεδρο, γιά ὅ,τι ἔχει προσφέρει στόν Ὁμιλό μας.

Ἀνακήρυξη σέ ἐπίτιμα μέλη τῶν εξῆς πού ἔχουν προσφέρει στήν πνευματικὴ ζωὴ τού τόπου μας ἢ προβάλλουν τήν Κύπρο: Κυριάκου Χατζηιωάννου, Δημήτριου Μαραγκοῦ, Ἀ. Δισμαντῆ και Τηλέμαχου Κάνθου ἀπὸ τοὺς Κυπρίους, Ἰ. Κακριδῆ, Κ. Τσάτσο, Πέτρο Χάρη, Μιχ. Στασινοῦ, Θ. Πετσάλη, Π. Πρεβελάκη και Παν. Κανελλόπουλο ἀπὸ τοὺς Ἑλλησδίτες.

Τέλος μέ λύπη μου ἀνακοινῶ τήν ἀποχώρηση τού πρόσθετου Γραμματέα μας Γ. Χατζηγεωργίου γιά λόγους ὑγείας. Στὴ θέση του ἔχει ὀρισθῆ ἀπὸ τὸ Δ.Σ. ὁ Γ. Χατζηκωστής.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
πρόεδρος

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Κύπρου Χρυσάνθη: «Πέρα από την Ελλάδα ο Ήλιος» (Όδοιπορικό), Λευκωσία 1977.

Αυτό το βιβλίο του κ. Κ. Χρυσάνθη είναι ένα Ποιητικό Όδοιπορικό στην Πατρίδα του πολιτισμού, «στά σύνορα του «Ήλιου», και μία ποιητική προσκύνηση στο έλλαδικό χώμα. Γραμμένο χυτά μαρτυρεί την πίστη του ποιητή στον Έλληνισμό και την αγάπη των Έλλήνων της Διασποράς προς την ιδανική τους πατρίδα. Γεμάτο από μνήμες της ιστορίας και της τέχνης γίνεται ποιητικό εύχολογί για κάθε άνθρωπο, που συνηθίζει να αισθάνεται μέσα του τη μαγεία και το γοήτευμα του μεγαλείου του Έλληνισμού από τα χρόνια του Όμηρου ως το παρόν.

Ο Ποιητής μας μεταφέρει από τη μία άκρη στην άλλη του Άγιου Χώματος, από την Επτάνησο στη Μύκονο, περνώντας ιδανικά και με μεγάλη αισθαντικότητα για όλα τα πιά σημαντικά τοπεία της ιστορίας και του μύθου. Και πάντα παρουσιάζεται γιός προσεκτικός στην φωνή της Έλληνικής Γης, που μιλάει στα τέκνα της, όπουδήποτε μένουν, με την φωνή του Γένους, το οποίο και στά σκοτεινά χρόνια του παρελθόντος ήξερε να βρίσκει την οδό της λευτεριάς και να μεταδίνει την σημαία του στις κλέφτικες συμμορίες. Χάρης στον Ποιητή αυτή η φωνή γίνεται ποιηση, δηλαδή ποιητικό κήρυγμα που μας προσκαλεί να μελετήσουμε τι σημαίνει σήμερα η Ελλάδα με το Φως της.

Και τόν βλέπουμε να ψάχνει και αυτός, όπως ο Σεφέρης, στα έρειπια:

«Αναζητώ στα έρειπια την πηγή
ν' άπολυθώ και ν' αναγεννηθώ.
Τρελλός! Το φως όλόγυρά μου με καλεί
μέσ την άθανασία ν' άποχαθώ.
Ρόδο της γνώσης, τι μέ τυραννείς;»

«Έλληνας άπό την Κύπρο» φέρνει τα βήματά του άπό μάρμαρο σε μάρμαρο, εκεί που «μιλάνε οι πέτρες κι' υποτάζεται ο χαλκός», εκεί που «δέν έχει σύγκρουση ή ψυχή με το μσαλό», γιατί εκεί «βλασταίνει ή πέτρα και το φως». Και «γεμάτος φώς της άπεραντοσύνης» θαυμάζει γύρω του το παντοτεινό χαμόγελο της χώρας.

Συνάμα μας φέρνει μαζί του στά ποιητικά του δρομολόγια: οι τόποι τώρα φαίνονται «μαργαρίτες» στη θάλασσα, τώρα σά ν' αντιπαιούν τά βήματα των Θεών ή Ενανόχονται στη μνήμη μας τά λαϊκά θρυλήματα, καθώς έπίσης και τά ήρωικά χρόνια του 21... «Άλλοτε, μ' έναν τρόπο που μας θυμίζει τόν Καβάφη, μας παρουσιάζει τους διαλογισμούς στην Όλυμπία, άλλα και τώρα ή αύθροησία του είναι ολοφάνερη. Γιατί ή Ελλάδα δέν είναι μόνο ή Μύκονος, «μιά ιδέα λευκή στον

κύβο», ή Δήλος, «που δέν γνώρισε κλεψύδρες», ή Θεσσαλονίκη και ή Ύδρα, ή Κέρκυρα κτλ. Συμπληρώνετε αυτή με τους λυρικούς συλλογισμούς που άφιέρωσε ο ποιητής στην Κύπρο, την «τελευταία σταλιά της μεσημβρίας».

Το διακριτικό στοιχείο που συνδέει όλα είναι ή υϊκή του αγάπη και ή σκεπτικότητα του, γι' αυτό ο άναγνώστης συχνά συναντά σ' αυτούς τους στιχους δραματικά έρωτήματα για το μέλλον:

«Πού πάμε έμεις που άναυθηκάμε άπό το
πέλαγος
κι άπό τους βράχους κι άπό τους άνέμους,
έμεις ή Ελλάδα;»

Μας άρέσει να θυμίσουμε άκόμα το προσωπικό και καλλιτεχνικό πορτραίτο του Ποιητή, όπως διαφαίνεται και σ' αυτή την ποιητική του συλλογή, στην όποια τά θέματα, είναι λαμπρά και συναρπαστικά, πάντοτε έμπνευσμένα άπό την πραγματικότητα που ο κ. Χρυσάνθης Ξέρει να έρμηνεύει και να μεταμορφώνει στην ποίηση. Καλύτερα μεταγράψουμε ό,τι γράφει για τόν έαυτόν του ο Ποιητής:

«Τις περιστάσεις δέν γνωρίζω. Άμέτοχος είμαι στο έμπόριο και τη φιλολογία. Άσκήθηκα να βλέπω και ν' άκούω. Την άσφρηση ψυχής έκ γενετής κατέχω.»

MICHELE IANNELLI

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Είχα άσχοληθεί παλαιότερα («Πνευματική Κύπρος») τεύχη 177—178 (Ίούλιος — Ίούλιος 1975) και 194 (Νιόβρης 1976), με τά τεύχη 81—100 της σειράς «Κείμενα και Μελέται Νεοελληνικής Φιλολογίας», που εκδίδεται άπό το 1961 στην Άθήνα υπό τη διεύθυνση του καθηγητή Γ. Θ. Ζώρα. Βρίσκω τώρα την ευκαιρία να άσχοληθώ με μερικά παλαιότερα τεύχη, τά ύπ' αριθμούς 76—80.

Άρ. 76. Γεωργίου Θ. Ζώρα, «Η «Fedra» του Francesco Bozza (Μιά ιταλική τραγωδία Κρητός συγγραφέως), Άθήνα 1972 (σελ. 19). Η έργασία αυτή του καθηγητή Γ. Θ. Ζώρα άρχίζει με μίαν άναφορά στην ελληνική λογοτεχνική παραγωγή της περιόδου της Τουρκοκρατίας. Άπό τις 4 κατηγορίες των λογοτεχνικών έργων αυτής της περιόδου, τις όποιες σχολιάζει με συντομία, ο μελετητής έρχεται να άσχοληθεί ιδιαίτερα με την τέταρτη, που περιλαμβάνει λογοτεχνικά έργα «τά όποια Έλληνες λόγιοι έγραψαν εις Ξένας γλώσσας, έν ώ εύρίσκοντο έν τη άλλοδαπή, όπου διά τους γνωστούς λόγους ήναγκάζοντο να έκπατρισοϋν και να Ζήσουν» έπιθυμοϋντες οϋτοι να έκφράσουν τάς πνευματικές αύ-

τῶν ἀνησυχίας καὶ ἀδινατοῦντες νὰ πράξουν τοῦτο ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι καὶ γλώσσῃ, προσέφευγον εἰς τὴν γλώσσαν τῆς χώρας, ἣς προσέφερον εἰς αὐτοὺς φιλοξενίαν.

Ἀπὸ τὴν κατηγορία τῶν ἔργων αὐτῶν ὁ μελετητὴς στέκεται στὰ θεατρικὰ καὶ ἐπιλέγει τὴν τραγωδία «Fedra». Παραθέτει τὴν ἰταλικὴ «ὑπόθεσις» τοῦ ἔργου, (γιὰ νὰ δείξει τὶς διαφορὰς τοῦ ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Σενέκα), ἀναφέρεται στὸν νεαρὸ κρητικὸ συγγραφέα Φραγκίσκο Βότσα — ποὺ τὴν ἔγραψε σπουδαστὴς τῆς νομικῆς στὸ Πατάβιο, —, στὴν ἐκδόσὶ τῆς στὰ 1578 καὶ στὴν ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου. Ἀναλύοντας τὸ περιεχόμενον, ἐπισημαίνει ἐπιδράσεις, παράλληλα στοιχεῖα πρὸς ἄλλα ἔργα, προβαίνει σὲ συγκρίσεις — κυρίως πρὸς τὴν «Ερωφίλη» — καὶ τέλος σὲ ἀξιολόγησιν τοῦ θεατρικοῦ ἔργου. Τὴν ἐργασία ὀλοκληρώνει παράθεσις γραμματολογικῶν πληροφοριῶν γιὰ τὸν συγγραφέα τῆς «Φαίδρας», παρμένων ἀπὸ ἰταλικὴ Γραμματολογία τοῦ Giovanni Maria Mazzuchelli, τοῦ 1762.

Ἀρ. 77. I. M. Χατζηφώτη, Τὸ Π ο λ ε μ ι κ ὸ ἡ μ ε ρ ο λ ὄ γ ι ο τ οῦ ὀ π λ α ρ χ η γ οῦ Ἰ ω ἄ ν ν η Φ ο υ σ ε κ η — Φ α ρ μ ἄ κ η, Ἀθήναι 1972 (σελίδες 16).

Διαφωτιστικὴ γιὰ τὴ Ζωὴ καὶ τὴ δρᾶσιν ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς τῆς Ἐθνεγερσίας εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ γνωστοῦ ἱστοριοδίφου I. M. Χατζηφώτη, μὲ τὸν ἀνωτέρω τίτλον. Ὁ μελετητὴς διεξέρχεται τὴν προεπαναστατικὴ κυρίως Ζωὴ καὶ δρᾶσιν τοῦ Φαρμάκη, διανθισμένη μετὰ πολλὰς χαρακτηριστικὰς λεπτομέρειας. Στὴ συνέχεια παραθέτει τὸ κείμενον τοῦ ἀνέκδοτου αὐτόγραφου πολεμικοῦ ἡμερολογίου τοῦ Φαρμάκη (παρὰχωρημένου στὸν ἐκδότῃ ἀπὸ τὸν ἑγγονοῦ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ), ὅπου καταγράφονται ἡμερολογιακὰ τὰ πολεμικὰ γεγονότα στὰ ὁποῖα ἔλαβε μέρος ὁ ὀπλαρχηγὸς ἀπὸ τὴς 27 Μαρτίου 1821 ὡς τὸ 1833.

Στὸ τελευταῖον μέρος τῆς ἐργασίας παρατίθενται στοιχεῖα γιὰ τὴ μετεπαναστατικὴ Ζωὴ τοῦ Φαρμάκη (ἐπαγγελματικά, διακρίσεις, οἰκογένεια κλπ.). Ὁ μελετητὴς ἀνακοινώνει στὸ τέλος τὴ διαπραγμάτευσιν σὲ προσεχὴ ἐργασία του τῆς μετεπαναστατικῆς δρᾶσιν τοῦ ἥρωα.

Ἀρ. 78. Νάσου Βαγενᾶ, Σ χ ὄ λ ι ο σ τ ὸ ν Κ ἄ λ β ο, Ἀθήναι 1972 (σελίδες 15). Σὲ παλαιότερον σημειώματόν μου («Πνευματικὴ Κύπρος» ἀρ. 194 (1976), ἀναφερόμενος σὲ μεταγενέστερη ἐργασία τοῦ Νάσου Βαγενᾶ («Ἡ Γενεαλογία τῆς «Κίχλης», ἀριθμ. 94 τῆς ἰδίας σειρᾶς, Ἀθήναι 1974) εἶχα τονίσει τὴν πυκνότητα καὶ τὴ συστηματικότητα τῆς δουλειᾶς τοῦ συγγραφέα καὶ τὴ βαθιὰ γνῶσιν τοῦ θέματος. Τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς τίς θεσπιῶναι ἢ παλιότερη

αὐτὴ ἐργασία τοῦ Βαγενᾶ γιὰ τὸν Κάλβον, ὅπου ἡ πλούσια γνῶσιν (ποὺ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν ἐπιδέξια χρῆσιν τῆς ἑλληνικῆς καὶ Ἑλληνιστικῆς κυρίως — βιβλιογραφίας), οἱ εὐστοχῆς παρατηρήσεις, οἱ πειστικῆς ἀποδείξεις, οἱ διαφωτιστικῆς συγκρίσεις καὶ παραλληλισμοί, ἡ συστηματικὴ ἀνέλιξις τῆς ἐργασίας καὶ ἡ αἰσθητικὴ τοῦ οὐσιώδους, συνθέτουν μὴν ἀκόμη ἀξιόλογον προσφοράν εἰς τὴν νεοελληνικὴν φιλολογοῖαν. Κεντρικὸν σχόλιον στὸν Κάλβον εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῆς γλώσσας καὶ τῆς μετρικῆς τῆς καθλικῆς ποιήσεως εἰς τὴν περιορισμένην γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπὸ τὸν ποιητὴν καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἰταλικῆς ἐκφραστικῆς. Γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ σχήματα ἐντόνα καθλικῆ — σημειῶναι ὁ Βαγενᾶς — «μιά προσεχτικὴ ἐξέτασις δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὰ ἐρμηνεύσει παρά μόνον σὰ μεταγραφὰς ἐνὸς οἰκείου ὕφους, τοῦ ἰταλικοῦ, τὸ ὁποῖον ἦταν γιὰ τὸν Κάλβον ἡ μόνη φυσικὴ του καὶ ἀβίαστη ἐκφρασις».

Ἀρ. 79. Γ. Θ. Ζώρα, Τὸ Ἡ μ ε ρ ο λ ὄ γ ι ο ν τ οῦ ἐ ν Ἀ θ ῆ ν α ἰ ς Ὀ λ λ α ν δ οῦ π ρ ὅ ξ ἑ ν ο ῦ καὶ ἡ Ἑ λ λ η ν ἰ κ ῆ Ἐ π α ν ἄ σ τ α σ ἰ ς, Ἀθήναι 1972 (σελίδες 30). Στὴν εἰσαγωγὴν τοῦ τεύχους ὁ μελετητὴς ἐπισημαίνει τὴ σημασίαν τῶν διπλωματικῶν ἐγγράφων τῶν ἐν Ἑλλάδι προξενικῶν ἀρχῶν πρὸς τὶς κυβερνήσεις τοῦ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ὡς πηγῶν γιὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τῆς περιόδου. Στὴ συνέχεια ἀφηγεῖται πῶς ἐξασφάλισε τὸ «Ἡμερολόγιον» τοῦ Ὀλλανδοῦ προξένου εἰς τὴν Ἀθήναι, γραμμένον εἰς τὴς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ κείμενον τοῦ Ἡμερολογίου, εἰς τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν, καλύπτει τὴν περίοδον 1 Ἀπριλίου — 31 Δεκεμβρίου 1821, καὶ τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον του ἐγκεῖται εἰς τὸ γεγονός ὅτι, πέρα ἀπὸ τὴν περιγραφὴν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, μετακινήσεων στρατευμάτων, τῶν στερήσεων καὶ τῶν ληλασιῶν, καταγράφει «μεμονωμένας συγκρούσεις, μικρὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας, συλλήψεις προσώπων καὶ ποικίλα ἐπεισόδια, διὰ τὰ ὁποῖα ὁποῖον δὲν ἔχουν διασωθῆ ἄλλοθεν μαρτυρία».

Ἀρ. 80. Μάρκου Φώσκολου, Ἄ ν ν ω σ τ ἄ σ τ ο ἰ χ ε ἰ ἄ καὶ κ ε ἰ μ ε ν ἄ τ οῦ οὐ μ α ν ἰ σ τ ῆ Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ῦ Π α τ ρ ἰ κ ῖ ο ῦ τ οῦ Χ ἰ ὀ υ, Ἀθήναι 1973 (σελίδες 17). Στοιχεῖα γιὰ τὴ φοίτησιν τοῦ Χίου Κωνσταντίνου Πατρικίου εἰς τὸ ἑλληνικὸν Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης καὶ γιὰ τὶς σχέσεις του μετὰ γνωστὰ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς, φέρνει εἰς τὴν φῶσιν τὴ μελέτην τοῦ Μ. Φώσκολου. Ὁ μελετητὴς, μετὰ βάσιν πληροφορίας ἀπὸ βιβλία καὶ ἐγγράφα τῆς ἐποχῆς τοῦ μελετώμενου (16ος αἰ.) καὶ μεταγενέστερα στοιχεῖα, ἀνατρέπει ἢ τουλάχιστον μετακινεῖ συμπέρασματα νεώτερων μελετητῶν γιὰ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν Ζωὴν τοῦ Κων. Πατρικίου. Στὴ μελέτην παρα-

τίθενται και τρία κείμενα του Χίου ούμανιστή, μία όμιλία του προς τον Πάπα Γρηγόριο ΙΓ' και δυό επιστολές του προς τον καρδινάλιο Sireto, προσάτη του ελληνικού Κολλεγίου.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

**

Νίκου Όρφανίδη: Ό Νεοελληνικός Περίγυρος (δοκίμια), Λευκωσία 1977 (σελ. 59).

Ό Νίκος Όρφανίδης, νέος φιλόλογος με φιλοσοφικές αναζητήσεις, δίνει σε ένα σύντομο βιβλίο δοκιμίων πέντε κείμενα, από τα όποια τα τέσσερα πρώτα δημοσιεύτηκαν παλαιότερα σε εφημερίδες και περιοδικά ή διαβάστηκαν σε συγκεντρώσεις, ενώ το τελευταίο παρουσιάζεται στο βιβλίο για πρώτη φορά. Τα πέντε αυτά δοκίμια, κάτω από τους τίτλους: Παιδεία και Φιλοσοφία του Νέου Έλληνισμού, Κυπριακή τραγωδία και ύπαρξιακό άδιέξοδο, Το πρόσωπο και ή εποχή μας, Σημειώσεις πάνω σε τέσσερα ποιήματα του Γ. Σεφέρη από τη συλλογή «Κύπρον, ού μ' έθεσιπεν», και Νεοελληνική Μυθολογία και Νέος Έλληνισμός, έχουν κίνητρο και στόχο τους (όπως διατυπώνεται στο προλογικό σημείωμα) τον άγώνα σε επίπεδο ύπαρξιακό για μία βαθιά αυτοσυνειδησία — με την αποκάλυψη του Νεοελληνικού μας προσώπου — ως μοναδική διέξοδο από τον μηδενισμό.

Ό συγγραφέας ξεκινά από τα ύπαρξιακά ερωτήματα που γεννά το εθνικό και άτομικό τραγικό των ήμερών μας — ιδιαίτερα στο νησί μας — γύρω από την Παιδεία μας, την Παράδοσή μας, την εθνική μας Φυσιογνωμία, το γενικότερο πρόβλημα του προσώπου στην εποχή μας, την Έλληνικότητα του Νέου Έλληνισμού, τη Λογοτεχνία μας και άλλα.

Χωρίς να προβάλλει δραματικώς καινούργια πράγματα, δείχνει ωστόσο βαθύ προβληματισμό, άφομοίωση του ύλικου πάνω στο όποιο δουλεύει, και γράφει με τάξη, συντομία, άποφυγή του περιττού, εύθνη και εύπρέπεια, επιτυγχάνοντας να είναι σαφής, χωρίς να υποβιβάζει το επίπεδο του λόγου και των νοημάτων. Με παρατιθέμενα σε ύποσημειώσεις άποσπάσματα κειμένων άλλων νεοελλήνων και Ξένων στόχαστών, ένισχύει τις άπόψεις του και επισημαίνει την κοινότητα των προβλημάτων σε παγκόσμια κλίμακα.

Στόν τόπο μας που το είδος του δοκιμίου εμφανίζεται πολύ άραιά, βιβλία όπως αυτό είναι και άναγκαία και εύπρόσδεκτα.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

**

Θανάση Παπαθανασοπουλου: Πρόσωπα στη νύχτα, Αθήνα, 1976.

Ό δικτατορία του 1967 — 1974 (όπως δά και κάθε δικτατορία) ύπήρξε πραγματικά

μία πολύχρονη νύχτα στόν ελληνικό χώρο. Το καθέτι στην ελληνική ζωή είχε εξαρθρωθή με κορύφωση το χάσιμο της Κύπρου (που Ξανακούστηκε στρατιωτική κυβέρνηση να παραϊόσει εθνικά εοάφη στόν έκτρο για νάχη ησυχό το κεφάλι της στό λακωνοπέδιο της Αττικής;) ασφαλώς οι ποιητές, που ιδιαίτερα σεν δέχονται τις πολιτικές πιέσεις (και σταν ακόμα ανήκουν στο κόμμα που κυβερνά), αντιπορούσαν εστω κι' αν δέν τολμούσαν άνοιχτά νάρθοϋν σε σύγκρουση με τις άρχές. Ίνε την πτώση όμω της δικτατορίας ό,τι είχαν στα συρτάρια τους το ξεδιαλέξαν και το άσσανε στη δημοσιότητα.

Είν' αλήθεια πώς ή περίπτωση Πολυτεχνείου (1973) «έτυχε έκμετάλλευσης» από την ποίηση κι' έχει στις πιό πολλές περιπτώσεις, φθαρεί. Βέβαια ύπάρχουν κι' οι εξαιρέσεις. Άλλά και πολλή «φιλολογία» παρουσιάστηκε σά να γινόταν μάχη ποιός θα γυεί «έκ των ύστέρων» αντίστασιακός. Κι' έτσι γέμισε σ' ένα δυό χρόνια τόση αντίσταση που άπορείς που βρισκόταν αυτή έφτά όλόκληρα χρόνια κι' έπρεπε να τουρκοποιηθή ή μισή Κύπρος (πρός το παρόν), να πση ή δικτατορία και την επομένη της πτώσης να πανηγυρίζη ή «άντιστασιακή» Έλλάδα. (Αυτά δέν άφορούν την ελληνική νεολαία).

Τό βιβλίο «Πρόσωπα στη νύχτα» του Θανάση Παπαθανασοπουλου είναι μία ποιητική συλλογή που ξεπήδησε από όλο εκείνο το σκοτάδι της επταετίας. Δέν πολιτικολογεί όμω. Άπεναντίας προσπαθεί — και συνήθως τό πετυχάνει — να δημιουργή σύμβολα μέσα από τις άναφορές σε συμβάντα και πρόσωπα. ΈΕ άλλου ή εϊρωνία, που χρησιμοποιεί έντεχνα, σου επισημαίνει τό δράμα. Δέν υιοθετεί δηλ. τη ρητορεία και την ένκνευριστική συνθηματολογία. Π.χ. ή «Γυόρος» είναι άριστο παράδειγμα θαυμάσιας σάτιρας, που λέγει όμωσ πολλά, χωρίς να πολιτικολογή ύποπτα. Επίσης τό Πάσχα 1969, Βέβαια δέν μπορείς να θεωρήσης όλα πώς στέκουν σε ύψηλό επίπεδο. Π.χ. δέν νοιώθω τό μήνυμα του ποιήματος «Μεταεικοσιένικο» για τον Σκαρίμπα, ούτε μ' έλκύει ως ποιητική σύνθεση. Όστόσο, δέν μπορείς ν' άρνηθής τό ήθος του ποιητή, της άνατομίας του, την ύπόδειξη των κρυμένων ελαττωμάτων, που κυριαρχούν στη σημερινή μας κοινωνία. Αυτό κι' όλας είναι ή άεία του: ή επέκταση των συμβόλων πέρα από τα περιστατικά, που τον βοήθησαν να τα δημιουργήση.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

**

Φρόσως Γ. Χατζίνη: Μετεωρισμοί, Αθήνα, 1976.

Μιά άπλη ποίηση, ειλικρινής, εστω κι' αν δέν έχη τις «έκπληξεις» και τα «ευρήματα» της, όπωσδήποτε συγκινεί και τα δέχεται.

Ἄνοιγοντας μιὰ ποιητική συλλογή, προπαντός σήμερα μὲ τὴν ὑπερπαραγωγή (χωρὶς ζήτηση) ἢ τὴν πολὺ πρωτοτυπία ζητᾶς ἢ τὴν εὐλικρινῆ συγκίνηση. Οἱ «Μετεωρισμοί» τῆς Φρόσως Ι. Χατζίνη, κόρης τοῦ ἀξέχαστου Γιάννη Χατζίνη, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά πολὺ λιγούστια καὶ λιγοσύλλαβα ποιήματα, πού ἐκφράζουν τὴν κατὰθλιψή της ἀπὸ τὸ χαμὸ τοῦ πατέρα της μὲ ἀπεριττηεὐλικρινῆ, ἢ ὁποῖα σ' ἀγγίζει πραγματικά. Στὴν ἀπλή αὐτὴ ποίηση δὲν βρίσκεις εὐρήματα ἀλλὰ καρδιά. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ πράγμα αὐτό. Ἰδιαίτερα ἀναφέρω τὸ ποίημα ἀρ. 24, στὸ ὁποῖο ὁ νεκρὸς μιλά στοὺς ἀγαπημένους τοῦ σπιτιοῦ του (γιατί ὄχι καὶ σ' ἑμᾶς ὄλους τοὺς φίλους κι ἐκτιμητὲς του;):

Ἄναδύομαι ἀπὸ τὸ σκοτάδι
πρὸς τὸ φῶς.

Ἡ ὑπάρξη πλαταίνει,
ἢ ψυχὴ σκορπίζεται στὸ διάστημα.
Μαρτύριο καὶ χαρὰ εἶναι ἡ ζωὴ.

Χαίρετε, ἀγαπημένοι μου,
ταξιδεύω μὲ τὸ πλοῖο τῆς οὐτοπίας.

Ἄντιο, ἄντιο.

Δὲν ὑπάρχει πιὸ ὠραῖο,
πιὸ ἐξαισία ταξίδι.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

**

Μνήμη Σουλίου, ἔκδοση «Οἱ φίλοι τοῦ Σουλίου», Ἀθήνα 1971, 1973, 1976, ἐπιμέλεια Βασ. Κραφίτη—

Δὲν εἶναι τοπικισμὸς (μὲ τὴν κακὴ ἐννοια τῆς λέξης) ἀλλὰ στοιχειώδης ὑποχρέωση νὰ διασώσῃς ἢ νὰ συγκεντρώσῃς καὶ νὰ κωδικοποιήσῃς καθετὶ πού γράφτηκε γιὰ τὸν δικό σου μικρὸ, γενέθλιο τόπο. Τόσα καὶ τόσα μᾶς συνδέουν μὲ τὸν τόπο αὐτό, πόσα δὲν μᾶς ἔδωσε, προπαντὸς τὴν παράδοσή του, φτωχὴ ἢ πλούσια δὲν ἔχει σημασία, μᾶς διαμόρφωσε μὲ τὸ φυσικὸ καὶ τὸ ἀνθρώπινο περιβάλλον του, ὥστε ἔχουμε κάτι νὰ τοῦ ξεπληρώσουμε. Ἄλλος μὲ τὸν ἕνα τρόπο, ἄλλος μὲ τὸν ἄλλο. Ὅλοι οἱ τρόποι, οἰκονομικοὶ ἢ πνευματικοί, εἶναι εὐπρόσδεκτοι καὶ δεῖχνουν ταυτοχρόνως καὶ τὸ ἦθος μας.

Μὲ τίς πιὸ πᾶν ἀρχὲς ἀντικρύζω τὴ «Μνήμη Σουλίου». Ἐχω μπροστά μου καὶ τοὺς τρεῖς τόμους πού ἔχουν ὡς τὰ σήμερα κυκλοφορήσει (I 1971, II 1973 καὶ III 1976). Στὸν Πρόλογο τοῦ πρώτου τόμου βρίσκονται οἱ πληροφορίες γύρω ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς ἔκδοσης αὐτῆς. Στὸ Α' Πανθεσπρωτικὸ Συνέδριον (20—31.3.1970) συστάθηκε προσωρινὴ ἐπιτροπὴ, πού ἀποτέλεσε τὸν πυρήνα τοῦ συλλόγου «Οἱ φίλοι τοῦ Σουλίου». Ὁ σύλλογος αὐτὸς μὲ τίς συνδέσεις του μὲ ἀδελφὰ σώματα, ἔχει σκοπὸ σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 2 τοῦ Καταστατικοῦ του καὶ «τὴν ἐκτέλεσιν παντὸς πνευματικοῦ ἔργου ἀποβλέποντος εἰς τὴν προβολὴν καὶ ἔξαρσιν τῆς ἀμαράντου θυσίας

τῶν Σουλιωτῶν καὶ εἰς τὴν πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπαρχίας Σουλίου».

Στοὺς τόμους αὐτοὺς περιλαμβάνονται κείμενα (τοῦ ὁποιοῦδήποτε εἶδους) πού σχετίζονται μὲ τὸ Σούλι ἀπὸ κάθε ἄποψη (ιστορική, γεωγραφική, ὀμιλήματα, ἐντυπώσεις, ποιήματα κλπ.). Ἐπίσης φωτογραφίες ἀπὸ ξενικὲς ἐκδόσεις, ἔγγραφα, χάρτες καὶ τὰ ὅμοια πού ἀφοροῦν τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἀνθρώπους του. Ὅποιοῦδήποτε ὑλικὸ σχετικὸ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα. Κάθε τόμος ἔχει στὸ τέλος τὸ εὐρετήριό του πού διευκολύνει τὴν χρῆση τῶν ἐκδόσεων αὐτῶν.

Ἐχω τὴν ἄποψη πὼς στίς κωδικοποιήσεις τέτοιου εἶδους δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη ὁ αὐστηρὸς κριτικὸς ἐλεγχος τῶν κειμένων. Τοῦτο εἶναι δουλειὰ τοῦ ἐιδικοῦ πού θὰ κάμῃ χρῆση κειμένων γιὰ τὴν ἄλλα ἢ βῆτα πραγματεία του. Στὸ κάτω-κάτω καὶ τὸ πιὸ ἀσήμαντο ἀρθράκι ἢ κάποια σημείωση μπορεῖ νὰ χυθῇ στὴν ἀεῖα τους σὲ μιὰ ἄλλη περίσταση. Ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ἀπαραίτητο εἶναι ἡ πιστότητα. Τὸ συλλεκτικὸ πάθος τοῦ Κραφίτη, πού συνεχῶς δηλώνεται μὲ νέες προσφορὲς σχετικὲς μὲ τὸ γενέθλιο τόπο του, πρέπει ξεχωριστὰ νὰ ἐκτιμηθῇ. Ἀκριβῶς οἱ γραμμὲς αὐτὲς ἔχουν κύριο λόγο τὴν ἔκφραση ἐκτίμησης παρά νὰ κάμουν ὁποιοῦδήποτε τύπου κριτικὴ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

**

Γ. Δ. Χουρμουζιάδης: Ἱμῆριος καὶ Μαργαράνα, Ἀθήνα, 1976.

Εἶν' ἀλήθεια πὼς ὁ κλασικὸς παραδοσιακὸς τύπος τοῦ διηγήματος ἐξακολουθεῖ νὰ κυριαρχῇ στὸν νεοελληνικὸ χῶρο. Βέβαια δοκιμὲς γιὰ νέες μορφὲς του ἔγιναν μὲ λίγη ἢ περισσότερη ἐπιτυχία, ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἀκόμα δυσκολεύουν οἱ νέες γραφές, πιθανὸ γιὰτὶ δὲν δόθηκε ἀξιοσημείωτο πρότυπο στὸ εἶδος αὐτό, ὅπως εἶχε συμβῆ μὲ τὸν ποιητικὸ λόγον.

Ἡ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ Γ. Δ. Χουρμουζιάδη «Ἱμῆριος καὶ Μαργαράνα» ἀνήκουν πέρα γιὰ πέρα στὸν παραδοσιακὸ, ἀπλὸν τύπον τοῦ διηγήματος μὲ τὴν κλασικὴ κορύφωση στὸ τέλος, τὴν ἀπρόοπτη κατάληξη. (ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα διήγημα, τὸ «Μυστικὸ μονοπάτι», στὸ ὁποῖο μάντευσε μὲ βεβαιότητα τὸ τέλος του). Ἀπὸ τὰ ὀκτὼ διήγηματα τῆς συλλογῆς ξεχωρίζουν τὸ «Ἱστορία δίχως τέλος» γιὰ τὴν ἀνθρώπινα καὶ τὴν καινούργια, χωρὶς νὰ δῶμῃ καὶ τὸ «Στὸ ὕψος τῆς ἐποχῆς» γιὰ τὴν πολὺ ἀνθρώπινη νότα του καὶ τὸν ἐπιτυχῆ τρόπο πού διακρίνει ὁ συγγραφέας τίς δυὸ γενεές, τὴν παλιὰ καὶ τὴν καινούργια, χωρὶς νὰ προσφεύγῃ σ' ἐντυπωσιακὲς καὶ ἀνήθικες συγκρούσεις, στίς ὁποῖες νὰ λείπῃ ὁ σεβασμὸς. Σὲ μιὰ δευτέρη μοῖρα κατατάσσω τὸ διήγημα «Ἱμῆριος καὶ Μαργαράνα» μὲ βάση τὴν καλὴ πλοκή, τὸ καλὸ τέλος καὶ τὴν συγκρατημένη ἀλλὰ δηλωτικὴ περιγραφή τῶν χίππας, χωρὶς

νά επιστρατεύη ὁ συγγραφέας τὸ σκάνδαλο, τάχα γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐπαναστατημένη, χωρὶς σαφὴ στόχο, ὁμάδα αὐτῆ τῶν νέων. Τὸ διήγημα «Ἡ Μερσεντές καὶ τὰ παλιοσίδερα» ἔχει μερικὰ εὐρήματα ἀξιόλογα (ποιὸ εὐρημα δὲν εἶναι ἀξιόλογο; ἀλλὰ ἐδῶ ἡ παρομοίωση τῶν καμπυλοτήτων μιᾶς μερσεντές μὲ τίς γυναικείες καμπυλότητες εἶναι τολμηρὴ ἀλλὰ καὶ πρωτότυπα πειστικὴ), μὲ τὸ κάπως ἀληθινὸ ἀλλὰ καὶ πικρόχολο σχόλιο γιὰ τὴ γερσαμένη σύζυγο. «Τὸ ἄρωμα τῆς Κόρας» ἔχει πολὺ ὠραία μέρη, ἀλλὰ ὑπάρχει μιὰ ἀτέλεια (θᾶλεγα) στὸ τέλος, σάν νὰ μὴν ὀλοκληρώνεται αὐτὸ πρὸς κάποια κατεύθυνση. Τέλος, στὸ «Φανταστικὸ διήγημα» ἔνα καράβι στὸ ὁποῖο νοσηλεύονται διάφοροι, ὁ συγγραφέας δείχνει μιὰ διάθεση νὰ τολμήσῃ μερικὰ ηηδῆματα ἔξω ἀπὸ τὸ κλασικὸ διήγημα, ἀλλὰ δὲν νομίζω πῶς τὸ πέτυχε: ἔμεινε μέσα στὸν παραδοσιακὸ τύπο.

Ἡ στρωτὴ γλώσσα, τὸ ἀπλὸ ὕφος, χωρὶς ἐντυπωσιακὲς δυσκολονόητες φράσεις καὶ νεόκοπες ἢ μὲ ἄλλη ἀπ' τὴ συνηθισμένη ἔννοια λέξεις, ἡ ἀποφυγὴ πολυσέλιδων περιγραφῶν καὶ ποιητικοφανῶν παρεμβολῶν, χαρακτηρίζουν τὴ γραφὴ τοῦ Χουρμουζιάδη. Ὁ συγγραφέας μιλά μὲ εὐκρίνεια κι' αὐτὸ σήμερα (ὅπως καὶ πάντοτε) εἶναι μεγάλο προσόν.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴν «Εὐθύνη» (ἀρ. 72) δημοσιεύονται κείμενα τῶν Κώστα Μιχαηλίδη καὶ Κυριάκου Πλησῆ. — Στὴ «Φιλολογοικὴ Πρωτοχρονιά» (1978) δημοσιεύονται ποιήματα Πυθ. Δρουσιώτη καὶ Κ. Μόντη καὶ ὁ ἱ. Μ. Χατζηφώτης κρίνει βιβλία τῶν Κ. Χρυσάνθη, Α. Περνάρη, Α. Λυκαύγη καὶ Κ. Βασιλείου. — Στὴν τρίτομη «Παγκόσμια Ποιητικὴ Ἀνθολογία» (ἐκδ. Αὐλός) τῶν Δημ. Γιάκου καὶ Μαν. Γιαλουράκη δημοσιεύονται μεταφράσεις ἀπὸ ξένη λυρική ποίηση τῶν ἐξῆς Κυπρίων: Σίμου Μενάρδου, Γλαύκου Ἀλιθέρου, Μίμη Ἰακωβίδη, Ἀνδρέα Ἰωάννου, Α. Γεωργιάδη—Κυπρολέοντα καὶ Κ. Χρυσάνθη. — Στὴ «Βραδυνὴ» (31.1.78) ὁ Σιατόπουλος σχολιάζει τὴν «Πνευματικὴ Κύπρος» κι' ἀναδημοσιεύει μιὰ ἀπὸ τίς χειρόγραφες ἐπιστολὲς τοῦ Μακαρίου. — Στὴν «Ἑλληνικὴ Πορεία» (Ἰαν. 1978) ὁ Π. Παναγιωτοῦνης κρίνει τὸν «Περιπαθὴ Ὀδοιπόρο» τοῦ Κ. Χρυσάνθη. —

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Εὐθύνη (Ἀθήνα) ἀρ. 72 — Πνευματικὴ Στέγη (Σέρρες) ἀρ. 3/4 — Ὑγεία (Λευκωσία) ἀρ. 44 — Λαογραφικὴ Κύπρος (Λευκωσία) ἀρ. 22. —

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Βασ. Κρασιτῆ: Πέρα ἀπὸ τὰ ὄνειρα, Ἀθήνα, 1977.

Μηνᾶς Δημάκης: Τελευταία Ποιήματα, Α', Ἀθήνα, 1977.

Κυρ. Πλησῆ: Τὸ τραγοῦδι τῆς ἀδελφίδης, Ἀθήνα, 1977.

Κώστα Ἀσημακόπουλου: Τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, Ἀθήνα, 1978.

Τετράδια «Εὐθύνης»: Προσφορά στὸν Ἄγγελο Τερζάκη, Ἀθήνα, 1977.

Θεολ. Γ. Μαλαχία: Ἀνέκδοτα διηγήματα τοῦ νησιοῦ, τόμ. Ε' Ἀθήνα, 1977.

Ἰφ. Διδασκάλου: Ἐλεγιο τοῦ πατέρα, Θεσσαλονίκη, 1977.

Η ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΑΡΝΑΚΑΣ

Ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἔκθεση γιὰ τὸ 1977 δίνουμε τὰ ἐξῆς στοιχεία:

α) Ἐμπλουτισμὸς τῆς βιβλιοθήκης:

Ἀγορές	τόμοι	328
Δωρεές	τόμοι	542
Προσφορὲς συγγραφέων	τόμοι	89

σύνολον τόμοι 959

β) Ἀναγνωστικὸ κοινὸ:

Μαθητὲς	2618
Μαθήτριες	1572
Πολίτες	998

σύνολον 5188

γ) Πινακοθήκη:

Ἐμπλουτίσθηκε μὲ 3 νέους πίνακες Κυπρίων ζωγράφων καὶ 2 μπρουτζογραφίες.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Ο ΠΕΡΙΠΑΘΗΣ

ΟΔΟΙΠΟΡΟΣ

(ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ)

Τιμὴ ΚΕ1.—

ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΛΤΔ.

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ: ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Λεωφόρος Δ. Σεβέρη 15Α, Λευκωσία

ΜΕΓΑΡΟΝ ΠΑΓΚΥΠΡΙΑΚΗΣ

Ταχ. Κιβ. 1352 — Τηλεγρ. "PANCYPRIAN"

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ:

ΛΕΜΕΣΟΣ	: Μέγαρον Fairways Γωνία Λεωφ. Μακαρίου Γ' & δρόμου Πολεμιδίων	Τηλ. 64000
ΛΑΡΝΑΞ	: Ζήνωνος Κιτιέως 111,	Τηλ. 3148

ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ:

ΠΑΦΟΣ	: Λεωφόρος Μακαρίου Γ' 127Α,	Τηλ. 2580
-------	------------------------------	-----------

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ:-

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ
- ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ
- ΘΡΑΥΣΕΩΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΩΝ κ.λ.π.

ΟΜΑΔΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ — ΜΑΘΗΤΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

κι' ὄλας ὥρας πού πήγαινε ν' ἀνταμώση τὸ ἑσπέρας. Νοσρὰ πέρασαν ἀπὸ μπροστά μας οἱ συναθροίσεις τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀρχόντων ἢ οἱ πρεσβεῖες ξένων δυνάμεων κι' ἐπισκεπτῶν, πού ὀδεύανε πρὸς τὸ παλάτι. Καὶ ξαφνικὰ δλέπεις τὸ «Δεσπότη τοῦ Μωριᾶ», ἄς ποῦμε ἕνα ἀπ' τοὺς Παλαιολόγους, μὲ τὴ μεγαλοπρεπῆ του συνοδεία νὰ θγαίνη ἀπ' τὸ παλάτι γιὰ ν' ἀνηφορίση πρὸς τὴν Ἁγία Σοφία, ἢ περνώντας ἀπ' τὴν Πύλη τῆς Μονεμβασίας νὰ κατηφορίζη πρὸς τὸ γυναικεῖο μοναστήρι τῆς Παντάνασσας.

Ὁ κόσμος υποκλίνεται στὸ πέρασμά του.

—Πολλὰ τὰ ἔτη σου, δέσποτα.

—Εἰς πολλὰ τὰ ἔτη σου, δέσποτα.

Σειρὰ οἱ σωματοφύλακες δεξιά - ζερβά. Μερικοὶ μένουν νὰ φυλάγουν τὸ παλάτι.

Ἄλλὰ ἄς γυρίσουμε στὸ παλάτι ἀντὶ ν' ἀκολουθήσουμε τὴν πομπὴ πρὸς τὴν ἀνακτορικὴ ἐκκλησία ἢ πρὸς τὴν Παντάνασσα πού θρίσκειται στὴν Κάτω Χώρα. Ἡ μεγάλη πτέρυγα, ἢ θορειοδυτικὴ, εἶναι κτίσμα τῶν Παλαιολόγων. Στὸν πρῶτον ὄροφὸ τῆς ἔμενε ἡ σωματοφυλακὴ. Στὸ δεῦτερο ὄροφο θρίσκονταν ὁ θρόνος, ὅπου ὑποδέχονταν τοὺς ξένους οἱ Παλαιολόγοι. Τοῦτος ὁ ὄροφος εἶναι ξεσκέπαστος πιά. Κάθετα πάνω σ' αὐτὸν στέκει ἡ πιὸ παλιὰ πτέρυγα τοῦ παλατιοῦ, ὅπου ζοῦσαν οἱ Κατακουζηνοί. Ἀπὸ τὰ δωμάτια καὶ τοὺς ἐξῶστες τούτης τῆς πτέρυγας δλέπεις κάτω μακρὰ ὄλο τὸν κάμπο τῆς Λακωνίας καὶ τὸ ποτάμι Εὐρώτας. Χιλιάδες - χιλιάδων ἐλιές, πτυχώσεις τοῦ ἐδάφους, ἤρεμο τοπίο, γαληρό. Ἀπὸ τούτη τὴν πλευρὰ οἱ δέσποινες τοῦ Μωριᾶ κι' ἡ ἀκολουθία τοὺς κοιτούσανε μακρὰ, πνίγοντας τὸν ρωμαντικὸ πόνο τοὺς καὶ τὴν ὀμορφία τοὺς, πού ἔσβυγε πρόωρα κλεισμένη μέσα σὲ τοῦτα τὰ παλάτια.

Κατεβαίνοντας πρὸς τὴν Πύλη τῆς Μονεμβασίας ξεστρατίζεις λίγο καὶ συγαντᾶς δυὸ τρία μεγάλα χαλάσματα, ὅπου τ' ἀρχοντικὸ τοῦ Λάσκαρη. Ὁ ρυθμὸς τῶν ἀρχοντικῶν αὐτῶν μοιάζει μὲ τοὺς πύργους τῆς Μάνης. Εἶναι ψηλὰ κτίρια μὲ πολεμιστρὲς στὰ ψηλότερὰ τοὺς μέρη. Ἐδῶ μέσα ζοῦσαν οἱ ἀρχοντες, πού κάθε πρῶτὸ ξεκινούσανε γιὰ τὸ παλάτι ἢ τοὺς στρατῶνες στὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς ἀμύτης. Σήμερα τὸ χορτάρι, τ' ἀγκάθι κι' ἡ σαύρα τὰ κατοικοῦν κι' ὁ ἀγέρας πού χτυπιέται μὲς τοὺς χαλασμένους τοίχους.

Περνώντας ἀπὸ τὴν Πύλη τῆς Μονεμβασίας κατεβαίνουμε στὸν στενὸ δρόμο πρὸς τὴν Παντάνασσα. Ἀπὸ ἐδῶ πιά ἀρχίζει ἡ Κάτω Χώρα, ὅπου ἀρκετὲς ἐκκλησιᾶς σάν ἐκεῖνες τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τοῦ Ἀφεντικοῦ, τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

Ἡ «Παντάνασσα» δὲν εἶναι μονάχα ὠραῖο θυζαντινὸ μνημεῖο μὲ δυτικὲς κάπου - κάπου ἐπιδράσεις. Ἐχει καὶ μιὰ ρωμαντικὴ ἱστορία. Ἐδῶ ἐτάφηκε ἡ ὠραία Κλεώπα Μαλατέστα, σύζυγος τοῦ δεσπότη τοῦ Μωριᾶ Θεοδώρου τοῦ Α'. Πέθανε νέα ἢ ὀμορφη αὐτὴ γυναικα ἀπ' τὴ φράγκικη οἰκογένεια τῶν Μαλατέστα. Σὲ τοῦτο τὸ μοναστήρι, τὴν Παντάνασσα, πού εἶναι μοναστήρι γυναικῶν καὶ σήμερα ἀκόμα — μεταφέρθηκε κι' ἐτάφηκε ἡ Θεοδώρα, ἡ σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

Ἄλλὰ ἡ ρωμαντικὴ ἱστορία τῆς «Παντάνασσας» συνεχίζεται. Δυὸ ἀδερφὲς τῆς γνωστῆς οἰκογένειας Γιατράκου, πολεμιστῶν τοῦ 21, ἤρθαν ἐδῶ κι' ἀφοσιώθηκαν στὴ διατήρηση καὶ ἀναγέννηση τῆς μονῆς, ξοδεύοντας τὴν περιουσία τους.

Καὶ τὸ τοπίο κι' ἡ διευθέτηση τῶν χώρων σ' ἐλκύουν. Μπαίνοντας ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ πύλη θρίσκεσαι σ' ἕνα καθαρὸ μακρυνάρι μὲ λίγα κυπαρίσσια καὶ μιὰ δροσερὴ πηγὴ. Ἀριστερὰ σου κελλιὰ χαμηλὰ μὲ καθαρὴ ἐμφάνιση. Δεξιὰ

σου ανεβαίνεις με λίγα σκαλιά προς την κομφή στοά όπου η είσοδος της εκκλησίας. Το χαρακτηριστικό κοκκινωπό τοῦβλο στους τοίχους της εκκλησίας σ' ἐντυπωσιάζει· ἀλλὰ καὶ τὰ λουλούδια δλόγυρα κι' ἡ καθαριότητα καὶ ἡ γαλήνη, ἡ πραγματικὴ χριστιανικὴ γαλήνη.

Δυὸ - τρεῖς καλόγρηες μαυροντυμένες με λιτὴ εὐγένεια μᾶς ὑποδέχονται. Ἡ μιὰ προπορεύεται στὰ σκαλοπάτια γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ πρὸς τὸ ναό. Εἶναι μιὰ δροσερὴ ὥρα καλοκαιριοῦ. Θὰ προτιμοῦσες νὰ καθήσῃς ἐκεῖ δὰ καὶ ν' ἀναλογιστῆς τὸ δίο σου. "Αρχισες κι' ὄλας νὰ ξεφεύγῃς ἀπὸ τὸ σύγχρονο γρήγορο ρυθμὸ τῆς ζωῆς. Ἐπανέρχῃσαι νοερὰ πρὸς τὸ παλιὸ ρυθμὸ τῶν χρόνων πού ἡ τεχνοκρατία δὲν τοὺς ἐπνιγε στὸ θόρυβο, στὴ μηχανή, στὴν τρεχάλα καὶ στὰ καυσάερια τῶν δρόμων.

Ἡ ὥρα ὅμως προχωρεῖ σταθερὰ πρὸς τὸ δράδυ. "Αν δὲν προφτάσουμε νὰ δοῦμε τ' ὄ,τι ἀξιοπεριεργὸ ἔχει ἡ ἐκκλησία, οἱ σφυρίχτρες τῶν φυλάκων θὰ μᾶς τρελλάνουν, καλῶντας μᾶς νὰ ἐγκαταλείψουμε τὸ χῶρο τῆς νεκρῆς πολιτείας. Μὲ δυὸ - τρεῖς ἀδρὲς γραμμῆς θὰ ἐπισημᾶνω τ' ὄ,τι ξεχωριστὸ ἀπ' τὴν ἀποψη τῶν τοιχογραφιῶν εἶδα. Ἐχει ἀσφαλῶς καὶ ἀρχιτεκτονικὴ ἀξία ἡ Παντάνασσα, πού χτίστηκε τὸ 14ο αἰῶνα ἀπὸ τὸν πρωτομάστορα Ἰωάννη Φραγκόπουλο. Πολλοὶ τροῦλλοι, ἀψίδες καὶ καμάρες, πολλὴ καμπύλη παντοῦ, χαρακτηρίζουν τὴν ἀρχιτεκτονικὴ γραμμὴ. "Απὸ τίς τοιχογραφίες ἀναφέρω τὴν σχεδὸν σὲ φυσικὸ μέγεθος τοιχογραφία τοῦ ἄρχοντα Μανουὴλ Λάσκαρη στὸ νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας. Εἶναι μιὰ ὡραία τοιχογραφία ὅπου ὁ ἄρχοντας, ντυμένος στὴν ἐπίσημη στολή τοῦ 15ου αἰῶνα, δέεται.

Στὸν τροῦλλο τοῦ νάρθηκα ξεχωρίζεις μιὰ ὡραιότατη Παναγία πού δέεται. Στὴν καμάρα τοῦ Ἱεροῦ μιὰ θαυμάσια σύνθεση τῆς Ἀνάληψης σὲ ἀποσβολώνει. Ἐδῶ ὁ Χριστός, πού τὸν κρατοῦνε τέσσερις ἄγγελοι, ἀνεβαίνει στοὺς οὐρανοὺς. Θυμᾶμαι μιὰ περιγραφή εἰδικοῦ πού μιλοῦσε γιὰ τοὺς ἀγγέλους τῆς τοιχογραφίας αὐτῆς. Συγκεκριμμένα ἔλεγε πὼς ὁ Ἀρχάγγελος τῆς Ἀνάληψης θύμιζε μορφὲς πού πολὺ ἀργότερα ζωγράφιζε ὁ Μιχαηλάγγελος τῆς Ἀναγέννησης. Ἐξαιρετικὴ εἶναι καὶ ἡ Γέννηση. Σ' ἓνα σημεῖο τῆς τοιχογραφίας αὐτῆς, ἐκεῖ πού δυὸ γυναῖκες λούζουν τὸ θεῖο Βρέφος, ὑπάρχει τόση στοργὴ ἀνάμικτη με τὸν θαυμασμό καὶ τὴν ἐκπλήξη πού πραγματικὰ μένεις ἀναυδός. Κι' ὕστερα ἄλλες καὶ ἄλλες τοιχογραφίες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, πού μένεις κατάπληχτος γιὰ τὴ δύναμη τῶν βυζαντινῶν αὐτῶν ζωγραφικῶν δημιουργημάτων· κι' ἀναρωτιέσαι πόσο πλοῦτον ἀγνοεῖ ἡ Εὐρώπη.

"Ας ἀφήσουμε ὅμως τὴ Μονὴ τῆς Παντάνασσας, τὸ μόνο κτίσμα τοῦ Μυστρά, πού δὲν ἐγκατελήφθηκε ποτέ, γιὰτὶ ἡ γυναικεία ἀφοσίωση τὸ συντήρησε καὶ τὸ διέσωσε. Θὰ πάρουμε τὴ «Μέση Ὀδὸ», γυρίζοντας πίσω, γιὰ νὰ κατηφορίσουμε πρὸς τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους καὶ τὴν Ὁδηγήτρια, τὸ «Ἀφεντικό», ὅπως τὴ λένε οἱ ντόπιοι. Οἱ Ἁγιοὶ Θεόδωροι ἀπ' ἔξω χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸ μεγάλο τους τροῦλλο. Τοὺς ἔκτισε τὸ 13ον αἰῶνα ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς Βροντοχίου, ὁ ὀνομαστός Παχώμιος. Στὸ παρεκκλήσι εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου. Ἐκεῖ βρίσκεται τοιχογραφία του: γονατιστὸς μπροστὰ στὴν Παναγία. Καὶ στοὺς Ἁγίους Θεοδώρους ἡ καταστροφὴ τοῦ χρόνου δὲν ἄφησε τίποτε ἀπ' τίς πλούσιες τοιχογραφίες, ἔξδν ἀπὸ τρεῖς: δυὸ στρατιωτικούς ἄγιους κι' ἓνα ὡραιότατον ἄγγελο. Λιγάνι πιὸ πέρα, πρὸς τὰ θόρεια, βρίσκεται ἡ Ὁδηγήτρια, τὸ «Ἀφεντικό», πού ἦταν ἡ ἐκκλησία τοῦ πιὸ πλοῦσιου μοναστηριοῦ τοῦ Μοριά. Ἡ ἐκκλησία αὐτὴ χτίστηκε τὸν 14ον αἰῶνα· γεμάτη τροῦλλους, πού ὅταν τὴν εἶδαμε πιὸ μπροστὰ ἀπὸ ψηλά ἔμοιαζε σὰν δακτυλίδι με κεντρικὸ διαμάντι κι' ἄλλα βαλμένα με τάξη γύρω - γύρω τοῦ μεσαίου. Πολλὲς τοιχογραφίες τὴν κοσμοῦνε. Κεῖνο πού τῆς δίνει τὴν ἰδιαίτερη σημα-

σία είναι οί τάφοι και τὰ χρυσόβουλα στά δυό παρεκκλήσια τῆς εισόδου. Στό ἕνα παρεκκλήσι θρῖσκονται οί τάφοι τοῦ Παχώμιου, πού ἔκτισε και τοῦτο τό ναό, και τοῦ δεσπότη Θεόδωρου τοῦ Β' Παλαιολόγου. Στό ἄλλο παρεκκλήσι, πού εἶναι πολὺ σκοτεινόν, βλέπεις τό ἀντίγραφο τῶν χρυσόβουλων, πού σφραγίζουσι τὰ προνόμια τῶν μοναστηριῶν, ζωγραφισμένα πάνω στόν τάφο. Τυρίζοντας πίσω συνανοῦμε τήν Εὐαγγελίστρια και φτάνουμε στήν καγκέλλινη πόρτα τοῦ περιβόλου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Ὁ Ἅγιος Δημήτριος εἶναι ἡ Μητρόπολη τοῦ Μυστρᾶ. Ἐδῶ στή πρώτη αὐλὴ θρῖσκεται μιὰ μαρμάρινη θρύση κάτω ἀπὸ κυπαρίσσια πού σοῦ θυμίζει τὴ χάρη τῆς δροσιάς στήν ἀρχινησμένη κι' ἄλας ἐσπέρα τοῦ Αὐγούστου. Ἡ ἡσυχία κι' ἄλας κατέδῃκε μὲ τό λεπτό μανδύα τῆς. Ὁ κεντρικὸς δρόμος τῆς Κάτω Χώρας τοῦ Μυστρᾶ ἐρήμωσε ἀπὸ ἐπισκέπτες. Ἄρχισαν κι' ἄλας οἱ σφυρίχτρες τῶν φυλάκων νὰ διαλαλοῦνε τό κλείσιμο τῆς νεκρῆς πολιτείας. Κι' ἔμως τοῦτο τό κτιριακὸ συγκρότημα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πού κτίστηκε στίς ἀρχές τοῦ 14ου αἰῶνα ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Νικηφόρο Μοσχόπουλο, ἔχει μιὰ συγκινητικὴ ἱστορία. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἐκκλησία στέφθηκε αὐτοκράτορας τό 1449 ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ὁ αὐτοκράτορας στάθηκε ἀντίκρου ἀπὸ τό Ἱερό πάνω σὲ μιὰ πλάκα ὅπου ὁ δικέφαλος ἀητός. Ραγιζμένη πιὰ ἡ πλάκα αὐτὴ σώζεται σὸ δάπεδο κοιτάζοντας ἀντίκρου, σὸ Ἱερό, τὴν Πλατυτέρα ὄρθῃ νὰ κρατᾷ τὰ χέρια τῆς τό Χριστό. Ἡ Μητρόπολη δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ λειτουργῇ. Εἶναι ἔμως ἀργὰ και δὲν μᾶς παίρνει ὁ χρόνος γιὰ περισσότερη περιδιάβαση. Ξαναπαίρνουμε τὸν κεντρικὸ δρόμο τῆς Κάτω Χώρας ἔξω ἀπ' τό ψηλὸ τεῖχος πού περιβάλλει τό κτιριακὸ συγκρότημα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Δεξιά μας μόλις πιὰ ξεχωρίζουσι τὰ χαλάσματα τῆς Ἀπάνω Χώρας μὲ κέντρο τό παλάτι τῶν δεσποτῶν. Παρεκκλήσια και μικροναοὶ σπέρνουσι δόγυρα τό χῶρο. Ἐκεῖ ψηλὰ σὸ κορφοδοῦνι μόλις φαίνονται τὰ χαλάσματα τοῦ κάστρου, τό «δυναμᾶρι» ὅπως τό ἀναφέρει τό «Χρονικὸ τοῦ Μορέως». Ἦταν ψηλὰ κάπου 600 μέτρα τό κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Ἡ ζέστη κι' ἡ προχωρημένη ὥρα δὲν μᾶς ἔδιναν καιρὸ ν' ἀρχίσουμε τὴν ἐπίσκεψη ἀπ' τό ψηλὸ αὐτὸ σημεῖο. Θὰ βλέπαμε χαλάσματα στρατῶνων και συνοικιῶν. Τώρα μονάχα ἕνα μισοφέγγαρο ξεμύτιζε ἀπὸ ἐκεῖ ψηλὰ. Ἴσως νὰ κοίταζε τὰ φαντάσματα τῶν διγλατόρων στά χρόνια τῶν Παλαιολόγων, πού ἐποπεύανε ὄλο τὸν κάμπο τῆς Λακωνίας. Ἴσως νὰ κοίταζε πιὸ παλιὰ τό ξεκίνημα τοῦ Βιλλαρδουίνου και τῆς ἐπιτυχῆς συνοδείας του γιὰ τὰ κυνήγια. Τώρα, ὁμως, σίγουρα ρίχνει τίς ἀδύναμες ἀχτίδες του στήν ξεραῖλα τοῦ τόπου, πού ἀπλῶς τὴν διακόπτουσι λίγες κορφές κυπαρισσιῶν και κάποιοι τροῦλλοι ἐκκλησιῶν.

Ὁ δρόμος μας προχωρεῖ συνεχῶς μὲ ἑλαφρὰ κλίση πρὸς τὰ κάτω. Πέρα σὸ δυτικὸ σημεῖο τῆς Κάτω Χώρας κάπως θαμπὰ ξεπροβάλλει κι' ἀκουμπᾷ πάνω σὸ βράχο ἡ Περίβλεπτος, πού κτίστηκε τὸν 14ον αἰῶνα. Περάσαμε κι' ἀπὸ κομφὰ ἐκκλησιάκια, τόσα δά, ὅσων τοῦ Ἁγίου Γεωργίου και τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου. Κάπου σ' ἕνα χάλασμα, πού μόλις ξεχώριζε τό κεραμιδί του χρῶμα, μιὰ κουκουβάγια μοιρολόγησε, σκίζοντας τὴν καρδιά μας. Δὲν ἦταν ἡ δεισιδαιμονία πού μᾶς πλήγωσε. Ἦταν τό αἶσθημα τοῦ θρήνου γιὰ τό χαμένο κόσμο τοῦ Μυστρᾶ. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσης ἕνα τέτοιο πανανθρώπινο αἶσθημα. Λυπᾶσαι τ' ὅ,τι ἔφυγε, ἔστω κι' ἂν ἄφησε πίσω του μιὰν ἱστορία.

Βγήκαμε ἀπ' τὸν χῶρο τοῦ Μυστρᾶ. Ἡ θρύση τοῦ Μαρμάρου στή ρίζα τοῦ βράχου μᾶς καλοῦσε γιὰ ἕνα δεῦτερο δρόσιμα. Τὸ πρῶτο δροσερὸ νερό, κάπως λιγιστό, τό ἤπιαμε ἀπάνω στήν Παντάνασσα κάτω ἀπ' τό διδελικὸ μείδισμα μιᾶς καλόγριας, πού μᾶς ἔβλεπε νὰ σπρωχνόμαστε γιὰ σειρά. Ἐδῶ ἡ-

πιαμε κρύο νερό με την άνεσή μας. Ἡ ομάδα μας διασκορπίστηκε ἐδῶ κι' ἐκεῖ γιὰ νὰ προλάβῃ νὰ δῆ ὁ καθένας ὅ,τι προτιμοῦσε. Λίγοι ἀκολουθοῦσαν τοὺς φύλακες, γιατί κι' αὐτοὶ — οἱ φύλακες — ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦν μετὰ τὴν προχωρημένη ὥρα καὶ τὴν ἀργοπορία τῶν ἐπισκεπτῶν νὰ ἐγκαταλείβουν τὸ χῶρο.

Ἐτοτερα ἀπὸ μιὰ κουραστικὴ περιδιάβαση μιὰ ἀνάπαυση κάτω ἀπ' τὰ πράσινα φυλλώματα σὲ ἀναπαυτικὰ καθίσματα εἶναι ὅ,τι πρέπει. Κι' ἐκεῖ στὸ περίπτερο πρὸ πέρα ἀπλώσαμε τὴν κούρασή μας κι ἀνακεφαλαίωσαμε μετὰ σιγανῆ ὁμιλία τὶς ἐντυπώσεις μας. Ἄλλος ἔλεγε γιὰ τ' ἀγαπημένο εἰκόνισμα τῆς Παναγίας στὴν ἐκκλησία τῆς Παντάνασσας, ποὺ σκεπαζόταν σχεδὸν ἀπ' τὰ ἀφιερῶματα. Ἄλλος περιέγραφε τὴ θεά ἀπ' τὰ ἐρειπωμένα παράθυρα τοῦ παλατιοῦ. Ὁ ἄλλος συζητοῦσε τὴν ἀντίθεση τῶν ζωγραφιῶν πάνω ἀπ' τοὺς τάφους τοῦ Παχώμιου καὶ τοῦ δεσπότη Θεόδωρου Παλαιολόγου. Ὁ ἕνας — ὁ Παχώμιος — ντυμένος στὸ ἀπλὸ καλογερίστικο ράσο, ὁ ἄλλος — ὁ ἡγεμόνας — μετὰ τὴ στολή τοῦ «δεσπότη τοῦ Μορέως».

Ἡ νύκτα πιά ἀπλώθηκε παντοῦ. Θάπρεπε πιά νὰ κατεβῶμε στὴ Σπάρτη ἢ νὰ πᾶμε πρὸ πέρα στὸν Ἅγιο Ἰωάννη μετὰ τὰ πλατάνια του καὶ τὶς δροσιεὺς τῶν νερῶν του. Τότε ὁ μελετητὴς τῆς συντροφιάς — θῆλεγα ὁ καλὸς πληροφορορρημένος τῆς συντροφιάς μᾶς — μᾶς ἀνέφερε γιὰ τὶς ἐντυπώσεις διαφόρων ὀνομαστῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ χῶρου αὐτοῦ. Αὐτοὶ οἱ ξένοι περιηγητὲς περιγράφανε τὸ Μυστρά μετὰ ξεχωριστὸ θαυμασμό. Ὁ Σατωμπριὰν π.χ. ἀφιερώνει ἀρκετὰ σελίδες τῶν περιηγήσεών του στὸ Μυστρά. Ὁ Γκαίτε στὸ Δεύτερο Φάουστ δηλώνει τόπο τῆς Ἑλένης τὸ Μυστρά. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χάουπτμαν κι' ὁ Μπαρρὲς κι' ὁ Πουκεθὶλ γοητεύονται ἀπὸ τὸ χῶρο. Γιὰ νὰ τοποθετήσῃ ὁ Γκαίτε τὴν Ἑλένη στὸ Μυστρά σημαίνει πῶς στὸν κόσμον τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν κάποιοι ἀξιόπιστοι μνημονεύανε αὐτὸ τὸ χῶρο, τὴν τέχνην καὶ τὰ γράμματά του.

Ἀλλὰ ἡ νύκτα κι' ἡ ἀπαίτηση τῆς ζωῆς ἀποκοιμίσανε πιά τὸ φλέγον ἐνδιαφέρον. Ἡ κίνηση στὴν πλατεία τῆς Σπάρτης μᾶς ἔφερε πίσω στὸν σύγχρονον κόσμον. Κάποιοις κουδέντες, ποὺ ἐκάμαμεν ἀργότερα, ἀφοροῦσαν περισσότερον τὴν ἀρχαία Σπάρτη καὶ τὶς σύγχρονες ἀντιλήψεις γιὰ τὸν τοπικὸ πολιτισμὸ τῆς στ' ἀρχαία χρόνια, ποὺ παρεξηγήθηκε τόσο, ὥστε νὰ ἀναφέρεται μόνον ὁ στρατιωτικὸς μονάχα χαρακτήρας του.

Ὁ ὕπνος σοῦ φέρνει λησμονιά, ἀλλὰ καὶ στερεοποιεῖ τὶς ἐντυπώσεις στὸν ἐγκέφαλον. Διαλέγει τὰ πρὸ ἐντονα στοιχεῖα καὶ σβύνει τὶς λεπτομέρειες, προπαντὸς τὶς ἐπουσιώδεις λεπτομέρειες. Κι' ὅμως κατὰ τὸ προχωρημένο πρωτὸν ζῦπνησα. Τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρον ἔδειχνε ἀπ' ἔξω ἕνα γαλακτερό οὐρανόν. Πλησίαζε ἡ μέρα. Κι' ἐκεῖ στὴν μισοξυπνημένη ὥρα εἶδα τὴν παλιά ζωὴ τοῦ Μυστρά. Ὅχι στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας μετὰ τὸ φόβον, τὶς τιμωρίας καὶ τὰ αἵματα. Μῆτε στὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης τὸν σκοτωμένον μητροπολίτη Ἀνανία, ποὺ μετὰ τὸ αἷμα του ἔθαψε τὴν ξύπορτα τῆς Μητροπόλεως. Εἶδα τὴν ὥρα ποὺ στέφανε τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον. Τὸν στέφανε οἱ ἄρχοντες ἀπ' τὴν Πόλιν. Τὸν κηρύχσανε αὐτοκράτορα καὶ τὸν καλοῦσαν νὰ προστατέψῃ τὴν Πόλιν ἀπὸ τὸν Τοῦρκον. Μετὰ εὐλάβεια ὁ Κωνσταντῖνος δέχτηκε τὸ χρίσμα. Ἐκεῖ στὰ τευχὰ τῆς Πόλεως θὰ ἀναμετρίοταν μετὰ τὸν Τοῦρκον. Πίστευε στὴ διάσωση. Κι' ὅμως ἡ αὐτοκρατορία εἶχε πεθάνει πρὶν πολλὰ χρόνια. Περίμενε ἀπλῶς τὸ τελευταῖον κτύπημα τοῦ 1453.

Μετὰ τέτοιες συλλογὰς περνᾷ ἡ ὥρα. Ὁ ἥλιος πιά ἄρχισε ν' ἀναβαίνει στὸν οὐρανόν. Ὁ Ταῦγετος τὸν ὑποδεχόταν μετὰ ἀκάλυπτον πρόσωπον καὶ μετὰ περήφα-

νο μέτωπο. Σιγά - σιγά οί δμίχλες σκορπίζονταν μές τόν όρίζοντα. Κι' άξαφνα άπ' τ' άνοιχτό παράθυρο τοῦ ξενοδοχείου μου άτένισα στό δάθος τό Μυστρά. Κι' άπάνω στό ψηλό κορφοβούνι του — έστω κι' άν τό χαμήλωνε ό ψηλός Ταϋγετος — είδα τά χαλάσματά του και προπαντός τό Κάστρο — τό «δυναμάρι» τοῦ Μυστρά. Και τότε θυμήθηκα τό «Χρονικό τοῦ Μορέως» πού λέγει γιά τό πώς κτίστηκε τό Κάστρο άπό τό Φράγκο Βιλλαρδουίνο:

«Και όσον έγύρισε καλά τά μέρη εκείνα όλα
εύρε θουνίγ παράξενον, άπόκομμα εις όρος
άπάνω της Λακεδαιμονίας κανένα μίλι πλέον.
Ώρρισην πάνω στό θουνίγ και έκτισεν έν Κάστρον
Και Μυζηθράν τ' ώνόμασεν, διότι τό έκράξαν οὔτως.
Κάστρον λαμπρόν τό έπηκεν και μέγα δυναμάριν».

Πραγματικά ένα δυναμάρι πού στόλισε τόν τόπο και πού τώρα άποτελεί μιá νεκρόπολη. Ώστόσο ή φήμη δέν άφησε τόν τόπο αυτό νά τόν καλύψη ή αιώνια λησμονιά.

1967

ΛΙΓΕΣ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ

Μου είπανε πώς απολαμβάνεις την Κέρκυρα αν την επισκεφθής στη μη τουριστική περίοδο. Δυστυχώς το πρόγραμμα των θερινών διακοπών μ' έφερε στο νησί αυτό των Φαιάκων. Δηλαδή είδα και την αδύνατη πλευρά του τουριστικού αυτού τόπου κι' αντίληφθηκα πόσο ύστερεί η τουριστική του αξιοποίηση. Διάβασα σχετικά άρθρα στο περιοδικό και ημερήσιο τύπο της Αθήνας, ιδιαίτερος κείμενα κι' επιστολές ειδικών περιοδικών, που διεκτραγωδοῦσαν πραγματικά αυτή την έγκατάλειψη του ὄμορφου νησιού, αλλά δὲν τὰ πολυπίστευα. Ὁ θρύλος γύρω ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἕνας θρύλος θρεμένος μὲ τὰ ὄραματα τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὰ σονέττα τοῦ Μαβίλη, μὲ πολιτικές ζυμώσεις καὶ πνευματικά παρόντα, κι' ἐνδυναμωμένοι τελευταῖα μὲ τοὺς γιορτασμοὺς ἑκατὸν χρόνων ἀπὸ τὴν ἔνωση τῶν Ἑπτὰ Νησιῶν μὲ τὸν ἔθνικὸ κορμό, ἦταν ἕνας θρύλος μὲ πολλή γοητεία. Ποιὸς μπορούσε ν' ἀποδεσμευθῆ ἀπ' τὴν γοητεία αὐτὴ μὲ τὰ συνήθως πρόχειρα καὶ πάντοτε πολιτικολογούτα ἄρθρα;

Δὲν ἔχω λανθασμένες ἐντυπώσεις πάνω στὸ ζήτημα. Ἐξάλλου εἶχα τὴν πρόναια νὰ ρωτήσω γιὰ νὰ μοῦ λύσουν μερικές ἀπορίες. Ἐνα τελευταῖον ἄρθρο, ποὺ ἀντίκρυζε ὡμὰ τὸ θέμα τῆς Κέρκυρας, ἀποκάλυπτε πὼς ἔχει τὸ λιγώτερο ἐτήσιο εἰσόδημα τὸ νησί αὐτὸ ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα τμήματα τοῦ κράτους.

Θ' ἀρχίσω, λοιπόν, ἀπὸ τὴν κακὴ ὄψη. Δὲν σκοπεύω μ' αὐτὸ ν' ἀπογοητεύσω. Ἀπεναντίας. Λέω νὰ διαβαστοῦν οἱ δυσμενεῖς γραμμὲς γιὰ νὰρθοῦμε σύντομα στὶς ὁμορφιές. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε πὼς πῆγα στὸ νησί μὲ καλὲς προθέσεις, μ' ὄνειρο, μὲ προκατάληψη ποὺ μοῦ γέννησαν τὰ ποιητικὰ δημιουργήματα τοῦ τόπου. Τὰ σονέττα τοῦ Μαβίλη μιλάνε γιὰ ὁμορφα τοπία τῆς Κέρκυρας. Σ' αὐτὰ τὰ σονέττα σπούδασα καιρὸ πολὺ. Καὶ μοῦγινε ὁ κείο τὸ κάθε ὠραῖο κομμάτι.

Ἡ πόλη Κέρκυρα εἶναι μιὰ γραφικὴ πολιτεία, μὲ στενοὺς δρόμους γεμάτους γάτους πλανώμενους (δὲν συνάντησα σκυλιὰ) μὲ νερά ἐδῶ κι' ἐκεῖ, μὲ πολυόροφα σπίτια, κολλητὰ τῶνα πάνω στ' ἄλλο σὰ νὰ μᾶζεύονται πλάι - πλάι νὰ ζεσταθοῦν. Ἀνάμεσά τους ἐρειπωμένα ἢ μισορειπωμένα ἀπὸ πυρκαγιῆς καὶ βομβαρδισμοὺς ἄλλα σπίτια, σάμπως νὰ λείπη ὁ νοικοκύρης τους στὴ μακρινὴ ξενιτειὰ κι' ἡ γενιὰ του νᾶχη ξεριζωθῆ ἀπὸ τὴ γῆ πρὶν χρόνια. Λίγα μόνιππα, μὲ στολισμένα τὰ κεφάλια τῶν ἀλόγων μὲς τὸ φάθινο πλεγμένο καπέλο τους, κυκλοφοροῦν μὲς τοὺς στενοὺς δρόμους καὶ τίς πλατεῖες.

Ὅλα ἐδῶ εἶναι στοιβαγμένα. Μιὰ ἐκκλησία θρίσκειαι στὸ... δεῦτερο πάτωμα, ἐνῶ τὸ πρῶτο πάτωμα — τὸ ἰσόγειο νὰ ποῦμε — εἶναι μιὰ γραμμὴ μικρομάγαζα. Κολλητὰ στὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησίας ὑψώνεται ἕνα πολυόροφο σπίτι ἐνῶ συνέχεια στὸ ὕψος τῆς στέγης θρίσκειαι ἡ ταρατσα τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ. Μιὰ ἄλλη ἐκκλησία, κολλητὴ στὴ σκάλα τοῦ διπλανοῦ σπιτιοῦ, ἔχει στὴν εἴσοδό της μιὰ τρύπα χῶρο ποὺ εἶναι ρολογάδικο. Στοὺς μὲ χαμηλὲς καμάρες κόβουν τὸ θερμὸ ἥλιο, ἀλλὰ κρατᾶνε μιὰ μπόχα καὶ δημιουργοῦν σκοτεινιά. Στὴ μύτη σου χτυπᾶνε μυρωδιὲς ἀπὸ βερνίκια ἐπίπλων, ἀπὸ δέρματα, ἀπὸ τρόφιμα. Περπατᾶς μὲς τὰ στενὰ καντούνια καὶ βλέπεις ἐδῶ μιὰ ψηλὴ καμαρόπορτα καὶ δίπλα μιὰ χαμηλὴ μονόφυλλη πόρτα, πὶδ πέρα ἕνα χαμηλὸ παράθυρο σὰν φεγγίτη καὶ μιὰ στενὴ σκάλα παρέκει. Δίπλα ἕνα σοκκάκι ἀνηφορικὸ ποὺ ὀδηγεῖ σ' ἕνα χάλασμα ἢ παλιδὸ σπίτι ἀκατοίχητο. Στὰ πὶδ στενὰ καντούνια κοιτᾶς ἄράδα νὰ κρέμονται ἀπὸ τὸ ἕνα σπίτι στὸ ἄλλο πολύχρωμα

ρουχικά για στέγνωμα.

Πιο έξω απ' τὸ κέντρο τῆς πόλης τὰ σπίτια φαίνονται πιὸ ἀναπαμένα, πιὸ εὐρύχωρα, ὅπως καὶ κείνα ποὺ κοιτάζουν κατάφατσα τὸ φρούριο στὴν Σπιανάδα. Σὲ τούτη ὄλη τὴν πολιτεία ἀναζήτησα πρῶτ' απ' ὅλα τὸ σπίτι τοῦ Σολωμοῦ. Ἦξερα πῶς θρίσκοταν στὸν παραλιακὸ δρόμο κοντὰ στὰ Μουράγια. Ἐκεῖ ἔζησε τὰ τελευταῖα του χρόνια ὁ ἔθνικὸς μας ποιητής. Ἐσκίγησα ἀπὸ τὴν Πλατεία τοῦ Παλιοῦ Λιμένα, ὅπου μᾶς ξεφόρτωσε τὸ φέρρου - μπόουτ απ' τὴν Ἡγουμενίτσα, κι' ἀνέβηκα τὸ λίγο καμπύλο δρόμο. Στὰ μισὰ περίπου ρώτησα ποῦ θρίσκεται τὸ σπίτι τοῦ Σολωμοῦ. Δὲν ὄρηκα Κερκυραῖο νὰ μοῦ τὸ δεῖξῃ. Τὸ ὄρηκα μόνος μου, γιατί στὰ Μουράγια δὲν ὑπῆρχε ἄλλο χάλασμα. Τὸ σπίτι εἶναι ἓνα χάλασμα ἀξιολύπητο, τραγικόν. Μ' ἄγγισε κατάβαθα νοιώθοντας τὴν ἐγκατάλειψη. Κάθε τόσο διάβαζα σ' ἐφημερίδες ἢ περιοδικὰ πῶς ἀποφασίστηκε ἡ διάσωση τοῦ σπιτιοῦ, ποῦ θὰ μετατρεπόταν σὲ Μουσεῖο Σολωμοῦ*. Οἱ εὐσεβεῖς πόθοι δὲν ἀποτελοῦν πράξη. Λιγάκι πιὸ πάνω ἀπὸ τὸ χαλασμένο σπίτι, σὲ μιὰ μικρὴ πλατεία ἀκριδῶς προτοῦ στρίψουμε πρὸς τὸ Ἀνάκτορο, συνάντησα μιὰ προτομὴ τοῦ ποιητῆ. Προτιμῶ τὴν προτομὴ, ποῦ ἔχουμε στὴ Λευκωσία στὴν Πλατεία Σολωμοῦ. Τὸ ἔργο τοῦ Νοταρᾶ δείχνει ἓνα ἐξευγενισμένο, πραγματικὰ ποιητῆ, ἐνῶ ἡ προτομὴ στὴν Κέρκυρα ἔχει μιὰ ἐξαλλωσύνη. Ποιὰ απ' τίς δυὸ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα δὲν ξέρω. Δὲ μ' ἐνδιαφέρει ἡ ἐξωτερικὴ ὁμοιότητα στὸ κάτω - κάτω. Μεγαλύτερη σημασία ἔχει ἂν φαίνεται ἡ ἐσωτερικὴ εἰκόνα, ἡ προσωπικότητα τοῦ ποιητῆ.

Καὶ μιὰ ποῦ ἀναφέρω προτομὲς ἄς σταθῶ λίγο στὸ μικρὸ κῆπο κοντὰ στὴ θάλασσα, σχεδὸν κολλητὰ μὲ τὸ γεφύρι ποῦ ὀδηγεῖ στὸ Φρούριο. Ἐκεῖ εἶχα ξαποστάσει τὸ λίγο θερμὸ μεσημέρι μου κάτω απ' τὴ σκιά τῶν δέντρων. Λίγα παιδάκια παίζανε, δυὸ - τρεῖς γέροι σκοτώνανε τὸ χρόνο τους. Πολὺ μ' ἄρεσε ποῦ σηκώνονταν σχεδὸν μαζεμένες σὲ περιορισμένο χῶρο οἱ προτομὲς τοῦ σονεττογράφου καὶ μαχητῆ ποιητῆ Λορέντζου Μάβιλη, τοῦ Θεοτόκη καὶ ἄλλων. Στάθηκα μπροστὰ στὸ ἥρωϊκὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ, ποῦ ἔκαμε τὸν ἐλληνολάτρη καὶ πατριδολάτρη στίχο του πράξη γενναία καὶ πέθανε πολεμῶντας στὸ Δρίσκο. Ἀθελήτά μου ψιθύρισα μερικὸς στίχους του ποῦ περιγράφουνε τὴν Κέρκυρα. Ἡ ἀναφορὰ μου σ' αὐτοὺς τιμὰ καὶ τὸν ποιητῆ καὶ τὸν τόπο του. Τὸ σονέτο του «Κέρκυρα»:

«Ἡ θάλασσα ἐσπαρτάρησε ὡς τὸν πάτο
κι' ἄφρισε σὰν ἐδέχτηκε στὸν χρῦο
κόρφο ἀκόμα ὀλοζώντανο τὸ θεῖο
σπόρο, απ' τὸν οὐρανὸ σταγμένον κάτω.

Τότες ὄγγηκε απ' τὸ πέλαγο τ' ἀφράτο,
τέρας τῆς ὁμορφάδας καὶ σημείου,
τ' ἅγιο τῆς Ἀφροδίτης μεγαλεῖο,
γλύκες ἐρωτικῆς ὄλο γιομάτο.

Μὰ τὸ δρεπάνι, ποῦχε αὐτοῦ σκορπίσει
τοῦ Θεοῦ τ' ἀμελέτητα, κι' ἐκεῖνο
μὲς τὸ γιαλὸ μελλότουν νὰ καρπίση.

Κι' ἔτσι, Ἀφροδίτη τῶν νησιῶν, μὲ κρίνο
καὶ ρόδο πλουμιστῆ, γιομάτη γλύκες.
Κέρκυρα, απ' τ' Οὐρανοῦ τὸ αἶμα ἐδγῆρες.»

* Πληροφορήθηκα πῶς τελευταῖα στερεώθηκε καὶ διορθώθηκε τὸ σπίτι αὐτό, ἀλλὰ ἀκόμα νὰ τακτοποιηθῇ ὡς μουσεῖο.

Τούτος ὁ μύθος γιὰ τὴ γέννηση τῆς Κέρκυρας θρίσκειται στὰ «Ἀργοναυτικά» τοῦ Ἀπολλώνιου τοῦ Ρόδιου, καὶ θέλει νὰ δώσῃ θεϊκὴ προέλευση στὴν ὠραία Κέρκυρα. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἁγία Κερκύρα ὑπάρχει. Ὁ Ναὸς Παλαιόπολεως κοντὰ στὴ Βασιλικὴ Ἑπαυλῆ «Μὸν Ρεπῶ» εἶναι ἀφιερωμένος σ' αὐτὴ, ποὺ ἦταν κόρη τοῦ βασιλιᾶ Κερκυλλίνου, καὶ προσχώρησε στὸν χριστιανισμό μαρτυρῶντας γιὰ τὴ νέα αὐτὴ θρησκεία.

Ἀνδριάντες καὶ περιστύλια ὑπάρχουν κι' ἄλλα, ἰδίως στὴ μεγάλη πλατεία, τὴν Σπιανάδα, ποὺ χωρῖζει τὰ ψηλὰ σπίτια, τίς λάτζες, ἀπὸ τὸ Παλιὸ Φρούριο. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ δεσπάζει στὴν πλατεία εἶναι τὸ Ἀνάκτορο, γεωργιανοῦ ρυθμοῦ, ποὺ κτίσανε οἱ Ἄγγλοι καὶ τώρα μέρος του χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ βασιλιά, ἐνῶ τὰ ἄλλα μέρη παραχωρηθῆκανε στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ στεγάζονται σήμερα σ' αὐτὰ ἡ Δημόσια Βιβλιοθήκη, ἡ Πινακοθήκη καὶ τὸ Μουσεῖο. Πηγαίνοντας πρὸς τὴ Βιβλιοθήκη ἀντιμετώπισα στὸ διάδρομο τοὺς θυρεοὺς τῶν παλιῶν κομητῶν τῆς Κέρκυρας καὶ μὲ συγκίνηση ξεχώρισα ἐκεῖνο τῆς οἰκογένειας Μαρκοῦ, τοῦ ποιητῆ ποὺ μὲ τὸν «Ὀρκο» του ὕμνησε τὸ Ἀρχάδι τῆς Κρήτης. Τὸ Μουσεῖο ξεχωρῖζει γιὰ τὰ ἀνατολίτικα ἐκθέματά του, κινέζικα καὶ γαπωνέζικα. Κεῖνο ποὺ συγκινεῖ ἕμως εἶναι οἱ βυζαντινὲς εἰκόνες ὀνομαστῶν ἑφτανήσιων ἀγιογράφων. Κοντὰ στὸ Ἀνάκτορο πρὸς τὰ Μουράγια στέκει τὸ Μέγαρο τῆς Νομαρχίας. ἔπου γεννήθηκε ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος.

Προχωρῶντας κάτω ἀπ' τίς δεντροστοιχίες τῆς Σπιανάδας, κοντὰ στίς καμάρες, πληροφορήθηκα γιὰ μιὰ ἐκθεση πρὸ πέρα ποὺ θ' ἀνοίγε τὸ βραδάκι. Στὸ δρόμο ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφή μάθαινα πῶς τοῦτο τὸ κτίριο ἐκεῖ ἦταν ἡ κατοικία κάποτε τοῦ Ἄγγλου Γκίλφορντ, ποὺ ἱδρυσε τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία. Ὁ φιλέλληνας αὐτὸς εὐπατρίδης δέχτηκε τὸ ὀρθόδοξο δόγμα κι' ἀφοσιώθηκε στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Λιγὰκι πρὸ πέρα, στρίβοντας ἕνα δρομάκι, συνάντησα τὴν καμένη ἀπὸ γερμανικὲς βόμβες Ἰόνιον Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἐπτανήσου καὶ τὸ πρῶτο Ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο. Πρὸ πέρα θρίσκειται ἡ Ἰόνιος Βουλὴ. Ἐδῶ μέσα ψηφίστηκε ἀπὸ τὴ Βουλὴ τῆς Ἐπτανήσου ἡ Ἑνωσις μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὅταν ἐπισκέφθηκα τὸ κομφὸ κτίριο γινόταν ἐκεῖ μιὰ ἐκθεση ζωγραφικῆς ἑπτανησιῶν ζωγράφων. Στους τοίχους ὑπῆρχανε κρεμασμένοι πίνακες ὄλων τῶν τεχνοτροπιῶν. Στὴ μεγάλη αἴθουσα ξεχώρισα ἕνα πιάνο. Ἡ-ξέρα πῶς ἐδῶ μέσα στεγάζεται ἡ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη.

Στὸ πιάνο ἀπάνω ὑπῆρχε μιὰ μεγάλη ἐπιγραφή. Μᾶς πληροφοροῦσε πῶς τοῦτο τὸ πιάνο ἀνῆκε στὸ μουσουργὸ Μάντζαρο καὶ πάνω σ' αὐτὸ ἐτοῦτος σύνθεσε τὸν Ἐθνικὸ Ὑμνο μας. Συγκινήθηκα. Ἀμέσως, ἕνα ποιητικὸ καὶ μουσικὸ παρελθόν, τοῦ κάποτε σφριγιλοῦ στὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες νησιοῦ ξαναζωντανέψε μέσα μου. Εἶδα τὸν ποιητὴ νὰ διαβάζῃ στίχους του στοὺς μορφωμένους φίλους. Κι' ἄκουσα τὸν Μάντζαρο νὰ δοκιμάζῃ τίς συνθέσεις του ἀγγίζοντας τὰ πληκτρα.

Τέλειωσα τὴ μέρα μου γυρίζοντας μὲς τὰ καντούνια. Πρὸς τὸ ἀπόγευμα ἀργὰ πῆρα πίσω τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ ἀπ' τὰ Μουράγια στὸν Παλιὸ Λιμένα. Πρὸ πέρα ἀπ' τὴν Πλατεία τοῦ Λιμανιοῦ θρίσκειται τὸ δεῦτερο φρούριο τῆς Κέρκυρας. Ἡ Κέρκυρα ἐκτείνεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ φρούρια ποὺ κτισθῆκανε σὲ διάφορα διαστήματα ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν Βυζαντινῶν ὡς τὸν περασμένο αἰῶνα, ποὺ αἰοκίονε τὸ νησι οἱ Ἄγγλοι.

Περιδιαβάζοντας τὸ βράδυ μὲς τὸ καντούνια χαϊρόμουνα τὸν κόσμον ποὺ κυκλοφοροῦσε σὰν ξέχειλο ποτάμι. Ὑπερτεροῦσαν τὰ νᾶτα, ξένα καὶ δικὰ μας, κυρίως ἕμως ξένα μὲ τὴν ἀτημέλητη στολὴ τους. Κι' ὄλα τοῦτα τὰ καντούνια

καταλήγουμε στη Σπιανάδα και στα καφενεία κάτω απ' τις καμάρες. Πιο πέρα στην Σπιανάδα άκουγες τὰ παιδιὰ πὸν συνεχίζανε τὸ πραγματικὰ ἀσταμάτητο παιγνίδι τους.

Λιγάκι πιὸ ἀργὰ κάθησα σ' ἕνα παραλιακὸ ἐστιατόριο κοντὰ στὴ Κοντραφόσσα, τὴν ἐνυδρὴ τάφρο πὸν χωρίζει τὸ Παλιὸ Βενετσιάνικο Φρούριο ἀπὸ τὴ Σπιανάδα. Ἐκεῖ ἔφαγα τὸ περιλάλητο κερκυραϊκὸ φαγητὸ παστιτσάδα. Τὸ ἀγεράκι φυσοῦσε δροσερὸ πέρα ἀπ' τὸ πέλαγος. Ἦταν ἕνα ὡραῖο τέλος τῆς πρώτης μου μέρας. Ἀπόμακρα ἀκούγονταν τραγοῦδια.

**

Τ' ἄλλο πρωτὶ πῆρα αὐτοκίνητο καὶ πῆγα πρὸς τὴν τοποθεσίαν Δασιά. Ἐκεῖ ἀμέσως πιὸ κάτω ἀπ' τὴν πελώριαν ἐλιὲς γυάλιζε μιὰ καθαρὴ θάλασσα. Ἦταν μιὰ μέρα γιορτάσιμη. Γιορτάζανε οἱ κερκυραῖοι τὸν Ἅγιο τους, τὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα, κι' ἔτσι ἡ παραλία ἐδῶ ἦταν ἀρκετὰ ἄδεια. Ὅταν προχώρησε λιγάκι ἡ ὥρα γύρισα στὴ Σπιανάδα κοντὰ στὸ Ἀνάκτορο ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσε ἡ λιτανεία. Στὴν πόλιν μαζεῦθηκε τόσο πλῆθος πὸν ὁμολογῶ πὸς ξαφνιάστηκα. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος αὐτὸ, κυρίως γυναῖκες μὲ διάφορες γραφικὲς στολές, δὲν ἦταν χωριάτες Κερκυραῖοι. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἦταν προσκυνητὲς ἀπ' τὰ χωριά τῆς Ἠπείρου. Ὅκτὼ μπάντες μὲ διάφορους χρωματισμοὺς τῶν λοφίων τους (κόκκινο - πράσινο - γαλάζιο κλπ.) κάθε λίγο παρεβάλλονταν στὴν πομπή. Στάθηκαν ἀπάνω σὲ μιὰ καρέκλα στὴ γωνιὰ τῶν στοῶν πὸν βλέπανε στὴ Σπιανάδα. Ἀπ' τὸ Ἀνάκτορο πέρασε ἡ λιτανεία κι' ἐρχόταν πρὸς τὴ γωνία γιὰ νὰ προχωρήσῃ πάλιν πίσω στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνα. Ὁ σεβασμὸς τοῦ κόσμου ἦταν ὀλοφάνερος. Ὁ Ἅγιος ἔσωσε τὸ νησί ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομικοὺς Τούρκους στὴς 11—12 Αὐγούστου. Κι' ἡ λιτανεία γίνεται γι' ἀνάμνηση τοῦ γεγονότος ἐκεῖνου. Ὅταν σκόρπισε πιά τὸ πλῆθος ὀλόγυρα, ξαναθυμήθηκα πὸς τὸ περασμένο θράδιν ἡ μικρὴ πλατεία μπροστὰ στὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου ἦταν γεμάτη μὲ πλῆθος ἀπ' τὰ χωριά, πὸν καταλύσανε πρόχειρα παντοῦ ὀλόγυρα.

Ἐμαθα πὸς τὸ θραδάκι μιὰ μπάντα θὰ ἐκτελοῦσε κλασσικὴ μουσικὴ στὸ κέντρο τῆς Σπιανάδας καὶ πολὺ πιὸ ἀργὰ θ' ἀκούγαμε τοὺς κανταδόρους. Πῆρα λοιπὸν τὸ δρόμο πρὸς τὸ Δημαρχεῖο κι' ὕστερα πιὸ πέρα στὸ θέατρο πὸν ἀνεγειρόταν καὶ πιὸ πέρα ἀκόμα πρὸς τὸ Λαδοπάζαρο. Ἡ Κέρκυρα ἔχει ἑκατομμύρια ἐλιόδεντρα. Οἱ Βενετσιάνοι εὐνοοῦσαν τὸ φῦτευμα τῆς ἐλιάς, γιατί θέλανε τὴν Κέρκυρα γιὰ νησί τοῦ λαδιοῦ ἀπ' ὅπου θὰ τὸ προμηθευόταν ἡ Βενετία. Ἐδῶ στὸ λαδοπάζαρο ἕνα θγῆ τὸ λάδι γίνεται γιὰ μέρες μιὰ ἔντονη κίνηση.

Ἡ μέρα ἦταν ζεστή. Πῆρα τὸ δρόμο πρὸς τὸ Κανόνι, μιὰ ἐξαιρετικὴ τοποθεσία ἀπ' ὅπου κοιτάξεις τὸ πέλαγο καὶ τὸ Ποντικονήσι καὶ πέρα τὴν ἡρεμὴ κερκυραϊκὴ ἀκτὴ. Κατέβηκα τὸ πέτρινο κατηφορικὸ μονοπάτι κι' ἀπὸ ἕνα στεγνὸ διάδρομο ἔφτασα στὸ μικρὸ νησάκι Βλαχέρνα, ὅπου ἡ μονή. Ἡ παράδοση λέγει πὸς σὲ τοῦτο τὸ νησί ἐγίνε ἡ συνάντηση τοῦ Ὀδυσσεῆ μὲ τὴ Ναυσικά. Κάθε λίγο μικρὲς θενζινάκατες σὲ παραλαμβάνουν καὶ σὲ μεταφέρουν στὸ Ποντικονήσι. Τὸ Ποντικονήσι, πὸν τὸ δείχνουν πάντοτε οἱ ἀφίσεις γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἕνα φαθὶ τόπος μὲ λίγα δέντρα καὶ μιὰ ἐκκλησοῦλα. Τὸ σύνολο τῶν γύρω δημιουργεῖ τὴ μαγείαν παρὰ μονάχῳ του τὸ νησί. Ἐδῶ στὰ γύρω ξόδεψα τὴν περισσώτερή μου μέρα. Ἐῖχα ἀναβάλλει γιὰ τὴν αὐριανὴν μέρα τὴν ἐπίσκεψή μου στὸ χωριὸν Γαστούρι καὶ στὸ Ἀχιλλεῖο, ὅπου ἔζησε ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ τῆς Αὐστρίας καὶ παραθέριζε ἀργότερα ὁ Κάυζερ Γουλιέλ-

μος ό Β'. Τό «'Αχιλλείον» μέ τό υπερμέγεθες άγαλμα τοῦ 'Αχιλλέα χρησιμοποיעίται σήμερα γιά καζίνο, άλλα στό ισόγειό του διατηροῦνται αρκετά ένθύμια τής αὐτοκρατείας καί τοῦ Κάυζερ.

Ἀπό τό ὕφος τοῦ καφενείου κοιτοῦσα γιά ὦρα τό Ποντικονήσι, τό «Νησί τοῦ 'Οδυσσεά» ὅπως τό λένε οἱ ξένοι τουριστικοί ὁδηγοί. Ἀνάμεσα σέ λίγα κυπαρίσσια ξεχωρίζεις τήν ἐκκλησοῦλα τοῦ Παντοκράτορα.

Προχώρησε ἡ ὦρα. Ὁ ἥλιος ἔγειρε αρκετά κι' ὁ τόπος κοκκίνισε. Ἦταν ἓνα αἱμάτινο κόκκινο χρώμα. Τά ξέβαθα νερά γεμίσανε ἀποχρώσεις. Γέμισε ὁ τόπος ρόδα, ὅπως τό θέλει ὁ ποιητής Μαβίλης. Καί σέ λίγο ἔπεσε τό μούχρωμα μέ τήν πένθιμη γκριζα σιωπή του καί τήν ὀμίχλη του. Ὡρα γιά ἐπιστροφή στή Σπιανάδα.

Ἀπό νωρίς ἡ κίνηση στή Σπιανάδα ζωήρεψε. Στούς πάγκους καί στά χωρίσματα πλήθος κόσμου καρτεροῦσε τή μπάντα. Ὅλες οἱ ἡλικίες κυκλοφοροῦσαν: ντόπιοι, Ἡπειρώτες προσκυνητές καί ξένοι τουρίστες. Καί ξαφνικά φάνηκε ἡ μπάντα κι' ὁ ὁ κόσμος ἀναστατώθηκε μ' εὐγένεια ὄμως. Τό πρόγραμμα ὅλο μέ κλασσική μουσική. Ἡ ἐκτέλεση ἀσφαλῶς δέν ἦταν ἀξιοσημείωτη, ἴσως γιατί θελήσανε οἱ ὑπεύθυνοι νά ἐπιδείξουν ἔργα πρώτης γραμμής, άλλα πιό πέρα ἀπό τίς δυνάμεις τους. Στό τέλος τοῦ προγράμματος παίχτηκε κι' ἓνα ποτπουρί δημοτικῶν τραγουδιῶν μέ ἐπικεφαλῆς τόν κερκυραϊκό χορό. Ἀκολούθησε μιὰ διακοπή.

Καί ξαφνικά ἀπό πέρα φανερωθήκανε οἱ κανταδόροι. Ἐρχονταν ἀπ' τήν παραλία μέ τά μαντολίνα καί τίς κιθάρες τους. Πέρα ἀπ' τά κέντρα σηκώθηκε ἄλλο πλήθος. Ἡ Κέρκυρα ἔδειχνε μεμιᾶς μνήμες παλιές κι' αἰσθήματα τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Κι' ἔμεινα ἐκεῖ κλείοντας τή μέρα μου μέ μιάν ἀξέχαστη ἐντύπωση, τήν καντάδα...

1967

Ἰσπανικά Ὀμιλήματα

Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΙΛΑΔΑΣ ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ

Ἀνάμεσα στους κοφτούς δράχους τὸ δάσος, μὲ διάφορα δέντρα καὶ πυκνὴ χλόη στὸν ἴσκιό τῶν φτερῶν τους. Τώρα ὁ πέτρινος σταυρός, ποῦ σημαδεύει τὸν οὐρανὸ ὅταν τὸν ἀντικρύξεις ἀπὸ μακριά, παίρνει μιὰν ἄλλη ὄψη: σημαδεύει τὸν ἄνθρωπο κι' ἄς ἔχει τὸ ὑπεράνθρωπο ὕψος, ἓνα εἶδος ἀνάτασης ποῦ σοῦ μολογᾷ πῶς τὸ σταυρικὸ πάθος σὲ πάει πρὸς τὸ γαλανὸ οὐρανὸ τοῦ φωτός. Αὐτὴ ἡ ψυχὴ ποῦ ἐκπέμπουν τ' ἀνθρώπινα ἔργα πάντοτε δηλώνει τὸ συναισθηματικὸ καὶ ἠθικὸ ὄλικο μας. Μιὰ τακτοποίηση στὴν παρθένα φύση δίνει στὸ σκηρικὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο. Καὶ μιὰ γραμμὴ ἀκόμα νὰ σύρῃς μεταβάλλεις ἐκεῖνο ποῦ ἡ λογικὴ τῆς φύσης (ἔτσι θάλεγα τοὺς φυσικοὺς νόμους) διαμόρφωσε. Καὶ μόνο ἡ ἐπιλογὴ γιὰ νὰ στήσῃς κάτι, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μιλήσῃς, δείχνει τὴν ἀνθρώπινη πρόθεση, γίνεται καθρέφτης τῶν ἐσωτερικῶν σου κραδασμῶν καὶ στὴν περίπτωσή ἀκόμα ποῦ δὲν ἔχεις μὲς τὸ μυαλό σου σφαιρικὴ καὶ ὀλοκληρωμένη τὴν ἰδέα. Τὸ αἶσθημα μᾶς ἀντιπροσωπεύει περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ κρυστάλλινη σκέψη.

Ἡ Κοιλὰδα τῶν Πεσοντῶν (Λὰ Βάλλιε ντὲ λὸς Καϊδος) — ἡχεῖ τόσο «μυστικὰ» ἢ ὀνομασία αὐτὴ στὸ ἑλληνικὸ μου αὐτί, γιατί ὄχι (προπαντὸς) στὸ ἰσπανικὸ; — ἐκπροσωπεῖ τὸν ἰσπανικὸ μυστικισμό, δίνει δηλαδὴ στὸν ἰσπανικὸ ἐμφύλιο πόλεμο ἓνα «μυστικὸ» παρὰ ἔθνικὸ χαρακτῆρα. Ὁ Σταυρὸς κι' ὄλας μετατρέπει τὴ νεκρικὴ ἔννοια σὲ ἀνάληψη. Ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀπάλειψη ἀλλὰ μετάθεση σὲ πιὸ φωτεινὴ ζωὴ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ τοποθεσία, μακριὰ ἀπ' τὰ βιοτικὰ καθημερινὰ ἔργα ὅπως εἶναι ἡ πραγματικὴ ἔννοια τῆς πολιτείας, σοῦ ἐπιβάλλει τὴν παραδοχὴ, σοῦ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν πῶς κάτι πάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα τοποθετήθηκε ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ χῶρο. Στὴν καρδιά τῆς φύσης ὑπάρχουν τὰ μεγάλα μυστικὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας. Περνᾷς ἓνα δρόμο ἀνάμεσα στὰ πανύφλα δέντρα, τὰ καταπράσινα, ποῦ στὸν ἴσκιό τους θραφισμα-νὰ μυριστικὴ δλάστηση, καὶ ξαφνικὰ προβάλλουν τὰ κατάλευκα προπύλαια τοῦ μνημείου μὲ μιὰ μεγάλη πλατεία, ποῦ σοῦ δίνει ἀμέσως τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐκτασης. Ὁ Σταυρὸς τώρα ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸ βουνό, στὸ Ρίσκο ντὲ λὰ Νάδα, σὰν ἀπὸ μητρικὴ στοργή κι' ἀπάνω του δεσπόζει ὁ οὐρανὸς σὰν πατρικὴ ἐπίβλεψη, θάλεγα σὰν τὸν «Παντοκράτορα». Ὁλόγυρα οἱ δράχοι μοιάζουν μὲ φλόγες κεριῶν. Ἡ θερινὴ ἀνάδρα στὸ βάθος θαρρεῖς πῶς εἶναι καπνὸς ἀπὸ μαουάλια.

Νὰ τιμῶμε τοὺς νεκροὺς: εἶναι τοῦτο μιὰ ἀνώτερη ἀνάγκη. Ἔτσι συνδεόμαστε μὲ τὸ παρελθόν καὶ ἰσθαιωνόμαστε γιὰ τὴ συνέχειά μας. Ἀλλὰ δὲν παύει νὰ ὑπάρχῃ ἡ λύπη γιὰ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ ἀνθρώπινου τοπίου. Μιὰ Πιετὰ στὸ ἀπάνω μέρος τῆς εἰσόδου, ποῦ σὲ μπάζει στὸ λαξευμένον μέσα στὸ βουνὸ ναό, δείχνει κι' ὄλας τὴν ἀνθρώπινη θλίψη γιὰ τοὺς χαμοῦς. Μιὰ Μάνα (ἢ Παναγία) γέρνει κοιτάζοντας τὸ Νεκρὸ (Ἰησοῦ) μὲ τὴ θλίψη τοῦ αἰώνιου ἀποχωρισμοῦ. Ὁ θρησκευτικὸς μυστικισμὸς ἔχει πολὺ πόνο, ἔστω κι' ἂν ὁ θάνατος ὑπόσχεται τὴν αἰώνια ζωὴ. Νοιώθεις πῶς ἐγκαταλείπεις πιὰ τὴν ἐγκόσμια σκέψη. Τὸ καλλιτεχνικὸ συναίσθημα δὲν περιορίζεται στὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα τοῦ κάλλους. Προχωρεῖ αὐτὸ πρὸς τίς σφαῖρες τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου. Ἀνυψῶνεις ἀθέλητα τὰ μάτια πρὸς τὸν Σταυρὸ, ἓνα σταυρὸ ἑλληνικὸ, ἀπλὸ ὅπως κάθε γνήσιο ἑλληνικὸ, ἔργο τοῦ ἀρχιτέκτονα Διέγο Μέντεθ. Στὴ βάση τοῦ

Σταυροῦ οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστές, λίγο πῶ πάνω οἱ τέσσερις Κύριες Ἀρετές. Ὁ Σταυρός ἔχει ὕψος 150 μέτρα. Τὸ ὕψος αὐτὸ δίνει τὸ μεγαλεῖο. Ἡ ἑλληνικὴ ἀπλότητά του τοῦ ἀφαίρεσε κάθε περιττὴ ἐγκοσμιότητα, τοῦ ἔδωσε γυμνότητα ψυχῆς καὶ λογισμοῦ. Κι' ἔχεις αὐτὴ τὴν αἴσθηση, ἔστω κι' ἂν ὑπάρχει τὸ μέγεθος. Οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστὲς συμπλέκονται μὲ τὰ σύμβολά τους τόσο ἐκφραστικὰ κι' ἔχουν χωματένια χροιά, πού θαρρεῖς πὺς ἀναδύονται ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ δράχου, γεννήματα τῆς γῆς στὰ πόδια τοῦ θεικοῦ σταυρικοῦ μαρτυρίου.

Ὁ μπρουντζίνος πυλώνας στὴν εἴσοδο σὲ σταματᾷ μὲ κείνη τὴν ἐπιδέξια τάση πρὸς τίς μοντέρνες τεχνολογίες, χωρὶς νὰ φεύγει ὅμως ἀπὸ τὴν παράδοση. Σ' αὐτὸν παριστάνονται θρησκευτικὲς σκηνές.

Μπαίνοντας στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ δὲν βλέπεις νὰ σὲ μικραίνει καὶ νὰ σ' ἐξαφανίζει τὸ ὕψος ὅπως στὸ γοτθικὸ ρυθμὸ, ἔστω κι' ἂν θεωρητικὰ ἀπὸ τὴ γῆ ξεκινᾶνε οἱ ἀψίδες του καὶ στὴ γῆ καταλήγουν. Μπαίνοντας ἐδῶ νοιώθεις πὺς εἰσδύεις μὲς τὴν καρδιά τῆς γῆς, ἀπ' ὅπου προσέρχεται τὸ σωματικὸ ὕλικό μας. Δὲν ἔχεις τὴν αἴσθηση τῆς μηδαμινότητας καὶ τῆς ἐξαφάνισης. Ἀντίθετα νοιώθεις Θεό, πού σὲ προστατεύει καὶ γνοιάζεται γιὰ σένα, ἐτοιμάζοντας σου μιὰ στοργικὴ θέση. Ὁ ναὸς εἶναι βασιλικὴ ἐκκλησία. Καὶ πάλιν ἡ γραμμὴ τῆς — ἡ ἑλληνικὴ ἀπλότητα — στὴν ἀρχιτεκτονικὴ δομὴ χωρὶς ἄσχετα καὶ μὴ ὄργανικὰ στολισμάτα. Καὶ ὅμως ἐδῶ ὑπάρχουν τὰ στολισμάτα. Ἀλλὰ αὐτὰ ἔχουν κάποια ἔννοια. Δὲν εἶναι στολίσιμα γιὰ τὸ στολίσιμα. Προπαντὸς ἡ κυριαρχικὴ θέση τῆς Παρθένου ὡς προστατευτικὸ σύμβολο κρατικῶν καὶ ἐθνικῶν οργανισμῶν, σύμφυτων πιά μὲ τὴ ζωὴ μας, δίνουν μιὰν ἀνθρώπινη νότα, κάνει τὸν ἰσπανικὸ μυστικισμὸ κάπως πῶ προσγειωμένο καὶ ἀνθρώπινο. Στὴ δεξιὰ πλευρὰ στέκονται ἡ «Ἀσπιλὴ Σύλληψη», ἡ «Κυρία Μας τῆς Κάρμεν» (τῶν Καρμελιτῶν) καὶ ἡ «Κυρία Μας τοῦ Λορέττο», προστάτισσες τῶν τριῶν ὄπλων (Στρατοῦ, Ναυτικοῦ καὶ Ἀεροπορίας). Στὴν ἀντικρυνὴ πλευρὰ ἡ «Κυρία Μας τῆς Ἀφρικῆς», ἡ «Κυρία Μας τοῦ Ἐλέους» (προστάτισσας τῶν φυλακισμένων) καὶ ἡ «Κυρία Μας τῆς Κολόνας» (αὐτὴ σύμφωνα μὲ τὴν ἰσπανικὴ παράδοξη κρατᾷ τὸ δρέφος Χριστὸ ἀκουμπισμένη σὲ μιὰ σπασμένη κολόνα γιὰ νὰ ξεκουραστῇ) (προστάτισσα τῆς πολιτοφυλακῆς). Μᾶς ἐξηγήσανε πὺς πίσω ἀπὸ κάθε παράσταση ὑπάρχει κρύπτη μὲ τὰ ὅστᾳ τῶν πεσόντων στὶς μάχες. Κάπου ἐκατὸν χιλιάδων πεσόντων τὰ ὅστᾳ εἶναι τοποθετημένα ἐδῶ, ἐνῶ ἄλλα τόσα καρτεροῦν τὴ σειρά τους νὰ μαζευτοῦν.

Μπροστὰ στὸ Βωμὸ κάτω ἀπὸ τὸ πράσινο μάρμαρο τοῦ δαπέδου κοιμᾶται ὁ Χοσὲ Ἀντώνιο, πού ἔπεσε στὴ μάχη. Στὸν Κύριο Βωμὸ ἕνας ξύλινος Ἐσταυρωμένος, χωρὶς τὴν ἔκφραση τῆς τυραννίας καὶ τοῦ βασανισμοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔξαρση ἀπὸ τὸ ἀντίκρυσμα μιᾶς πατρικῆς ἀγκάλης πού τὸν περιμένει. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν Ἐσταυρωμένο ὁ θόλος κοσμεῖται μὲ μωσαϊκὸ, ὅπου ἡ βυζαντινὴ παράδοση, ἔστω καὶ δεσπόζουσα, ἁρμονικὰ σμίγεται μὲ ἄλλες τάσεις, ἰδίως τῶν ἰσπανικῶν στολισμάτων σὲ κώδικες, ὡς τίς σημερινές. Στὸ μωσαϊκὸ αὐτὸ τοῦ Θόλου παριστάνεται ἡ ἀποθέωση τοῦ Παντοκράτορα καὶ λόγυρα κοιτᾶνε μὲ κατάνυξη ὁμάδες ἀγίων, ἡρώων, μαρτύρων, παπῶν καὶ ἄλλων πού ὀδεύουν πρὸς τὴ δόξα. Ἀριστερὰ τοῦ Μεγάλου Βωμοῦ ὑψώνονται δυὸ μπρουντζίνοι Ἀρχάγγελοι μὲ ὀρθωμένες τίς φτεροῦγες, οἱ ἀρχάγγελοι τῆς δόξας Γαβριήλ καὶ Μιχαήλ. Σ' ἕνα ἄλλο σημεῖο τοῦ ναοῦ ὑψώνονται οἱ δυὸ ἄλλοι ἀρχάγγελοι, ὁ Ραφαήλ καὶ Ἀζραήλ, στὴν ἔδρα συμβολικὴ στάση τῆς δόξας. Πίσω ἀπὸ τὸ Μεγάλον Βωμὸ δρῖσκειται ἡ θέση τοῦ χοροῦ.

Ἡ βασιλικὴ αὐτὴ εἶναι ἡ μεγαλύτερη στὸν κόσμον. Γιὰ νὰ ὑπολείπεται λίγο ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο τῆς Ρώμης τοποθετήθηκε ἕνα κιγκλίδωμα σιδερένιο

πού δημιουργεί ἔτσι ἓνα πρόναο. Ἔχει μῆκος 262 μέτρα καὶ ὕψος σὲ μερικὰ σημεῖα 41 μέτρα. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ ὅλου συγκροτήματος. Τὸ ἄλλο εἶναι ὁ Πέτρινος Σταυρός. Τὸ τρίτο βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ βουνὸ σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο κι' ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα Κέντρο Κοινωνιολογικῶν Σπουδῶν μὲ βάση τὴ χριστιανικὴ κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἀπὸ ἓνα μοναστήρι Βενεδικτινῶν. Ἡ ἐπικοινωνία τῆς βασιλικῆς μὲ τὸ συγκρότημα πίσω ἀπὸ τὸ βουνὸ γίνεται μὲ σήραγγα.

Δὲν μπορεῖς μὲ τὸ λόγο (κι' ἄς εἶναι ἑλληνικὸς ὁ λόγος) νὰ δώσης τὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα αὐτῆς τῆς ὑλοποιημένης θρησκευτικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἑξάρσης, πού πλημμυρίζει τούτη τὴ βασιλική. Ἀπέχει τόσο πολὺ ἡ ὀπτικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ ἔκφραση. Πῶς μπορεῖ π.χ. νὰ περιγραφοῦν σκη-
νές ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, πού πασιστάνονται μὲ φλαμανδικὴ τε-
χνοτροπία σὲ δώδεκα τεράστια χαλιά, δεξιὰ κι' ἀριστερὰ ὅπως προχωρεῖς πρὸς
τὸ Μεγάλο Βωμό; Καὶ τόσες ἄλλες λεπτομέρειες καὶ τόσοι ἄλλοι συμβολισμοί;
Προπαντὸς σ' ἓνα γρήγορο προσκύνημα, πού δὲν ἔχει σκοπὸ τὴ λεπτομερῆ με-
λέτη ἀλλὰ τὴ θρησκευτικὴ κι' αἰσθητικὴ ἀπόλαυση ἐνὸς περιπαθοῦς ὁδοιπόρου;
Καὶ σοῦ ἐπιβάλλεται πραγματικὰ αὐτὴ ἡ ὑλοποίηση τοῦ θρησκευτικοῦ μυστι-
κισμοῦ κι' ἐνὸς πολιτικοῦ ιδεώδους πού στοίχισε ἓνα ἑκατομμύριο ψυχές. Δὲν
ξέρω ἂν ἡ τύψη ἀπὸ ἓνα τέτοιο ὁμαδικὸ φόνο, ὅσο κι' ἂν ἔχης δικαιολογητικὰ
ἔθνικοθρησκευτικὰ, δὲν πρόσταξε σὰν ἐξιλεωτικὴ πράξη τὴν ἴδρυση αὐτοῦ τοῦ
μνημειώδους μνημείου. Πάντως ἡ μαστορικὴ σμίξη τῶν αἰσθητικῶν στοιχείων
μὲ τὰ θρησκευτικὰ δημιούργησε σύμβολα ἐκπληκτικὰ γιὰ νὰ θαυμάσης τοὺς
καλλιτέχνες πού δώσανε ἐδῶ μέσα τὴν ψυχὴ τους. Ἀλλὰ πάντα συλλογίζεσαι
πάνω σὲ πόσα ὅσα στηρίζονται τὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ πόσο
ὑποφέρει ἡ ψυχὴ τῶν καλλιτεχνῶν, πού ἐδῶ δὲν ἀναφέρω τὰ ὀνόματά τους,
γιατὶ πιστεύω πῶς αὐτοὶ ἐκπροσωποῦν τὸν ἰσπανικὸ λαὸ σὲ ὅ,τι πιδ «μυστικὸ»
ἔχει.

1972

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΝ ΔΟΝ ΚΙΧΩΤΗ

Τρέμω τή φιλολογία. Γι' αυτό θά περιοριστώ στήν ἐντύπωση, ὅση ἡ πρόσφατη μνήμη εἶχε τήν καλωσύνη νά μοῦ διατηρήσῃ. Ξέρω πῶς τὸ κοινὸ ἔχει παραχορτάσει ἀπὸ ταξιδιωτικὴ ἐντύπωση. Κατάντησε τὸ ταξιδιωτικὸ ἓνα εἶδος εὐκαλοῦ διαλόγου, ὅπως ἀκριβῶς αἱ εὐκολες συγκοινωνίες καὶ ἡ προχειρότητα τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Ταξιδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις, ποὺ ἀπὸ πείρα πολλή ἔχουν καταστρωμένα ἄριστα προγράμματα γιὰ τὸν μέσο ἄνθρωπο, σὲ μεταφέρουν στὰ πιὸ ἀπίθανα μέρη. Καταρτισμένοι γιὰ τὸν μέσο πάλιν ἄνθρωπο ξεναγοὶ σὲ πληροφοροῦν γιὰ καθετὶ τὸ γοητευτικὸ μὲ τὸν πιὸ ἀπλὸ τρόπο. Δὲν σοῦ μένει ἄλλο παρὰ μιὰ πένα καὶ λίγο χαρτί καὶ μπορεῖς μιὰ χαρὰ νὰ καταγράψῃς τὴ νέα σου ἐμπειρία ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκφραστικὴ σου ἱκανότητα καὶ δύναμη. Ἡ ἐφημερίδα καὶ τὸ περιοδικὸ κυνηγοῦν κάτι τέτοια, προπαντὸς ἐκεῖνα ποὺ δὲν κουράζουσι μὲ τὸ ὕφος τους ἢ τίς ἰδέες τους, ποὺ εἶναι δηλαδὴ κομμένα στὰ μέτρα τοῦ μέσου ἀναγνώστη. Ἡ τυπογραφία εἶναι ἐπιχείρηση χωρὶς πνευματικὸ ἔλεγχο, γι' αὐτὸ ὑπάρχει κι' ἡ εὐκολία (ἔχει βέβαια ἡ οἰκονομικὴ) νὰ δῆς τὸ κείμενό σου στὴ μορφή βιβλίου. Ἡ κυκλοφορία τοῦ ἔντυπου εἶναι εὐκόλη, οἱ τίτλοι πολλοὶ καὶ ὑποχρεωτικὰ τὸ λίγο πολὺ κοινὸ, ποὺ διαβάζει, παίρνει συχνὰ στήν τύχη ὅ,τι πέσει στὰ χέρια του. Ἡ τρέχουσα κριτικὴ σπάνια καταδέχεται τίς ἀξιολογήσεις μὲ τέτοιο τρόπο ποὺ νὰ διαφωτίξῃ εὐρύτατο κύκλο. Παρόλα αὐτὰ τολμῶ νὰ πῶ τὸ δικό μου λόγο. Στὸ κάτω - κάτω ὅλοι μας ἔχουμε τὸ δικαίωμα τῆς ἔκφρασης καὶ ὅλοι μας ἔχουμε τὴ λαχτάρᾳ μιᾶς ἀνταπόκρισης ἀπὸ κάποιο συνάνθρωπο. Εἶναι καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ μέσα στήν ἀνθρώπινη φύση.

Πιστεύω πῶς μιὰ ἄσκοπη κι' ἀπρογραμματίστη περιδιάβαση συχνὰ σοῦ ἀποκαλύπτει ἐκπλήξεις. Τὸ πρόγραμμα ἀσφαλῶς σοῦ ἐξοικονομεῖ χρόνο καὶ σὲ ὀδηγεῖ στὴ συμπλήρωση τῆς γνωριμίας, ἀν μπορῆς νὰ χαρακτηρίσῃς γνωριμία τὸ γρήγορο κοίταγμα, χωρὶς νὰ ζήσης γιὰ ἄρκετὸ καιρὸ τὸν καθημερινὸ ρυθμὸ τοῦ τόπου. Σοῦ στερεῖ ὅμως ἓνα ποσοστὸ συγκίνησης καὶ γοητείας, εἴτε γιὰτὶ ἀποτείνεται στὴ γνώση, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ψυχρὴ λογικὴ, εἴτε γιὰτὶ σοῦ ἀλλοιώνει τὴν ἐκπλήξη τῆς ἀνακάλυψης, συχνὰ σοῦ τὴν ξεθωριάζει. Ἡ ἀνακάλυψη εἶναι πάντοτε μιὰ κατάσταση ἔνθεη, ποὺ σὲ παρασύρει ἔξω ἀπὸ τὰ καθημερινὰ ἀνθρώπινα.

Περπατοῦσα μὲ τοὺς δικούς μου ἄσκοπα, ἀπλῶς περιδιάβαζα σὲ κάποιους ἀγνωστούς γιὰ μένα δρόμους τῆς Μαδρίτης. Οἱ πινακίδες μὲ πληροφοροῦσαν χωρὶς ἀντίκρουσμα: μῆτε γινώριζα, μῆτε μοῦ μολογοῦσαν ὁτιδήποτε. Ἡ κυκλοφορία ἐξάλλου ἦταν τόσο πυκνὴ ποὺ ἐκνευρίζοσαν. Τὰ καυσαέρια σὲ πνίγανε, ὅπως σιγὰ - σιγὰ θά πνέξουν τὸ καθετὶ, σκοτώνοντας τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ φυσικὸ τοπίο, μὲ τὴ δικαιολογία τῆς ταχείας ἐξυπηρέτησης. Ἕνας ἀνηφορικὸς δρόμος ὀδηγοῦσε πρὸς τὴν Πουέρτα ντὲ Σόλ. (Κάπου ἐκεῖ κοντὰ δρισκόταν τὸ ξενοδοχεῖο μας). Ἦσυχία. Μᾶς τσαλάκωσε τόση ὥρα τὰ νεῦρα ὁ θόρυθος — αὐτὴ ἡ ἠχορῶπανση τῆς μεγαλούπολης.

— Δυὸ χάλκινα λιοντάρια, μοῦ λέει ὁ μικρὸς μου γιός.

— Ἡ ...αὐτοκρατορία, τοῦ ἀπαντῶ.

Συχνὰ μ' ἐνόχλησε τὸ ἔμβλημα μὲ τὸ λιοντάρι. Αὐτὴ ἡ ἰσχὺς, ποὺ πατᾶ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΛΤΔ.

Κεντρικά Γραφεία: Γρηγ. Αύξεντίου, Ταχ. Κιβ. 4537, Τηλ. 42921
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Δ Ρ Α Σ Τ Η Ρ Ι Ο Τ Η Τ Ε Σ Τ Ρ Α Π Ε Ζ Ι Κ Α Ι :

Καλύπτεμεν ολόκληρον τήν Κύπρον με τὸ πυκνότερον
δίκτυον Συνεργατικῶν Ἑταιρειῶν καὶ Ὑποκαταστημάτων

Ε Μ Π Ο Ρ Ι Κ Α Ι :

Προμηθεύομεν:

95% τῶν Λιπασμάτων

95% τοῦ Πατατοσπόρου

60% τῶν Γεωργικῶν Φαρμάκων

60% τῶν Σπόρων Λαχανικῶν

τὰ ὅποια διανέμομεν πρὸς τοὺς ἀγρότας μέσω τοῦ
μεγάλου δικτύου τῶν Συνεργατικῶν Ἑταιρειῶν.

Α Σ Φ Α Λ Ι Σ Τ Ι Κ Α Ι :

Ἐνεργοῦμεν ἀσφαλίσεις ἐναντίον ὅλων τῶν κινδύνων,
περιλαμβανομένων πυρός, ἀτυχημάτων, θαλάσσης,
ὄχημάτων, κλοπῆς κλπ.

40 ΕΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- Διὰ τήν ἀνάπτυξιν τῆς Γεωργίας
- Διὰ τήν πρόοδον τῆς ὑπαίθρου
- Διὰ τήν ἀνοδον τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου
τοῦ λαοῦ.

ΟΛΙΚΟΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ: 60 ἑκατομμύρια λίραι.

**KEO
BEER**
YOUR
BEER

